

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา
ของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
The Management of Cultural Diversity in Religion
Dimension of Sangha in Mae Sot District, Tak Province.

โดย

พระครูวินัยธร ปัญญา ปญฺญาวโร
นายบุญเดือน ทรัพย์เพชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดท่านา จังหวัดตาก
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760281

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา
ของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
The Management of Cultural Diversity in Religion
Dimension of Sangha in Mae Sot District, Tak Province.

โดย

พระครูวินัยธร ปัญญา ปญญาวโร
นายบุญเดือน ทรัพย์เพชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดท่านา จังหวัดตาก
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760281

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่องานวิจัย:	การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
ผู้วิจัย:	พระครูวินัยธรปัญญา ปณณาโว (ศรีสมุทร) นายบุญเดือน ทรัพย์เพชร
ส่วนงาน:	หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา

จากการศึกษาพบว่า การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายวัฒนธรรม ชนชาติ ศาสนา มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งความขัดแย้งนั้นนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุง การจัดการ การพัฒนา ในการอยู่ร่วมกัน

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทางศาสนาทั้ง ๓ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม ได้แก่ประชาชนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางมรดกวัฒนธรรมของ ๓ ศาสนา ประชาชนในชุมชน พึ่งพาและถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อยู่ร่วมกัน ยอมรับในความต่างทางวัฒนธรรม เชื่อชาติ ศาสนา ผู้นำทางศาสนา มีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาและยกระดับจิตใจ ด้วยคำสอนของแต่ละศาสนาที่สอนให้ ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี แสวงหาสันติสุข มีความสงบสุข ดังนั้นไม่ว่าจะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื่อชาติ ศาสนาใด ๆ ก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความปกติสุข

Research Title: The Management of Cultural Diversity in Religion
Dimension of Sangha in Mae Sot District, Tak Province.

Researcher: PhrakhruWinaithon Panya Payawro (Srisamut)
Mr. Boonteun Sapphet

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Buddhachinnarat Sanga College

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research in the objectives of this as follows: 1) to study the cultural diversity of the community in Mae Sot District, Tak Province. 2) to study the management of cultural diversity in the dimension of the Sangha in Mae Sot District, Tak Province. 3) to determine the role of the ministry to manage the cultural diversity in d religion.

The study found that the management of cultural diversity to the will of the people in the community of peace is all human beings desire to occur in the society, but some of the people on the multi-cultural religious people. There is a wide variety of different shall have the conflict are no one can create social conflict-free by that the conflict is that the changes to improve the management of development in the shared.

A wide variety of cultural and religious and 3 religion is the Buddhist church and Islam are the people in the community with a wide variety of cultural heritage of the 3 religion. The people in the community and rely on an absurdity. Together accept in the difference of culture Race, religion, Religious leaders have a role in the development and raise the mind with the advice of each religion that teach the triumphant as the good people seek peace peace so that there will be a wide variety of cultural race, religion, any can co-exist in a normal.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็เนื่องจากการสนับสนุนเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ผู้วิจัยขอขอบคุณและอนุโมทนาขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้สนับสนุนและส่งเสริมทุนในการทำวิจัยครั้งนี้ และขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบและแนะนำข้อมูลเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยทุกครั้งที่มีการประชุมติดตามความก้าวหน้าของงานวิจัย

ขออนุโมทนาขอบคุณ ดร.วีระ จุฑาคุปต์ อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่ได้ให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งงานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากรโธ), ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กรุณาแนะนำและให้การสนับสนุนช่วยปรับปรุงงานวิจัยจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณและอนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ได้ประสานงานด้านข้อมูลต่าง ๆ ทำให้การติดต่อข้อมูลด้านโครงการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

และขอขอบคุณและอนุโมทนาขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดท่านา จังหวัดตาก ทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการทำโครงการวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไป

พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาโว (ศรีสมุทร) และคณะ

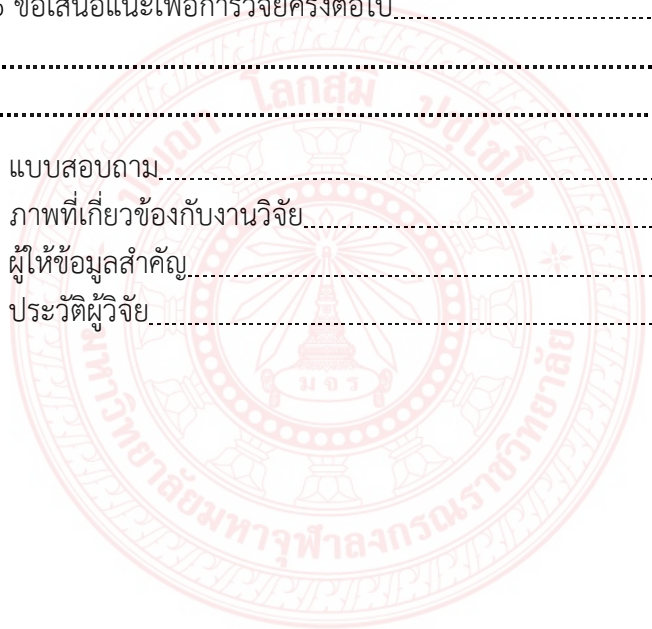
๓ เมษายน ๒๕๖๓

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๑๐
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๑๐
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๑
๑.๕ กรอบแนวคิด.....	๑๒
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๓
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๔
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ.....	๑๔
๒.๑.๑ ความหมายการบริหารจัดการ.....	๑๔
๒.๑.๒ แนวคิดการบริหารจัดการ.....	๑๗
๒.๑.๓ ทฤษฎีการบริหารจัดการ.....	๒๑
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๒.๑ แนวคิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๒.๒ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๓๓
๒.๒.๓ ทฤษฎีการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	๓๔
๒.๒.๔ ทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรม.....	๓๖
๒.๒.๕ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมชนบทรรมนิยมประเพณี.....	๓๗
๒.๓ แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง.....	๓๙
๒.๓.๑ ความหมายของความขัดแย้ง.....	๓๙
๒.๓.๒ สาเหตุความขัดแย้ง.....	๔๓
๒.๓.๓ ประเภทความขัดแย้ง.....	๔๔
๒.๓.๔ พัฒนาการของความขัดแย้ง.....	๔๗
๒.๓.๕ บทบาทของผู้จัดการความขัดแย้ง.....	๔๘
๒.๔ แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๔๙
๒.๔.๑ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๔๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท.....	๕๗

๒.๕.๑ ความหมายบทบาท.....	๕๗
๒.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์.....	๕๘
๒.๖ ประวัติความเป็นมาของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม.....	๖๒
๒.๖.๑ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา.....	๖๒
๒.๖.๒ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ.....	๖๓
๒.๖.๓ หลักการของศาสนาพุทธ.....	๗๐
๒.๖.๔ อุดมการณ์ของศาสนาพุทธ.....	๗๐
๒.๖.๕ วิธีการของศาสนาพุทธ.....	๗๒
๒.๖.๖ ประวัติความเป็นมาของศาสนาคริสต์.....	๗๓
๒.๖.๗ ความเป็นมาของศาสนาคริสต์.....	๗๓
๒.๖.๘ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาคริสต์.....	๗๔
๒.๖.๙ หลักการของศาสนาคริสต์.....	๗๖
๒.๖.๑๐ อุดมการณ์ของศาสนาคริสต์.....	๗๗
๒.๖.๑๑ วิธีการของศาสนาคริสต์.....	๗๘
๒.๖.๑๒ ประวัติความเป็นมาของศาสนาอิสลาม.....	๘๓
๒.๖.๑๓ ความเป็นมาของศาสนาอิสลาม.....	๘๓
๒.๖.๑๔ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม.....	๘๔
๒.๖.๑๕ หลักการของศาสนาอิสลาม.....	๘๕
๒.๖.๑๖ อุดมการณ์ของศาสนาอิสลาม.....	๘๖
๒.๖.๑๗ วิธีการของศาสนาอิสลาม.....	๘๖
๒.๗ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา.....	๘๙
๒.๗.๑ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาพุทธ.....	๙๑
๒.๗.๓ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาคริสต์.....	๙๔
๒.๗.๓ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาอิสลาม.....	๙๖
๒.๗.๔ หลักคำสอนการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ คริสต์ และศาสนาอิสลาม.....	๙๘
๒.๗.๕ สรุปการอยู่ร่วมกันของศาสนา.....	๙๙
๒.๘ ประวัติข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอแม่สอด จังหวัด.....	๑๐๑
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐๘
๒.๙.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม.....	๑๐๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๑๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๑๔
๓.๒ พื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๑๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๑๕
๓.๔ ขั้นตอนการวิจัย.....	๑๑๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๑๖
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๑๑๗

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๑๑๘
๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑.....	๑๑๘
๔.๒ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒.....	๑๒๐
๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓.....	๑๓๒
๔.๔ วิเคราะห์สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๓๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๔๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๔๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๔๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๘
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๔๘
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๔๘
บรรณานุกรม.....	๑๕๐
ภาคผนวก.....	๑๕๖
ภาคผนวก ข แบบสอบถาม.....	๑๕๖
ภาคผนวก ค ภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	๑๖๑
ภาคผนวก จ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๗๑
ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัย.....	๑๗๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้อักษรย่อ อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬวรรค (ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สํ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปนิบาต (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ติกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
พระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.สง	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)
อภิ.ก	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ (ภาษาไทย)

คำชี้แจงในการใช้หมายเลขในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะแจ้งเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สํ. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย ลีลขจนชวคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ และ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐/๑๙๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๘๐ หน้า ๑๙๗ ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมมนุษย์ทุกสังคมล้วนมีวัฒนธรรม (Culture) โดยมนุษย์สร้างขึ้นเป็นกลไกในการอยู่ร่วมกัน และเป็นเครื่องชี้ความแตกต่างระหว่างสังคมได้ มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต ซึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่าง ๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อนเรื่องของวัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุมไปด้วย มีผู้ให้ความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ต่าง ๆ กันมากมาย^๑

สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) และอีกส่วนหนึ่งเป็นสังคมที่ก้าวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งถือว่าเสียเปรียบตามมาตรฐานของสังคมโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีนัยสำคัญ คือ ข้อมูลข่าวสารเคลื่อนไหวรวดเร็วอย่างไร้พรมแดน ทุกคน ทุกฝ่าย สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยไม่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนที่ วิทยาการความรู้ เจริญก้าวหน้า ให้ความสะดวกสบายแก่มวลมนุษย์มากมายทำให้ส่วนใหญ่เรียกร้องใฝ่หาความสะดวกสบายความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุเหล่านั้นและมีความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการเหล่านั้นให้ได้ตามต้องการ สำหรับชาติที่แข็งแกร่งกว่า มีวัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับมากกว่าและมีเทคโนโลยีสูงกว่าก็จะครอบงำชาติที่อ่อนแอกว่าได้ง่าย เอกลักษณ์ของชาติที่อ่อนแอกว่าก็จะจางไปในที่สุด

สังคมไทยหนีไม่พ้นปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ในโครงสร้างโลกแบบทุนนิยม การค้าเสรี การเคลื่อนย้ายสิ่งต่าง ๆ แบบเสรี ผู้คนในสังคมไทยก็จะเผชิญปัญหา การแข่งขันกัน และกัน สิ่งที่น่าวิตกสำหรับสถานะของไทยในปัจจุบันคือ ในขณะที่สังคมไทยกำลังตื่นตัวเปิดรับข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ เกิดการครอบงำทางความคิด จิตสำนึก ด้วยความรู้ด้านข่าวสารและวัฒนธรรม โดยอาศัยสื่อสารมวลชนข้ามชาติหรือเทคโนโลยีไร้พรมแดน ซึ่งมีทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อแสวงหาผลประโยชน์มากมายมหาศาลและการรุกรานความหลากหลายของวัฒนธรรมต่าง ๆ เกิดกระแสการบริโภคนิยม และอารยธรรมตะวันตกแพร่สะพัดไปทั่วโลกในขณะที่วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมของชาติไทยถูกลดบทบาทลงและตกอยู่ภายใต้การครอบงำมากขึ้น การพัฒนาทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และไม่สอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทย รวมถึงกระบวนการศึกษาของไทยได้นำแบบแผนการศึกษาของตะวันตกมาใช้ได้หลอหลอมให้คนไทยมีแนวคิด ค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติอย่างตะวันตก นอกจากเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นความจริงตาม

^๑ จรรยา จันทศิริ, การบริหารธุรกิจไทยในกระแสโลกาภิวัตน์, (สาขาการศึกษาทั่วไป, คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๖๐).

ปรัชญาที่ว่า “การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม” ขณะนี้กำลังทวีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยและเยาวชนไทยมากขึ้น

ประวัติศาสตร์จังหวัดตาก ตากเป็นเมืองที่สร้างขึ้นก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมืองเดิมตั้งอยู่บนดอยเล็ก ๆ ลูกหนึ่ง อยู่เหนือที่ว่าการอำเภอบ้านตากในปัจจุบันนี้ไปประมาณ ๔ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากแม่น้ำปิงไปทางทิศตะวันตก ๔๐๐ เมตร ที่หมู่บ้านท่าพระธาตุ ตำบลเกาะตะเภาอำเภอบ้านตาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสนธิสัญญาว่า เดิมเป็นเมืองที่พวกมอญมาสร้างขึ้นไว้ เพราะอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงและอยู่ตรงปากน้ำวังทางไปเมืองนครลำปางออกลำน้ำปิง เป็นเส้นทางสำคัญในทางคมนาคมในสมัยนั้น แต่เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดเคยทำการสำรวจโดยละเอียด และกรมศิลปากรก็ยังไม่เคยทำการขุดค้น จึงไม่ปรากฏร่องรอยในทางโบราณคดี อันจะแสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองของมอญแต่อย่างใด^๒

แต่มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่า ถ้าเมืองตากเป็นเมืองที่พวกมอญมาสร้างไว้จริง ก็เป็นเรื่องก่อนสมัยกรุงสุโขทัย เพราะปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ มอญก็ได้ครอบครองเมืองนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวและพ่อขุนผาเมืองยึดอำนาจจากขอมและประกาศตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ เมืองต่าง ๆ ที่มีคนไทยเป็นเจ้าของก็ยอมรวมกับอาณาจักรสุโขทัยทั้งหมด และโดยเฉพาะเมืองตากนี้ปรากฏว่า ได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยแต่โดยดีตั้งแต่ต้น ถ้าเป็นเมืองที่มีชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ไทยปกครองอยู่ เห็นจะไม่ยินยอมร่วมมือกันโดยง่ายตายเช่นนั้น

นอกจากนี้ในหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย ของพระบริหารเทพธานี ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมืองตากว่า เดิมเคยเป็นเมืองราชธานีของแคว้นเหนือมาก่อน ต่อมาในสมัยพระยาภาพ วรณดิศ ได้ย้ายจากเมืองตากไปครองเมืองละโว้แทน เมืองตากจำถูกทิ้งให้เป็นเมืองร้าง ต่อมาเมื่อพระนางจามเทวี เสด็จขึ้นไปครองเมืองหริภุญไชย ในราว พ.ศ. ๑๒๐๐ พระนางได้บูรณะเมืองตาก ขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงน่าที่จะช่วยยืนยันว่าเมืองตากเป็นเมืองที่มีมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัยได้อีกทางหนึ่ง

หลังจากที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ประกาศตั้งกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ จากนั้น ในราว พ.ศ. ๑๘๐๕ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเมืองตากขึ้น ครั้งหนึ่งคือ ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด (อยู่ในอำเภอแม่สอดปัจจุบัน) ยกทัพมาตีเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองชายแดนของกรุงสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงยกกองทัพมาช่วยป้องกันเมืองตากและได้ปะทะกันที่เชิงดอย นอกเมืองตากออกไปประมาณสักกิโลเมตรเศษ แต่เนื่องจากภูมิประเทศของเมืองตากเป็นป่าเขาโดยมาก การช่มซ่อนพลจึงกระทำได้อย่างสะดวกสบาย ดังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ตอนพลเข้าไปทางซ้ายเพื่อหวังจะโอบล้อมกองทัพของขุนสามชน แต่ขุนสามชน คงรู้ทีจึงขับพลเฉียงเข้ามาทางขวาเข้าโอบล้อมกองทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เสียก่อนไพร่พลในกองทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ไม่ทันกว่าเหตุการณ์ จะกลับตรงกันข้ามเช่นนั้น ก็เสียกำลังใจถอยร่นลงมา ขณะนั้นราช-โอรสองค์เล็กของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งมีพระชนมายุได้ ๑๙ พรรษา ได้ติดตามมาด้วยเห็นว่าถ้าขึ้นปล่อยให้ไพร่พล ในกองทัพถอยร่นลงมาเรื่อยเช่นนั้น ผลสุดท้ายต้องพ่ายแพ้อย่างแน่นอน จึงทรงขับช้างตอนพลให้เข้าต่อสู้กองทัพของขุนสามชนอีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงไสช้างบุกเข้าไป

^๒ <https://www.baanjomayut.com/76province/north/tak/04.html> ประวัติศาสตร์ส่วนภูมิภาคจังหวัดตากฯ (๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑).

จนถึงตัวขุนสามชน ซึ่งกำลังต้อนรับพลรุกไล่กองทัพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เข้ามาพ่อขุนรามคำแหง ทรงปะทะช้างกับขุนสามชนจนได้กระทำยุทธหัตถีกัน ขุนสามชนสู้ไม่ได้ก็พ่ายหนีไป เมืองตากจึงรอดพ้นจากการรุกรานของ ขุนสามชน และตลอดสมัยของกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏในศิลาจารึกหรือจดหมายใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวของเมืองตากนี้อีกเลย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกี่ยวกับเมืองตาก จนกระทั่งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ปรากฏว่า ทางประเทศพม่ามีกษัตริย์องค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ กษัตริย์องค์นี้ทรงมีอุปนิสัยกล้าหาญ พอพระราชหฤทัยในการทำศึกสงคราม และได้คิดการสงครามพระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ทรงพระนามว่าบุเรงนอง ทั้งสองพระองค์นี้ทรงคิดตระเตรียมกำลังที่จะทำสงครามแผ่อำนาจจักรให้กว้างขวาง ทรงยกกองทัพไปปราบปรามได้รามัญประเทศและไทยใหญ่ไว้ในอำนาจทั้งสิ้น ครั้นทรงทราบข่าวว่าเกิดจลาจลในกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากการผลัดแผ่นดินใหม่ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ทรงเห็นเป็นที่ว่าจะตีเอา กรุงศรีอยุธยามาไว้เป็นเมืองขึ้นอีกประเทศหนึ่งได้โดยง่าย จึงโปรดให้กะเกณฑ์กองทัพมาตั้งประชุมพลที่เมืองเมาะตะมะ แล้วเสด็จเป็นจอมทัพยกเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ หมายจะตีเอากรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้น แต่เมื่อยกกองทัพมาถึงซานพระนครแล้ว ก็ไม่สามารถจะตีหักเข้าไปได้ ครั้นได้ข่าวว่ามีกองทัพไทยยกลงมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือจะมาตีกระหนาบก็ตกพระทัยจะเลิกทัพกลับไปทางด้านพระเจดีย์สามองค์ ซึ่งเป็นทางที่ยกเข้ามาแต่เดิมนั้น ก็ทรงเห็นว่าหัวเมืองรายทางที่ผ่านมานั้นยับเยินหมด จะหาเสบียงอาหารเลี้ยงกองทัพได้ยากจึงโปรดให้ยกทัพขึ้นไปทางข้างเหนือ เดินทัพไปออกทางด้านแม่ละเมา แขวงเมืองตาก เพราะทรงเห็นว่ากองทัพของพระองค์มีกำลังมากกว่ากองทัพไทยหลายเท่า คงจะตีหักออกไปได้โดยไม่มียากลำบากเท่าใดนัก แต่กองทัพพม่าก็ถูกกองทัพของพระราเมศวรราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กับพระมหาธรรมราชาราชบุตรเขยติดตามตีไปทั้งสองทางและฆ่าฟันรีพลพม่าล้มตายเป็นอันมาก แต่ผลสุดท้ายพม่าวางกลอุบายล้อมจับได้ทั้งพระมหาธรรมราชาและพระราเมศวร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องยอมหย่าทัพ เอาช้างพลายศรีมงคลและพลายมงคลทวีปอันเป็นช้างชนะงา ถวายตอบแทนพระเจ้าหงสาวดีแลกเอาพระมหาธรรมราชา กับพระราเมศวรกลับมา และปล่อยให้กองทัพของ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ยกกลับไปโดยสะดวก

แต่เดิมมีทางคมนาคมสำหรับไปมา ในระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่าอยู่ ๒ ทาง โดยมีทางมาร่วมกันที่เมืองเมาะตะมะ ผู้ที่สัญจรไปมาหรือแม้แต่กองทัพก็ต้องเดินทางตามทางคมนาคมทั้งสองนี้ มิฉะนั้นจะเดินทางไม่สะดวกเพราะต้องข้ามเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นเขาเชื่อมกันขวางหน้าอยู่ทางคมนาคมทั้งสองทางนี้ คือสายเหนือออกจากเมืองเมาะตะมะขึ้นไปทางแม่น้ำจนถึงบ้านตะพู (เมืองแครง) แล้ว เดินบกมาข้ามแม่น้ำกลีบ แม่น้ำเม้ย แม่น้ำแม่สอด ผ่านเข้ามาทางด้านแม่ละมา มาลงท่า แม่น้ำปิง ตรงบ้านระแหง (ที่ตั้งเมืองตากปัจจุบัน) ทางสายนี้เป็นทางคมนาคมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทยตลอดขึ้นไปจนถึงเมืองเชียงใหม่ ส่วนทางสายใต้นั้นออกจากเมืองเมาะตะมะไปตามแม่น้ำอัตรัน (เมืองเชียงกราน) จนถึงเมืองสมิแล้วเดินบกมาข้ามแม่น้ำสะกิลิกและแม่น้ำแม่กษัตริย์ข้ามภูเขาเข้าแดนไทยทางด้านพระเจดีย์สามองค์ มาลงลำน้ำแควน้อยที่สามสบ แล้วใช้เรือล่องลงมาทางไทรโยคจนออกแม่น้ำแควใหญ่ที่ล้นช้างได้ทางหนึ่ง ถ้าจะเดินบกก็เดินแต่สามสบมาทางเมืองไทรโยคเก่า แล้วตัดข้ามมาลงลำน้ำแควใหญ่ที่เมืองศรีสวัสดิ์ หรือที่ท่ากระดานด่านกรามช้างแล้วเดินเลียบ

ลำน้ำแควใหญ่ลงมาถึงเมืองกาญจนบุรีเก่า ซึ่งตั้งอยู่ในทุ่งหญ้าใกล้เขาชนไก่จากเมืองกาญจนบุรีเก่า ลงมาเป็นที่ราบจะได้เกวียนเดินทางบกหรือใช้เรือล่องตามลำน้ำลงมาก็สะดวกทั้งสองทาง

กองทัพพม่าที่ยกเข้ามาตีกรุงศรี-อยุธยาหรือกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยกผ่านเข้ามาทางด้าน เจริญสามองค์นั้น การศึกสงครามได้ว่างเว้นมาเป็นระยะเวลา ๑๕ ปี ประเทศพม่าได้เปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินใหม่ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ซึ่งยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ นั้นพอลกลับไป ถึงเมืองหงสาวดีได้ไม่นานเท่าใด ก็เกิดสติฟั่นเฟือนไม่สามารถจะว่าราชการบ้านเมืองได้ บุเรงนองซึ่งเป็น พระมหาอุปราชต้องสำเร็จราชการแทน ในที่สุดพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ ถูกขุนนางเชื้อชาติ มอญคนหนึ่งชื่อ สมิงสอดดุด ทูลลวงให้ไปจับช้างเผือกในป่าใกล้พระนคร แล้วช่วยกันจับพระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ปลงพระชนม์เสีย บุเรงนองซึ่งเป็นพระมหาอุปราชอยู่จึงทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระเจ้าหงสาวดี เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๖ และเมื่อเสวยราชสมบัติแล้วไม่นาน พระเจ้ากรุงบุเรงนองก็เริ่มทำสงครามแผ่อำนาจจักรเรื่อยมาเป็นเวลา ๑๐ ปี จนได้ประเทศน้อยใหญ่ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศพม่าไว้ในอำนาจทั้งสิ้นแล้วพระเจ้าบุเรงนอง ก็ทรงดำริที่จะยatraกองทัพอันเกรียงไกรของพระองค์เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา

ก่อนที่จะยกกองทัพเข้ามา พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็หาเหตุอันจะเป็นการจูดชนวน สงครามขึ้นก่อน ด้วยการส่งพระราชสาส์นมาขอช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ๒ เชือก การที่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง มีพระราชโอรสเช่นนี้ก็เพื่อจะหยั่งพระทัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดูว่าจะยอมเป็นเมืองขึ้นแก่ กรุงหงสาวดีโดยตรงโดยไม่ต้องรบ หรือว่าจะรบลองดูกำลังกันดูก่อนเพราะ ถ้าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระราชทานช้างเผือกไปให้ ก็หมายความว่าทรงยอมอ่อนน้อมต่อ พระองค์โดยดี ถ้าไม่พระราชทานก็หมายถึงว่าจะต้องเตรียมรบ มีทางเลือกแต่เพียงสองทางเท่านั้น ซึ่งผลที่สุดสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ก็ทรงเลือกเอาข้างการรบเพื่อรักษาพระเกียรติของพระองค์ และ ของประเทศชาติไว้ แล้วสงครามก็เกิดขึ้นจริง ๆ ในปี พ.ศ. ๒๑๐๖ นั้น

การสงครามคราวนี้ถึงแม้ว่าเมืองตากจะไม่เป็นสนามรบโดยตรงก็ตาม แต่ก็ได้รับความเดือดร้อนด้วยเนื่องจากเมืองตาก อยู่ในเส้นทางที่จะผ่านมาจากเมืองเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นกองทัพของพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นเป็นฝ่ายพม่าได้คุมกองเรือลำเลียงเสบียงอาหาร ลงมาบรรจบกับทัพหลวงที่เมืองตาก แล้วก็ลาดตระเวนหาเสบียงอาหาร ในเขตเมืองตากเพื่อสะสมไว้สำหรับเลี้ยงไพร่พลในกองทัพหลวงต่อไป

พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทรงยกกองทัพเข้ามาทางด้านแม่ละเมา แล้วเข้าตีหัวเมืองทางต่าง ๆ เหนือเรื่อยลงมา และได้รับกับเมืองใหญ่ ๆ หลายเมือง เช่น เมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร และเมืองสุโขทัย แต่ไม่ปรากฏว่าเมืองตากได้สู้รบกับกองทัพของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ทั้งนี้คงจะเนื่องจากเมืองตากเก่าตั้งอยู่เหนือด่านแม่ละเมาขึ้นไปมาก กองทัพพม่ายกเข้ามาทางด้านแม่ละเมา จึงไม่จำเป็นที่จะอ้อมขึ้นไปตีเมืองตากซึ่งอยู่ห่างออกไปตั้ง ๓๐ กิโลเมตรอีก คงเดินทัพตัดตรงเข้ามาที่บ้านปามะม่วง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านระแหง แล้วเดินทัพไปทางทิศตะวันออกเข้าตีเมืองสุโขทัยและเมืองพิษณุโลกทางหนึ่ง อีกทัพหนึ่งแยกกลงไปทางใต้เข้าเมืองกำแพงเพชร และเมืองนครสวรรค์ เมื่อตีได้หัวเมืองใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้วก็รวบรวมกำลังกันยกเข้าตีกรุงศรีอยุธยาต่อไป

เนื่องจากศึกพม่าในคราวนี้เป็นเหตุให้ไทยคิดเห็นว่า ตัวเมืองตากเก่าตั้งอยู่ลึกเข้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาก กองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด้านแม่ละเมาก็เดินทัพเข้ามาได้อย่างสบาย

โดยไม่ต้องเสียกำลังทัพเพื่อเข้าตีเมืองตากแต่สักคนเดียว จึงได้ย้ายตัวเมืองลงมาตั้งในที่ซึ่งพม่าเดินทัพผ่าน คือที่บ้านปามะม่วง การย้ายเมืองตากมาตั้งที่บ้านปามะม่วงนี้ เข้าใจว่ายังไม่ทันย้ายในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เพราะในแผ่นดินนี้ปรากฏในหนังสือพงศาวดารว่ามัวเตรียมการแต่เรื่องป้องกันข้าศึกที่ยกเข้ามาทางใต้เท่านั้น เช่น รื้อกำแพงเมืองเชื่อนขันธกันพระนครทั้ง ๔ ทิศออกหมด เพื่อไม่ให้ข้าศึกเข้าอาศัยในเมื่อตีเมืองเหล่านั้นได้ และตั้งเมืองบางเมืองขึ้นใหม่ เช่นเมืองนครไชยศรีกับเมืองนนทบุรี ซึ่งเป็นเมืองใกล้พระนคร เพื่อจะได้เป็นที่ระดมกำลังสำหรับเรียกคนเข้ารักษาพระนคร และจัดหาเสบียงอาหารได้ง่าย

การย้ายเมืองตากมาอยู่ที่บ้านปามะม่วงนี้ คงจะย้ายมาในแผ่นดินพระมหาธรรมราชา ภายหลังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพแล้วเป็นแน่ เพราะปรากฏว่าหลังจากนั้นไทยเราเตรียมรับศึกพม่าอย่างเต็มที่ เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีแล้วว่า ถึงอย่างไรก็ตีจะต้องรบรับชับเกี่ยวกับกองทัพพม่าเป็นการใหญ่และก็เป็นจริงสมดังพระราชดำริเพราะในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา และในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นั้น ปรากฏว่าไทยกับพม่าได้รบกันเป็นมหาสงครามถึง ๗ ครั้ง

เมืองตากที่ย้ายมาตั้งใหม่ที่บ้านปามะม่วง มิใช่จะเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันกองทัพพม่า ที่จะยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมาเท่านั้น แต่ยังเป็นเมืองที่กองทัพใช้เป็นชุมชุมพล ในเวลาที่จะยกไปตีเมืองเชียงใหม่อีกด้วย เมื่อพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงอำนาจมาก เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทรงได้เมืองเชียงใหม่มารวมอยู่ในพระราชอาณาจักรทั้ง ๓ พระองค์นี้ ก็มีปรากฏอยู่ที่เมืองตากนี้ด้วย

หลังจากแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเทศไทยก็เว้นว่างจากการทำสงครามชับเคียงพม่ามาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งประมาณว่าไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ปี ในระยะเวลานี้ชาวเมืองตากก็อยู่กันอย่างสงบสุข

จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๓๐๘ เงามแห่งการสงครามจึงได้เริ่มฉายแสงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การสงครามคราวนี้ทำให้ชาวเมืองตาก ต้องพลอยเดือนร้อนกันไปแทบทุกครัวเรือน เพราะกองทัพพม่าซึ่งยกมาทางเมืองเชียงใหม่ ได้เข้าตีเมืองตากด้วยสงครามคราวนี้น่าจะยกย่องเทิดทูนชาวเมืองตาก ที่ได้รวมแรงร่วมใจกันต่อสู้กองทัพพม่าแต่เมืองเดียว หัวเมืองเหนืออื่น ๆ แม้จะเป็นเมืองที่ใหญ่กว่า และมีพลเมืองมากกว่าเมืองตากมาก เช่น เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชัย เมืองกำแพงเพชร และเมืองนครสวรรค์ก็หาเมืองใดต่อสู้กองทัพพม่าแต่อย่างใดไม่ คงปล่อยให้กองทัพพม่าเดินเข้ายึดตัวเมืองได้อย่างสบาย

คงมีแต่เมืองตากแต่เพียงเมืองเดียวเท่านั้น ที่ได้สู้รบกับกองทัพพม่า ชาวเมืองตากถูกฆ่าฟันล้มตายไปไม่น้อย บ้านเรือนตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ของชาวเมืองถูกทำลายหรือเผาผลาญ พวกที่รอดตายถ้าหนีเข้าป่าเข้าดงไปไม่ทัน ก็จะถูกพม่าจับไปเป็นเชลย ส่งไปเป็นข้าเป็นทาสยังประเทศพม่าต่อไป ด้วยเหตุนี้ เมืองตากจึงกลายเป็นเมืองร้างอย่างสิ้นเชิง และคงอยู่ในสภาพเช่นนี้ต่อมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี

จนกระทั่งถึงสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พระเจ้ากรุงธนบุรี) กษัตริย์องค์แรกและองค์เดียวในสมัยนี้ได้ทรงจัดการปกครองหัวเมืองเหนือทั้งปวง ภายหลังจากได้ตีเมือง

พิษณุโลกและเมืองฝางได้ใน พ.ศ. ๒๓๑๓ แล้ว ได้ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองไปครองเมืองเหนือใหม่หมดทุกเมืองรวมทั้งเมืองตากด้วย

เมืองตากว่างจากการทำศึกสงครามเพียง ๔ ปีเท่านั้น พอถึง พ.ศ. ๒๓๑๗ ก็ต้องเป็นที่ชุมนุมพลของกองทัพไทย เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะทรงยกไปตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และในเวลาติด ๆ กันนี้ก็เกิดรบกับกองทัพพม่า ซึ่งติดตามคร่อมอญเข้ามาทางด้านแม่ละเมาอีก แต่การรบคราวนี้เป็นารรบย่อยกับพม่า ที่ติดตามคร่อมอญเข้ามานั้นเมืองตากจึงไม่ได้รับความเสียหายอย่างใด

พวกมอญที่หนีพม่าเข้าเมืองไทยครั้งนี้ มีหลายพวกและมาหลายทางด้วยกันคร้วพวกสมิงสุหรัยกลันเข้ามาทางด้านเมืองตากก่อน สมิงสุหรัยกลันตัวนายได้เฝ้าพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่เมืองตากก่อนเสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ทูลให้ทรงทราบ ว่าพวกมอญจะพากันเข้ามาอยู่ในเมืองไทยมาก พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงคาดการณ์ว่าพม่าเห็นจะยกกองทัพตามคร่อมอญเข้ามา จึงตรัสสั่งให้พระยากำแหงวิชิตคุมพล ๒,๐๐๐ ตั้งคอยรับคร่อมอญอยู่ที่บ้านระแหง แขวงเมืองต่าง และให้พระยายมราช (แขก) คุมกำลังไปตั้งขัดตาทัพอยู่ที่ทำดินแดงในลำน้ำไทรโยคคอยรับคร่อมอญที่จะเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์อีกทาง แล้วจึงเสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ด้วยประมาณการว่า คงจะตีเมืองเชียงใหม่ได้ทันกลับลงมาต่อสู้อพม่าที่ยกเข้ามาทางข้างใต้

ด้วยเหตุนี้พม่าตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ๗ วัน พระเจ้ากรุงธนบุรีก็เสด็จยกกองทัพหลวงกลับลงมา มาถึงนครลำปางก็ได้ทราบว่า มีกองทัพพม่ายกล่วงด่านแม่ละเมาเข้ามาในแดนเมืองตาก จึงรีบเสด็จกลับลงมา พอถึงท่าเมืองตาก ก็พบกองทัพพม่าที่ยกเข้ามาทางด้านแม่ละเมานั้น มาใกล้จวนจะถึงเมืองตาก จึงรีบเสด็จลงมา โดยมีแต่กองทัพสำหรับรักษาพระองค์ กองอื่นยังตามมาไม่ถึง จึงตรัสสั่งให้หลวงมหาเทพ กับจมื่นไวยวรนาถคุมทหาร ๒,๐๐๐ คน ยกไปตีกองทัพพม่ายกไปก็ได้รับในวันนั้นเอง แต่พม่าพม่าก็ถอยหนีกลับไป ขณะนั้นกระบวนเรือพระที่นั่งคอยรับเสด็จอยู่ที่ค่ายหลวงบ้านระแหงใต้เมืองตากลงมา ด้วยเดิมกำหนดว่าจะเสด็จกลับทางบกจนถึงบ้านระแหง หากได้คาดว่าจะต้องมารบพุ่งกับข้าศึกที่เมืองตากไม่ ครั้นทรงทราบว่าหลวงมหาเทพกับ จมื่นไวยวรนาถ ทัพพม่าถอยหนีกลับไป พระเจ้ากรุงธนบุรี จะทรงดำริว่าพม่าที่ถอยหนีไปเป็นแต่กองหน้ากองหลังยังจะตามมาอีก จะวางใจไม่ได้ ถ้าไม่รีบตีให้แตกไปให้หมด ข้าไปพม่าจะรวมกำลังกันยกกลับเข้ามาเป็นกองใหญ่ จึงมีรับสั่งให้กองทัพบกสวนทางพม่าลงมา แล้วเสด็จทรงเรือของจมื่นจกรมวัง รีบล่องลงมาบ้านระแหง

เวลา ๒ ยามค่ำวันนั้น เรือที่ทรงมาโดนต่อล่มลงต้องว่ายน้ำขึ้น ทรงพระดำเนินมาจนถึงค่ายหลวงที่บ้านระแหง มีรับสั่งให้ พระยากำแหงวิชิต รีบยกกองทัพออกไปสกัดตดหลังกองทัพพม่า ที่ยกตามเข้ามาทางด้านแม่ละเมา ให้ถอยหนีไปให้สิ้นเชิง พระเจ้ากรุงธนบุรีประทับรอฟังอยู่ที่บ้านระแหง ๗ วัน และในระหว่างนั้นที่กรุงธนบุรีมีใบบอกขึ้นไปว่า มีคร่อมอญเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์เป็นอันมาก ก็เข้าพระทัยว่าคงมีกองทัพพม่ายกติดตามคร่อมอญเข้ามาทางนั้นอีก พอได้ทรงทราบว่ากองทัพพระยากำแหงวิชิตตีพม่าที่เข้ามาทางด้านแม่ละเมา ถอยหนีกลับไปหมดแล้ว ก็เสด็จยกกองทัพหลวงโดยทางชลมารค ลงมาจากบ้านระแหงทั้งกลางวันและกลางคืน ๕ วันก็ถึงกรุงธนบุรี

พ.ศ. ๒๓๑๘ เมืองตากก็ถูกศึกใหญ่อีกครั้งหนึ่ง คือเมื่อคราวอะแซหุ่นกัที่หัวเมืองเหนือได้ยกกองทัพเข้ามาทางด้านแม่ละเมา แต่เจ้าเมืองตากเห็นว่ากำลังไพร่พลของเมืองตายน้อย ไม่สามารถจะต่อสู้กับกองทัพของอะแซหุ่นกัได้ ก็พาครอบครัวราษฎรอพยพหลบหนีออกจากเมืองไป กองทัพ

พม่าจึงยกจากเมืองตากไปทางบ้านด่านลานหอย ตรงไปยังเมืองสุโขทัย และเมื่อคราวที่อะแซหุ่่นก็ถอยทัพ ก็ถอยผ่านเมืองตากตามไปตามทางเดิม คือทางด้านแม่ละเมาอีกเหมือนกัน สงครามคราวนี้เมืองตากไม่เสียหายมากมายเท่าใดนัก เพราะไม่ได้สู้รบกับกองทัพพม่า แต่หัวเมืองใหญ่ ๆ ของไทย เช่นเมืองพิษณุโลกและเมืองสุโขทัยนั้นเสียหายมาก

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กองทัพของพม่าจึงเข้าตีประเทศไทยเป็นการใหญ่โดยพระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่า ทรงโปรดให้จัดกองทัพแบ่งออก ๙ ทัพด้วยกัน และให้กองทัพเหล่านี้ยกเข้าตีเมืองไทยทุกทิศทุกทาง ทั้งทางเหนือทางตะวันตกและทางใต้ กองทัพที่ ๙ ของ พระเจ้าปะดุงอันมีจอข่องนรทาเป็นแม่ทัพ ได้ยกเข้ามาทางด้านแม่ละเมา เมื่อเข้าตีเมืองตากได้แล้ว ก็ยกข้ามฟากมาตั้งอยู่ที่บ้านระแหง เพื่อรอฟังผลการรบของกองทัพอื่น ๆ ต่อไป แต่เนื่องจากจอข่องนรทาได้ทราบข่าวว่ากองทัพพม่าอีกกองหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ที่ปากฟิงถูกกองทัพไทยตีแตกกลับไปแล้ว และบางทีได้ทราบว่างทัพหลวงซึ่งพระเจ้าปะดุง ทรงเป็นจอมพลยกเข้ามาทางด้าน พระเจดีย์สามองค์ถอยกลับไปแล้วด้วย เฉพาะฉะนั้นเมื่อได้ทราบข่าวว่ากองทัพไทยยกตามขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชร จึงไม่รอต่อสู้รบถอยหนีกลับไปด่านแม่ละเมา

หลังจากสงครามคราวนี้ ก็ไม่มีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นกับเมืองตากอีก ชาวเมืองตากที่อพยพหลบหนีเข้าศึกเข้าป่าเข้าดงไปก็ค่อย ๆ กลับเข้ามาหากินอยู่ในเมืองตากต่อไปตามเดิม

จนกระทั่งถึง รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริเห็นว่าตัวเมืองเดิมเอาแม่น้ำไว้ข้างหลัง ในเวลาถอยทัพย่อมได้รับความลำบาก เนื่องจาก แม่น้ำน้ำกว้างใหญ่ขวางกั้นอยู่ สู้ย้ายเมืองข้ามฟากมาตั้งอยู่อีกฝั่งหนึ่งไม่ได้ เพราะการที่ย้ายมาตั้งฟากนี้ทำให้มีแม่น้ำขวางหน้า เป็นเสมือนคูเมืองขนาดใหญ่ ทำให้ข้าศึกเข้าตีลำบาก ทั้งการที่จะส่งกองทัพไปช่วยหรือถอยทัพหนีข้าศึกก็จะได้สะดวก เพราะฉะนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดให้ย้ายตัวเมืองตากจากที่เดิม มาตั้งใหม่ที่บ้านระแหง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับเมืองตาก ที่บ้านป่ามะม่วง ตัวเมืองที่ย้ายมาใหม่นี้ตั้งอยู่ตำบลนี้เรื่อยมา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบการปกครองและบริหารราชการขึ้นใหม่ อันเป็นการปูพื้นฐานในรูปการจัดระเบียบการปกครองสมัยใหม่ โดยมีนโยบายรวมหัวเมืองต่างๆ ให้เข้าเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่ง อันเดียวอย่างปึกแผ่นมั่นคง คือเปลี่ยนจากแบบราชาธิราช มาเป็นแบบราชาอาณาจักร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้มีการรวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ และมณฑลกรุงเทพฯ จังหวัดตากในสมัยนั้นจัดเป็นหัวเมืองที่ขึ้นกับมณฑลนครสวรรค์เรื่อยมา จนกระทั่งได้มีการยกเลิกไป

จากข้อมูลศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม พบว่ากลุ่มเด็กและอยู่ในภาวะเสี่ยงหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ๘ ประเภท ได้แก่^๓

๑. การดื่มสุรา และสูบบุหรี่
๒. การติดยาเสพติด
๓. การเล่นเกมพนัน

^๓ การดำเนินการกิจที่ได้รับมอบหมายจากสำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒-๓๔.

๔. การใช้สื่อที่ไม่เหมาะสม และการแสดงออกทางเพศ
๕. การตกเป็นเหยื่อการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยและมั่วสุมทางเพศ
๖. การติดเกมออนไลน์
๗. การเที่ยวเตร่ในสถานบริการและสถานบันเทิงต่างๆ
๘. เด็กและเยาวชนที่ทะเลาะวิวาทและใช้ความรุนแรง

ดังนั้นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือจะต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนได้ตระหนัก และเห็นคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรม โดยต้องรู้เท่าทันสภาพปัญหา ข้อมูล รู้สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก จึงได้จัดทำโครงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมและสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม จังหวัดตาก ประจำปี ๒๕๕๖ ขึ้น เพื่อพัฒนากลไกการตรวจสอบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม แก้ไขปัญหาในชุมชน ท้องถิ่น และสถานศึกษา ซึ่งเป็นการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมเพื่อแจ้งเตือนภัยให้คนในสังคมได้รู้เท่าทัน และเกิดพลังในการขับเคลื่อนการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมให้เป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติอย่างกว้างขวางและทั่วถึงต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ชาวกะเหรี่ยงชาวมุสลิมมีความเชื่อแต่โบราณว่าลายของผ้าทอกะเหรี่ยงนั้น ได้มาจากลายหนังงูใหญ่ซึ่งเป็นคู่รักในอดีตของหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงโดยที่งูตัวนั้นจะเปลี่ยนลายทุกวัน และหญิงสาวก็ทอผ้าตามลายที่ปรากฏจนครบ ๗ วัน ทอได้ ๗ ลาย คือ ลายโยห่อกือ เกอเปผลอ ฉุ่ยช่อล่อ ที่ซ่า เกอเนเดอ เซอกอพอ และชะฉ่าแอะ แต่ลายที่นิยมนำมาทอและปัก มี ๔ ลายคือ โยห่อกือ เกอเปผลอ ฉุ่ยช่อล่อ และลายที่ซ่า ปัจจุบันยังมีการคิดค้นลายใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย^๔

ชาวปากอญอ มีพื้นฐานการทอผ้ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นการผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน ที่เหลือจึงนำมาจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ลักษณะลายผ้าที่ผลิตกันจะเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ลายผ้าเป็นไปตามความอำเภอใจของผู้ทอ หญิงสาวชาวกะเหรี่ยงจะใส่ชุดยาวสีขาว ส่วนชายหนุ่มจะใส่สีแดงสด ส่วนหญิงชาวปากอญอที่แต่งงานแล้วจะสวมใส่เสื้อสีดำและมีลวดลายปักที่หลากหลายผสมผสานกันในส่วนชายเสื้อตั้งแต่คอคลุมถึงสะโพก ผ้าถุงสีแดง

ผ้าทอกะเหรี่ยง จะทอด้วยกี่เอว ลวดลายดั้งเดิมจะมีสีสันทึบดำสีหมึกทั้งการทอลายในตัวผืนผ้า และการปักผ้า ผ้าบางผืนจะมีการเย็บลูกเต๋อยเป็นลวดลายต่าง ๆ ปัจจุบันการให้สีสันทอผ้าจะมีการทอหรือปักสีอื่น ๆ เพิ่มขึ้น อาทิเช่น สีเขียว สีฟ้า สีเหลือง และสีชมพู ลักษณะการวางลายเสื้อผู้หญิง สะกอกจะปักตกแต่งบริเวณชายเสื้อ ด้านล่างการผสมผสานลาย มักใช้ลายลูกเต๋อยเป็นแนวกำหนดก่อน เพื่อให้ได้ช่องว่างที่จะเป็นแนวปักลวดลายชัดเจนจากนั้นจึงปักลงไป

การตัดเย็บตามปกติแล้ว ผ้าจะเป็นผ้าหน้าแคบ จำกัดตามขนาดเครื่องทอ คือ กว้างที่สุดไม่เกิน ๒๐ นิ้ว ส่วนความยาวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ทอ ดังนั้นการตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มของกะเหรี่ยงจึงเป็นการนำผ้าทั้งผืนมาเย็บ ประกอบกัน โดยพยายามตัดให้น้อยที่สุด เนื่องจากในอดีตกะเหรี่ยงไม่มีกรรไกรใช้ ผ้าที่ทอแต่ละชิ้นเมื่อนำมาประกอบกันเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว จะไม่มีเศษเหลือทิ้ง การแบ่งผ้าจึงทำโดยใช้มีดคม ๆ กรีดตามแนวขวางของผืนผ้าเท่านั้น ด้วยเหตุนี้รูปทรงของเสื้อผ้า

^๔ <http://www.otoptoday.com/wisdom/6569> ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอแม่สอด (๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑).

กะเหรียงจึงไม่มีส่วนโค้งงอ เพราะเป็นการยากที่จะใช้มีดกรีดผ้าให้ได้ลักษณะเช่นนั้น สิ่งสำคัญในการนำผ้ามาประกอบกัน คือ ต้องเป็นผ้าที่ทอขึ้นสำหรับเครื่องนุ่งห่มตัว หรือผ้าผืนนั้น โดยเฉพาะจะนำไปประกอบกับส่วนของตัวหรือผืนอื่นไม่ได้ เช่น ผ้าที่ทอเพื่อเย็บเป็นเสื้อผู้ชายจะนำมาเย็บเป็นย้อม หรือผ้าห่มไม่ได้ และผ้าที่ทอสำหรับเย็บย้อมก็ไม่สามารถนำมาเย็บเป็นเสื้อ หรือผ้าห่มได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากได้กำหนดลวดลายสี และขนาดไว้อย่างแน่นอนแล้ว ก่อนที่จะทอผ้าแต่ละผืนนั่นเอง

วิถีชีวิตของชาวปากอญ มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย การอยู่ร่วมกันแบบเอื้ออาทรฉันท์พี่น้อง มีความสมัครสมานสามัคคีกันในชุมชน ดังนั้น กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจึงมีส่วนร่วมทุกกิจกรรมในการพัฒนาหมู่บ้านชุมชน มีการสืบสานการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่น

ลักษณะลวดลายจะปรากฏ เป็นเส้นขนตามแนวตั้ง หรือแนวนอนก็ได้ หากเป็นลายขนตามแนวตั้ง การกำหนดลายจะทำพร้อมกับการเรียงด้าย คือใช้จำนวนด้ายเพิ่มขึ้นกว่าปกติตามที่ต้องการให้เป็นลายขน ส่วนด้ายขวางใช้จำนวนเท่าปกติ การทอวิธีนี้นิยมใช้ทอเสื้อผู้ชายสูงอายุของเผ่ากะเหรียง

ลวดลายสลับสี เป็นการทอแบบธรรมดา คือใช้ด้ายยืนและด้ายขวางจำนวนเท่าปกติ แต่แทรกด้ายสีต่าง ๆ สลับเข้าไป ขณะเรียงด้ายยืนหรือเมื่อสอดด้ายขวาง เช่น การทอผ้าห่ม ย้อม และผ้าถุงของหญิงที่แต่งงานแล้ว (ลวดลายผ้าถุงในบางท้องถิ่นจะมีลักษณะพิเศษกว่าการทอลายสลับสีธรรมดาคือจะใช้ด้ายย้อมมัดหมี่ หรือย้อมแบบลายน้ำไหลเป็นด้ายยืน ลวดลายที่ปรากฏบนเนื้อผ้ามีลักษณะงดงามมากซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป) บางครั้งกะเหรียงจะทอลวดลาย สลับสีเป็นลายขนในเนื้อผ้า เช่น บริเวณเหนืออกของชุดเด็กหญิงกะเหรียงสะกอ

ลายจก เป็นการทอลวดลายโดยการสอดด้ายสลับ (ซึ่งไม่ใช่ด้ายเส้นเดียวกับด้ายขวางเข้าไปเป็นบางส่วนในเนื้อผ้าตามลวดลาย และสีในตำแหน่งที่ต้องการ การยกด้ายยืนจะไม่เป็นไปตามการยกตะกอ แต่ผู้ทอจะใช้นิ้วมือ หรือขนเม่นช่วยสอดยกด้ายขึ้นตามจำนวนที่กะไว้ และสอดด้ายสีที่ต้องการเข้าไป ระหว่างด้ายยืนนั้น ฉะนั้นลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผืนอาจไม่เหมือนกันก็ได้

ลายขีด คือการทอผ้าโดยให้ลวดลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน ลักษณะลายแบบยกดอกในตัวโดยกำหนดสีตามด้ายยืน การแยกด้ายยืนใช้วิธีนับเส้นเป็นช่วงๆ และสอดไม้หน่อสะยาเข้าไปเป็นตัวนำไม้จะช่วยแยกด้าย ให้ช่องระหว่างด้ายยืนกว้างเพื่อความสะดวกในการสอดด้ายขวาง กะเหรียงสะกอนิยมทอผ้าลายขีดเพื่อเย็บเป็นผ้าถุงสำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว ผ้าทอลายขีดของกะเหรียงมีลักษณะคล้ายของชาวอีสานแต่ลวดลายสลับซับซ้อนน้อยกว่า และของอีสานไม่นิยมทอลายขีดพร้อมกับการสลับสี แต่ของกะเหรียงนิยมทอลายขีดและเล่นลายสลับสี ดังนั้นในผ้าผืนเดียวจึงมีทั้งลวดลายยกดอกขนขึ้นมาของลายขีดและลายเล่นสีสลับกัน

การทอลวดลายโดยแทรกกล้วยศู ทอประกอบลูกเต๋อย ปกติการปักลูกเต๋อยประดับชายเสื้อผู้หญิง จะใช้วิธีปักหลังจากเย็บผ้าประกอบเข้าไปพร้อมกันในขณะทอผ้า โดยร้อยลูกเต๋อยเข้ากับเส้นด้ายขวางระหว่างด้ายยืน โดยให้ลูกเต๋อยลอยตัวอยู่บนผืนผ้า เมื่อประกอบเป็นลวดลายแล้วจึงปักทับด้าย สลับสีลงในช่องระหว่างลูกเต๋อยเหล่านั้น เป็นการทอลวดลายบนผืนผ้าให้สวยงามหลังจากเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ส่วนใหญ่กะเหรียงสะกอจะนิยมปักประดิษฐ์ลวดลายบนเสื้อผู้หญิงแม่เรือน ลักษณะการประดับประดาจะใช้ด้ายหลากสีปักสลับลูกเต๋อย ซึ่งเป็นพืชที่กะเหรียง ต้องปลูกไว้เพื่อใช้ในกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ส่วนผู้หญิงกะเหรียงไปมกตกแต่งลวดลาย โดยการทอมากกว่าปักภายหลัง

และไม่นิยมตกแต่งด้วยลูกเดือย สีลูกเดือยที่ใช้ ได้แก่ สีดำ แดง เหลือง และขาว โดยจะใช้ทุกสีและให้นำหนักกับสีดำ และสีแดง ส่วนสีเหลืองและสีขาวเป็นสีตกแต่ง สีประกอบ ได้แก่ สีชมพู น้ำเงิน ส้ม เขียว เป็นกลุ่มสีที่นำมาใช้ภายหลัง และนิยมใช้กันมากขึ้นส่วนใหญ่มักซื้อที่ย้อมเสร็จแล้วมาใช้ โดยให้เหตุผลว่าสีสวยและไม่ตก

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้มีการตั้งคำถามถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ด้านว่า เกิดขึ้นจากอะไร และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ ความแตกต่างของวัฒนธรรมมีผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยหรือไม่ ซึ่งหากมองให้ภาพรวมของสังคมในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า ประชาชนในอำเภอแม่สอดจังหวัดตาก มีการอยู่ร่วมอย่างปกติสุข แต่เนื่องสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ดังนั้น เพื่อจะได้ข้อมูลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอยู่ร่วมกันของชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในส่งเสริมการจัดการของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ว่ามีหลักคำสอนและแนวปฏิบัติอย่างไร ที่ทำให้การอยู่ร่วมกันของประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อันจะเป็นการช่วยให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติ ให้นำหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน คณะสงฆ์ ได้เข้าใจถึงแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจในมิตินคณะสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อไปสู่การพัฒนาประชาชนและสังคมไทยในทิศทางที่เหมาะสมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินศาสนา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการ การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการจัดการความขัดแย้ง รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้นจึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะคณะสงฆ์และของชุมชนในพื้นที่

ประชากรกลุ่มตัวอย่างคือ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุสงฆ์ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จำนวน ๒๐ รูป/คน ซึ่งกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive or Judgments Random Sampling)

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตปกครองอำเภอแม่สอดและคณะสงฆ์อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ซึ่งช่วงเวลาในการศึกษาวิจัย ระหว่างเดือน ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้ความหมายของคำศัพท์เฉพาะหรือข้อความที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นที่เข้าใจตรงกันจึงกำหนดความหมายของคำศัพท์เฉพาะหรือข้อความที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลในองค์กร ร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ร่วมกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม หมายถึง ความหลากหลายของชีวิตวัฒนธรรม ความหลากหลายของระบบคิด ระบบภูมิปัญญา และระบบอำนาจของกลุ่มชนในสังคม พฤติกรรม ศิลปะขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ปฏิบัติแตกต่างกันได้ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

มิติตาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อของมนุษย์ ศูนย์รวมความเคารพนับถืออันสูงส่งของมนุษย์ที่พึงทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ส่วนมากย่อมเลือกยึดเหนี่ยวตามความพอใจ และความเหมาะสมแก่เหตุแวดล้อมของตน คำสั่งสอน อันว่าด้วยศีลธรรม และอุดมคติสูงสุดในชีวิตของบุคคล รวมทั้งแนวความเชื่อถือและแนวการปฏิบัติต่าง ๆ กันตามคติของแต่ละศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง มิติตาสนา ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

มิติปุทธศาสนา หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นระบบแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของมนุษย์ เพื่อใช้แก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นหลักคำสอนที่สำคัญ มีความโดดเด่นเป็นการเฉพาะที่ศาสนิกพึงทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะเกิดความมั่นใจและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ เพื่อการจัดการของสังคมมนุษย์และอบรมสั่งสอนมนุษย์ โดยมีเป้าหมายคือการชี้นำมนุษย์ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง มิติปุทธศาสนา ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามความรับผิดชอบตามสถานภาพของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ซึ่งกำหนดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

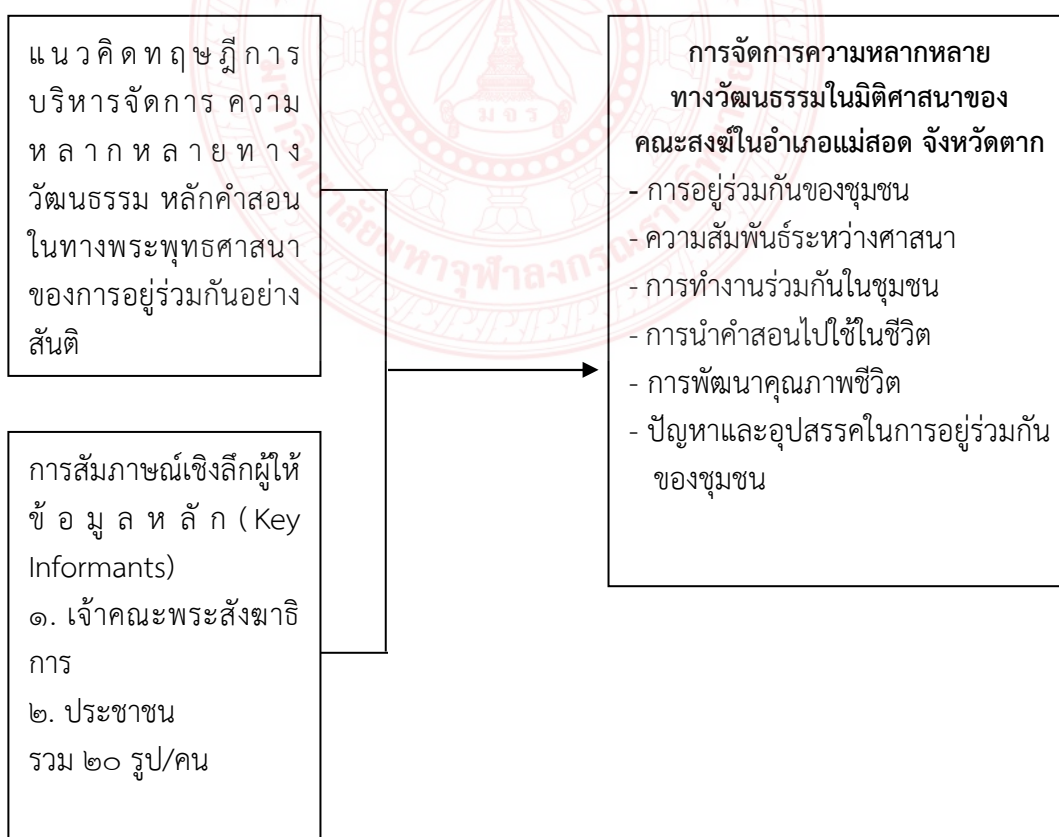
ภารกิจ ๖ ด้าน หมายถึง งานทั้ง ๖ ด้านที่พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำอันถือเป็นหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามของพระภิกษุ ในด้านการปกครอง ศาสนศึกษาศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นภารกิจของการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนา เน้นงานในหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์โดยแท้ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง ภารกิจ ๖ ด้านของพระสังฆาธิการ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

คณะสงฆ์ หมายถึง นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง คณะสงฆ์ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ตัวแทนคณะสงฆ์/ชุมชน หมายถึง เจ้าคณะพระสังฆาธิการ และประชาชน ผู้ให้ความคิดเห็น ผู้ให้ข้อมูลการอยู่ร่วมกันในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

๑.๕ กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวความคิดการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ตามแนวพุทธศาสนา

๑.๖.๒ ทำให้คณะสงฆ์ และประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางและการปรับปรุงแก้ไขการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมชุมชนและประเทศชาติ

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินาของคณะสงฆ์ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยมาประกอบในการศึกษาดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๑.๑ ความหมายการบริหารจัดการ

คำว่า การบริหารจัดการ ในภาษาอังกฤษใช้ร่วมกันอยู่ ๒ คำ คือ Administration กับ Management ซึ่งคำว่า Administration มักนิยมใช้ในทางการบริหารราชการ ส่วนคำว่า Management มักใช้ในการบริหารธุรกิจ แต่ก็เป็นคำที่นิยมใช้แทนกันได้ เพราะมีความหมายไปในทางการบริหารจัดการ มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึง “ความหมายของการบริหารจัดการ” ไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงาน ให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม สอง วันนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาเป็น ครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีสังฆรัตนะเป็นสมาชิก ใหม่เกิดขึ้นใน พระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าต้องบริหารคณะสงฆ์^๑

วีระ อาพันธ์สุข ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการ บริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคง ทางจิตใจ^๒

สมาน รังสิโยภษณู ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็น อุปกรณ์ในการดำเนินงาน^๓

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^๒ วีระ อาพันธ์สุข, **พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอร่าวัฒนา พิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๑๐.

^๓ สมาน รังสิโยภษณู, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

สมยศ นาวิการ ได้ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง การตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบต่อผลการดำเนินงานระยะยาว ขององค์การประกอบด้วยการกำหนดกลยุทธ์ และการควบคุมกลยุทธ์ จะมุ่งตรวจสอบ ประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอก และมุ่งตรวจสอบประเมินจุดอ่อนและจุดแข็ง อุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายในบริษัท^๔

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรม ดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^๕

วัชร บวรณสิงห์ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ

๑) ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา

๒) ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓) ทางการปฏิบัติ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน^๖

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือกลุ่มงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๗

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศาสตร์ที่ต้องใช้ศิลป์และเทคนิคอย่างสูงเพื่อการวินิจฉัยตัดสินใจในกระบวนการวางแผนและควบคุมการปฏิบัติงาน ให้เกิดประสิทธิภาพต่องานนั้น^๘

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของ

^๔ สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^๕ สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^๖ วัชร บวรณสิงห์, **การบริหารหลักสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

^๗ ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^๘ ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

กลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^๙

วินัย สมมิตร สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา ได้กล่าวว่าการบริหาร หมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรการบริหารที่เหมาะสม^{๑๐}

วิโรจน์ สารรัตน์ ได้กล่าวว่าการบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์การ การวางแผน การติดตาม และการควบคุม^{๑๑}

ศจี อนันต์นพคุณ ได้กล่าวว่าการบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มาใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยการบริหารอย่างเหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารอย่างมีระบบ^{๑๒}

ธนจรัส พูนสิทธิ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้น อันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยความสะดวก (Actuating) และ การควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{๑๓}

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่าการบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุนเครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{๑๔}

สมคิด บางโม ได้สรุปว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕}

สิริภาพ เหล่าลาภะ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ ๒ นัย คือ ๑) คำว่าบริหารมาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไปดั่งนั้น คำว่าบริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปยุท ปริหริต สมตโถ” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่ง

^๙ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สารานุกรม, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^{๑๐} วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^{๑๑} วิโรจน์ สารรัตน์, **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทาง การศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๒} ศจี อนันต์นพคุณ, **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**, (สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๑๓} ธนจรัส พูนสิทธิ์, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๑๔} ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

^{๑๕} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

ปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป
๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนวยการจัดการ จัดให้ วาง ส่งเสริม และบำรุง^{๑๖}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง หน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงานการประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกัน และประสิทธิภาพประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์ซึ่งจะทำให้เกิดสันติสุขในการอยู่ร่วมกันในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึง ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การบริหารวัดให้เป็น ๗ โรง คือ

๑) วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อย ๆ เสื่อมไป

๒) วัดเป็นโรงทิม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากตายอยู่บ้านนั้นนี่ยอยากจะเผาอยู่วัดนั้น

๓) วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจโขงหนังละครเพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่าง ๆ

๔) วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่โรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา

๕) วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖) วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทางวัดให้เป็นที่ยอมรับประชาชน เป็นที่ปฏิสันถารเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗) วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้าง พระสังฆาธิการแห่งวัดนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเถรในการส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ^{๑๗}

^{๑๖} สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๑๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, วัดพัฒนา ๔๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๒-๑๓๘.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือจะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตัวเอง ดังนั้นผู้บริหารที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๑๘}

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้สรุปสาระสำคัญของหลักการบริหาร ไว้ดังนี้

๑) หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)

๒) ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่าง ๆ

๓) หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อ คือ

(๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)

(๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)

(๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction)

(๔) หลักการอ้างรั้วซึ่งสายงาน (Scalar of chain)

(๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)

(๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

(๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual to general interest)

(๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

(๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

(๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

(๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity)

(๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างงาน (Stability of tenure)

(๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

(๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)^{๑๙}

สมคิด บางโม ได้อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อองค์กร ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า

^{๑๘} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรินต์แอนด์พลัสลิซซิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๑๙} Henri Fayol, **Industrial and General Administration**, (New York : Mc-Graw Hill, ๑๙๓๐), pp. ๑๗-๑๘.

ผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่าง ๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4 Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6 Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4 Ms หรือ 6 Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริง ๆ ด้วยการนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งทีวัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๒๐}

สุพิน เกษาคุปต์ ได้กล่าวถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดการวางแผน และการตัดสินใจในงานต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆขององค์การใด ที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์การ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๒๑}

เสนาะ ตีแยว ได้กล่าว ถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ คือ

๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาร ะสำคัญของการบริหารในข้อ นี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้

๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถ

^{๒๐} สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๒๑} สุพิน เกษาคุปต์, **การจัดการปฏิบัติงาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

ทำให้สำเร็จเป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

๓. การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่าประสิทธิผลหมายความว่า ผลงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพหมายความว่า ผลงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น^{๒๒}

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารไว้ว่า การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (one best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ^{๒๓}

สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติ (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินการ^{๒๔}

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวถึง การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขึ้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ

^{๒๒} เสนาะ ตีแยว, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒.

^{๒๓} สมยศ นาวิการ, **การบริหารตามสถานการณ์**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๒๔} สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

ความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{๒๕}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โปสต์คอร์บ (POSDCORB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) และลินดอลเออร์วิก (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่ กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^{๒๖}

ธงชัย สันติวงศ์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานเป็นภาระหน้าที่ผู้นำกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวตนและวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้และในขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์กรให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^{๒๗}

สรุปได้ว่า แนวคิดจากการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่มีบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันทำงานให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือมี หลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้ เป็นภาระหน้าที่ของผู้นำกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวตน และวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้ ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะเลิศลูกน้องต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเองจึงจะทำให้การงานประสบความสำเร็จดังที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการมีนักวิชาการที่หลากหลายผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

กุลลิก (Gulick) ได้เสนอหน้าที่ของผู้บริหาร (Functions of Executives) ไว้ ๗ ประการ ดังนี้

^{๒๕} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๒๖} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : โพรเพซ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๒๗} ธงชัย สันติวงศ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

๑. P (Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไรทำอย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒. O (Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การแบ่งส่วนงาน การจัดสายงาน

๓. S (Staffing) หมายถึง การจัดตัวบุคคล เป็นการบริหารบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. D (Directing) หมายถึง การอำนวยการ การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการการควบคุมบังคับบัญชา และการควบคุมการปฏิบัติงาน

๕. Co (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน การประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือ ดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖. R (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานให้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

๗. B (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุม การตรวจสอบด้านการเงิน^{๒๘}

วิลเลียม อูชิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกาและได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร ดังนี้

- ๑) การจ้างงานระยะยาว
- ๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
- ๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
- ๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
- ๕) การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจน และเป็นทางการ
- ๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
- ๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๒๙}

คณาจารย์ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้กล่าวถึงแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศส ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนกร ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต

^{๒๘} วิสากุล กองทองนอก, “การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒.

^{๒๙} William Ouchi, *Organization and Management*, (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, ๑๙๗๑), p. ๒๘๓.

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุนหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน

๓. การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือการยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ

๕. การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์^{๓๐}

วิฑูรย์ สิมะโชคดี ได้กล่าวถึงการบริหารงานคุณภาพแบบ PDCA ย่อมาจาก “Plan-Do-Check-Act” แปลว่า วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ดำเนินการต่อ/ปรับปรุง ของ เอดวาร์ด เดมมิ่ง ซึ่งเสนอขั้นตอนการบริหารงานคุณภาพ “วัฏจักรเดมมิ่ง” (Deming Cycle) ๔ ขั้นตอนดังนี้

P คือ Plan การวางแผน การกำหนดแผน เป็นการออกแบบหรือกำหนดสิ่งที่จะต้องทำผลิตต้นแบบ และทดสอบ

D คือ Do ลงมือทำตามแผนที่วางไว้ ผลิตตามแบบ

C คือ Check ตรวจสอบผลลัพธ์กับแผน เป็นการตรวจสอบดูว่าสิ่งที่ผลิตมีคุณภาพตรงตามความต้องการหรือข้อกำหนดหรือไม่

A คือ Act ดำเนินการต่อ/ปรับปรุง หากไม่บรรลุแผนให้หาสาเหตุและวางแผนแก้ไขใหม่ (เริ่มวงจร PDCA ใหม่) หากบรรลุแผนให้กำหนดเป็นมาตรฐานเพื่อยึดปฏิบัติต่อไปจะเห็นได้ว่า การบริหารโรงเรียนนั้นมีการบริหารจัดการ ที่ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องรู้หลักการเพื่อความรอบคอบในระบบการบริหารจัดการที่ดีส่งผลให้การบริหารจัดการสามารถนำทรัพยากร และปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุด^{๓๑}

ตีววรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้กล่าวถึงทฤษฎีของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ว่าได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เฮนรี ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับ การมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และ เฮนรี ฟาโยล ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ

^{๓๐} คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, **สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๓๑} วิฑูรย์ สิมะโชคดี, **TQM คู่มือสู่องค์กรคุณภาพยุค ๒๐๐๐**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ที่พีเอพับลิส ชิง, ๒๕๔๑), หน้า ๘๔.

(Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยล กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรูสึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดของลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการองค์การ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีมีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีแผนจะทำได้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นที่ร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดความสามารถของผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Power) การใช้กฎบังคับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลาย ๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การ

ถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์กร ในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการอยู่ จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์กรและสมาชิกภายในองค์กร

๑๔. ความสามัคคี (Esprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์กร และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์กรมีความแข็งแกร่ง^{๓๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๓๓}

ติน ปรัชญพฤทธิ ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑. การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์กร หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนงานมาบรรจุ การแต่งตั้งการฝึกอบรม และการ

^{๓๒} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **ทฤษฎีองค์กร : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

พัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

๕. การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือ ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือ ขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความสำเร็จอันดีร่วมกัน ตลอดจนจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทางงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและ รัดกุม^{๓๔}

วิโรจน์ สารรัตนะ ได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารควรประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

๑. การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดมุ่งหมายและการตัดสินใจ เลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่จะให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๒. การจัดองค์การ หมายถึง กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน

๓. การนำ หมายถึง ความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุ จุดมุ่งหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๔. การควบคุม หมายถึง การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดมุ่งหมาย มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึง ประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง^{๓๕}

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล กล่าวถึง (POSDCORB) กระบวนการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการ ล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การ พัฒนากลวิธี (Develop strategies) ในการวางแผน ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้ แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒. การจัดการองค์การ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งาน ต่าง ๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสม ตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

^{๓๔} ดิน ปรัชญพฤทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๓๕} วิโรจน์ สารรัตนะ, **ผู้บริหารโรงเรียน : สามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มี ประสิทธิภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสิทธิ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

๔. การตัดสินใจ (Decision making) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนถึงศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทางานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖. การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อดำเนินการเป็นไปด้วยดี และราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้นและดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือ ซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘. การสื่อข้อความ (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙. การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงานจะหมายถึงวิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อ สอบถามผู้บังคับบัญชาผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน^{๓๖}

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์ ได้เสนอแนวคิดของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา เกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหา การกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co – Ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

^{๓๖} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต^{๓๗}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้บริหารใช้สำหรับตัดสินใจ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นองค์กรที่เป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชน ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายโดยพัฒนาทรัพยากรมาใช้ให้ประหยัด ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อให้บุคคลต่าง ๆ เกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ซึ่งกระบวนการบริหารเป็นภารกิจที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ตามลำดับขั้นตอน เป็นระบบมีการวางแผน การจัดองค์การหรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการการประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน การงบประมาณ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๒.๒.๑ แนวคิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๒ จนถึงปัจจุบันเป็นแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่ ๑๒ นั้น รัฐบาลได้พยายามดำเนินการตามแผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ ไปได้ในระดับหนึ่ง ชุมชนหลายแห่งสามารถบรรลุตามเป้าหมายของแผนพัฒนาประเทศได้ แต่ชุมชนบางแห่งได้สามารถพัฒนาตามแผนการพัฒนาประเทศไทยจึงเกิดช่องว่างระหว่างชุมชนต่าง ๆ ทำให้ชุมชนเหล่านั้นถูกรัฐบาลมองว่าเป็นชุมชนที่ล้าหลังหรือล้าสมัย เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนย่อมจะเห็นว่าประชาชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกในระดับครอบครัวและชีวิตความเป็นอยู่มีความเหมาะสมมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตในอดีต อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางชุมชนที่วิถีชีวิตของประชาชนมีวิถีการดำรงชีวิตที่ไม่ดีนัก เป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคมเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ผ่านมา

วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทยย่อมจะมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากประวัติศาสตร์ของชาติไทยในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีประวัติความเป็นมาที่หลากหลาย กล่าวคือในอดีตรัฐชาติประกอบด้วย การรวมตัวกันของอำนาจรัฐที่สามารถครอบคลุมเมืองต่าง ๆ โดยแต่ละเมืองยังมีเจ้าเมืองหรือผู้ปกครองตนเอง แต่เมืองเหล่านั้นจะต้องขึ้นกับนครหลวง การปกครองเช่นนี้สามารถกล่าวได้ว่ามีความหลากหลายในแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น วิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต ก่อน ที่อาณาจักรล้านช้างจะมีอำนาจในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^{๓๗} วีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์, เอกสารการสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครูศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

นี้มีหลักฐานที่มีคนอยู่อาศัยก่อนประวัติศาสตร์คือวัฒนธรรมเจนละ วัฒนธรรมทวาราวดี และวัฒนธรรมของเขมรพระนครได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไม่น้อยและอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^{๓๘}ตอนบนสำหรับวิถีชีวิตของประชาชนในภาคอื่นก็เช่นเดียวกันกล่าวคือ แต่ละภาคประกอบขึ้นด้วยกลุ่มชนที่อยู่ในท้องถิ่นเดิมและกลุ่มชนที่มาจากสถานที่อื่น ๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละภาคย่อมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่มากนักน้อย

เพื่อที่จะได้เข้าใจแนวความคิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เราอาจจะกล่าวว่ามีนักวิชาการกล่าวถึงความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเราอาจจะแยกพิจารณาดังต่อไปนี้ “ความหลากหลาย” และ “วัฒนธรรม” ความหลากหลาย คือ ความแตกต่าง ความมีหลายสิ่งหลายอย่าง หรือความไม่คล้ายคลึงกัน หรือความเป็นพหุลักษณะ หรือความเป็นพหุนิยม ส่วนคำว่า วัฒนธรรม ในทรรศนะนักวิชาการย่อมจะแตกต่างกันไป ตัวอย่าง เช่น วัฒนธรรม หมายถึงองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างและสะสมขึ้นมาในความหมายพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติ ภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน^{๓๙} และวัฒนธรรม หมายถึงวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมา เป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมาตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์^{๔๐}

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในลักษณะศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะหยุดนิ่งขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์ วัฒนธรรมซึ่งมักมีการพัฒนาการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา และในลักษณะสังคมวัฒนธรรมหรือชีวิตวัฒนธรรมซึ่งวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ต้องปรับเปลี่ยนตามสภาวะแวดล้อมตลอดเวลา^{๔๑}

ดังนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม หมายถึง ความหลากหลายของชีวิตวัฒนธรรม หรือความหลากหลายของระบบคิด ระบบภูมิปัญญา และระบบอำนาจของกลุ่มชนในสังคม หรือความหลากหลายของแบบแผนการดำรงชีวิตนั่นเอง ถ้าหากจะแยกแยะตามมิติการมอง เราสามารถเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้หลายมิติของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม กล่าวคือ มิติทางประชากร มองถึง ชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ และองค์ประกอบของประชากรในสังคมที่มีความแตกต่างกัน มิติทางโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน จะมีมุมมองของความหลากหลายในด้าน

^{๓๘} หอศิลปวัฒนธรรม, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗-๕๐.

^{๓๙} อานันท์ กาญจนพันธุ์, แนวความคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม, (บทความเสนอในการประชุมประจำปีของสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘).

^{๔๐} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, (แนวทางการศึกษาวิเคราะห์และวางแผน, ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๓๖).

^{๔๑} ศรีศักร วัลลิโภดม, ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย, ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ฌ กลาง, มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร; มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔-๒๖.

สถานภาพ บทบาท ค่านิยม บรรทัดฐาน การวัดช่วงชั้นทางสังคม และสถาบันทางสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาจจะมีมิติที่เน้นเฉพาะในสถาบันหนึ่ง เช่น ความหลากหลายของการประกอบอาชีพ ความหลากหลายของระบบความเชื่อ เป็นต้น ตลอดจนมิติทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละชุมชน เราอาจจะกล่าวสรุปได้ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็คือ ในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ย่อมมีความหลากหลายในความหลากหลายอาจมีมุมมองในวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป

การที่ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาประเทศมาได้หลายฉบับ โดยแผนการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่มีแผนงานและโครงการต่าง ๆ ในลักษณะเป็นนโยบายเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ทำให้แผนงานและโครงการต่าง ๆ ไม่ได้สนองกับความต้องการของประชาชนในวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แม้ว่าในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ ๘ จะเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแผนงานและโครงการต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นนโยบายเบื้องล่างสู่เบื้องบนก็ตาม แต่ระบบคิดของผู้บริหารระดับนโยบายยังไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา จึงทำให้แผนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ความเหลื่อมล้ำ ทางสังคม ระหว่างคนรวยและคนจนมีมากขึ้นรวมทั้งการที่ประเทศมีนโยบายระบบเศรษฐกิจเสรี โดยไม่ได้เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของวิถีชีวิตของประชาชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทำให้การพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมถูกละเลย จนประเทศเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจโลกจนเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนแสดงให้เห็นถึงความเป็นลักษณะเฉพาะหรือความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ปัญหาและความต้องการในแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันไป การช่วยเหลือหรือชุมชนต้องการพึ่งพาตนเองย่อมแตกต่างกัน ไม่เหมือนกันทั้งหมดอาจจะมีลักษณะทั่ว ๆ ไปในสถาบันทางสังคมที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ความมีชีวิตทางวัฒนธรรมในสถาบันต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันไป เช่น ในแต่ละชุมชนย่อมจะมีสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่บริบทเนื้อหาของคงอยู่ การปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสถาบันแตกต่างกันไป ซึ่งไม่เหมือนกัน ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความสำคัญอย่างมากในงานพัฒนา ดังจะเห็นว่าผลกระทบของการพัฒนาประเทศโดยไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาที่ต้องมีความแตกต่างกันตามความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงทำให้เกิดช่องว่างของการพัฒนา หรือเกิดผลกระทบในการพัฒนาประเทศที่ทำให้บางชุมชนไม่ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสม ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาประเทศ^{๔๒}

การวิจัยคือกระบวนการหาองค์ความรู้โดยมีวิธีการวิจัยในแต่ละสาขาที่ยอมรับกัน บางท่านกล่าวถึงการวิจัย คือกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนได้รับความรู้ต่าง ๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป ในความเป็นจริงกระบวนการวิจัยมีขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่กระบวนการวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอีกมิติหนึ่งที่ไม่ได้เป็นไปตามหลักการสังเกตการณ์ การพิสูจน์ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นมิติของการเข้าถึงบริบทแหล่งความรู้ในสาระที่มีวิธีการต่าง ๆ หลากหลายตามความหลากหลายทาง

^{๔๒} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **คู่มือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (หลักการและการประยุกต์ใช้, ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙.

วัฒนธรรม เช่น การวิจัยทางความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาจจะใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพผสมผสานหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การวิจัยลักษณะนี้มักเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีข้อสังเกตว่าไม่ว่าการวิจัยจะเป็นเชิงปริมาณหรือคุณภาพ ต่างก็มีข้อสมมุติต่าง ๆ จึงต้องพิจารณาคุณสมบัติของข้อมูลว่าข้อมูลใดบ้างที่สามารถทำวิจัยเชิงปริมาณหรือคุณภาพ^{๔๓}

การวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นอย่างมากเพราะการวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังมีจำนวนน้อย ถ้าหากเราจะมีมิติการศึกษาว่าแต่ละชุมชนมีลักษณะเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องมีการวิจัยความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อจะได้เข้าใจบริบทเนื้อหาทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากปัญหาและความต้องการแตกต่างกัน

การที่ประเทศไทยดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเรื่อยมา และการติดต่อพึ่งพากับระบบโลก ตลอดจนกระแสของโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยโดยมีอิทธิพลต่อระดับชาติ ระดับชุมชน ระดับครัวเรือน และระดับปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก จนกล่าวได้ว่า สังคมในทุกระดับจนถึงปัจเจกบุคคลได้รับผลของการพัฒนาของประเทศจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม อย่างต่อเนื่องเรื่อยมา และเป็นที่ยอมรับว่า ภาวะการปรับตัวหรือพลวัตการปรับตัวของความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นในทุกระดับตั้งแต่สังคมชุมชนครัวเรือน และปัจเจกบุคคลตลอดมา ผลของการปรับตัวตามพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของบางชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมตรงตามเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศในขณะเดียวกันก็มีบางชุมชนที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามเป้าหมายของการพัฒนา และยังมีบางชุมชนที่ยังมีภาวะของความคงที่และยังยืนยันหยุดของการไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามหลักวิวัฒนาการ เช่นตัวอย่างของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะพบปัญหาของชุมชนที่ไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ดัชนีชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐานอยู่จำนวนหนึ่ง

นอกจากการเกิดภาวะของพลวัตของการปรับตัวของความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้วยังเกิดกระแสของท้องถิ่นนิยมเกิดขึ้น โดยมีความเชื่อว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่ได้คำนึงถึงแก่นแท้หรือรากฐานทางวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นนิยมให้มากขึ้น หากการพัฒนามุ่งไปสู่กระแสของโลกาภิวัตน์แต่เพียงอย่างเดียวก็ย่อมจะทำให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศ ประเทศละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต มุ่งแต่การพัฒนาทางด้านวัตถุ ขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจย่อมจะเกิดผลกระทบของการพัฒนาประเทศ กลายเป็นปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการย้ายถิ่นปัญหาความยากจน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหายาเสพติด และปัญหาอื่น ๆ^{๔๔}

เนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นและยอมรับในหมู่นักวิชาการข้าราชการ และนักปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะ ๑๐ ปี ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เราอาจจะกล่าวได้ว่าแนวทางการวิจัยที่แท้จริงเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นนั้น การที่จะสร้างพรมแดนแห่งความรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องมีความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ จะต้องสามารถนำแนวความคิดและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ จึงจะสามารถพัฒนาและสร้างสังคมแห่งความรู้ด้านความหลากหลาย

^{๔๓} อ่างแล้ว, หน้า ๓๐.

^{๔๔} อ่างแล้ว, หน้า ๓๕

ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะมีประโยชน์ในการประยุกต์ใช้และแก้ปัญหาในด้านการพัฒนาในระดับชาติ ระดับชุมชน ระดับครัวเรือน และระดับปัจเจกบุคคลได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยจะเห็นได้ว่า นักวิชาการทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีความสนใจปรากฏการณ์ทางความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรม และผลกระทบของการพัฒนาประเทศที่มีต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการวิจัยการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญที่จะเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แท้จริง ทั้งนี้ทำให้เห็นผลสะท้อนของการอยู่ร่วมกันที่เห็นผลวัดของการปรับตัวของความหลากหลายทางวัฒนธรรมตลอดจนเมื่อมีผลงานวิจัยแล้วต้องส่งเสริมให้พระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน คนในชุมชนนำองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตามความคาดหวังของการวิจัยอนาคตที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังต้องดำเนินต่อไป จนกระทั่งปัญหาของความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะหมดไป และมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒.๒.๒ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลง (change) หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่งขององค์กรหนึ่งซึ่งยังคงตัวอยู่ได้ ในปัจจุบันไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีสภาพมั่นคงหากแต่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมและวัฒนธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ไม่มีสังคมและวัฒนธรรมใดหยุดอยู่กับที่ โดยแท้จริงตลอดเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมออันเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมมนุษย์^{๔๕}

ผจญจิตต์ อธิคมนันท์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกันเป็นการเปลี่ยนแปลงในกรอบกำหนดขอบเขตสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกันได้จากที่เคยกำหนดอยู่ก่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีทั้งในระดับจุลภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติแต่ในอัตราและความมากน้อยแตกต่างกันตามท้องถิ่นแล้วแต่โอกาสหรือกาลเวลา เช่น ในเรื่องค่านิยมหรือคุณค่าทางจริยธรรม การแต่งกายมารยาท และการใช้ภาษา การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้จะเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ ในระดับมหภาค คือการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของสังคม การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาค^{๔๖}

นิเทศ ดินณะกุล การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม มักจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหรือของรูปแบบของความสัมพันธ์ และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทาง

^{๔๕} สนิท สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ, ๒๕๔๒).

^{๔๖} ผจญจิตต์ อธิคมนันท์, การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓).

นิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับโลก ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบ่งออกได้เป็นทฤษฎีใหญ่ ๆ หลายทฤษฎีได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (evolutionary theories of social change) ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป ทฤษฎีพัฒนาการ (developmental theories) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาเข้าสู่การพัฒนาเกิดมาจากผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนา ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม (conflict theories) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นผลมาจากการขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม (structuralfunctional theories) ซึ่งโครงสร้างของสังคมคือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม หน้าที่ของสังคมกล่าวถึงผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธ์เหล่านั้น ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่เท่าใดความแตกต่างทางด้านโครงสร้างและหน้าที่ของประชากรในสังคมน่าจะมีมากขึ้นด้วย ความแตกต่างนี้หมายถึงความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ระดับการศึกษา อายุ ระดับ รายได้ ภูมิหลังของครอบครัว เป็นต้น และ ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (social psychology theories) มีรากฐานมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความคิดว่าการนำไปสู่ความทันสมัยจะทำให้ สำเร็จได้โดยผ่านการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม แนวความคิดสำคัญของกลุ่มนี้คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น บุคลิกภาพ ค่านิยมและทัศนคติ จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม^{๔๗}

สรุปได้ว่า หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้วไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาดเพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ^{๔๘}

๒.๒.๓ ทฤษฎีการปรับตัวทางวัฒนธรรม

การปรับตัวหรือการดัดแปลงตัวของมนุษย์ (adaptation) ตามสารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา หมายถึงกระบวนการที่คนกระทำตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกายภาพให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของตนเอง มีการดัดแปลงตัวเป็น ๔ ประเภท คือ (๑) การดัดแปลงทางกายภาพ (physical adaptation) (๒) การดัดแปลงทาง

^{๔๗} นิเทศ ดินณะกุล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๔๘} สนิท สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๓-๕.

อารมณ์ (emotional adaptation) (๓) การดัดแปลงทางสติปัญญา (intelligence adaptation) และ (๔) การดัดแปลงทางอุดมคติ (ideal adaptation) ผู้ที่ดัดแปลงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมไม่ได้ ย่อมมีอาจจะดำรงชีวิตอยู่เป็นปกติสุขได้^{๔๙}

อมรา พงศาพิชญ์ การปรับตัว มักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว การปรับตัวเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ ต้องการดำรงชีวิตอยู่ได้ในสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเองและให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ^{๕๐}

การปรับตัวทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Cohen เสนอข้อคิดว่า ข้อหนึ่ง การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อข้อสององค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ข้อสามการปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ข้อสี่วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง ข้อห้าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรม ต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม ข้อหกพฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย และข้อเจ็ดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน^{๕๑}

สรุปได้ว่า การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นในกลุ่มของคนต่างประเทศที่อพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วเขาจะไปรวมตัวกัน อาศัยอยู่ในที่เดียวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ทำมาหากิน ใช้ชีวิตในกลุ่มคนพวกนี้จะมีบางพวกที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแม้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปจะคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม และคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย ภาษา พวกนี้ถือเป็นการปรับตัวแบบ Ethnocentrism แต่ก็จะมีคนบางส่วนที่สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป สามารถเรียนรู้จนเกิดการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ได้ แต่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีติดตัวมาก็ยังคงอยู่สามารถแสดงออกมาได้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม ถือเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม คุณลักษณะดังกล่าวเป็นการปรับตัวในรูปแบบที่เรียกว่า Acculturation หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ ยอมรับสิ่งใหม่ แต่ยังคงรากเหง้าเดิม". ส่วนกลุ่มคนอีกประเภทหนึ่งก็คือพวกที่ปรับตัวแล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ไม่คงเหลือสิ่งของเดิม เป็นการผสมผสานถิ่นทางวัฒนธรรม จะเกิดขึ้นสมบูรณ์แบบเมื่อไม่สามารถทำ

^{๔๙} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖).

^{๕๐} อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๕๑} อ่างแก้ว, หน้า ๘.

การแยกคนออกจากกลุ่มได้ เรียกรูปแบบนี้ว่า Assimilation จะพบในกลุ่มของรุ่นลูกรุ่นหลานเป็นส่วนใหญ่และการปรับตัวในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อการก้าวข้ามสำหรับการดำรงชีวิตที่มีความสุขในสังคม

๒.๒.๔ ทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรม

การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นภาวะการหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดเนื่องจากวัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน โดยที่บุคคลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาติดต่อกันและมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต่าง ๆ ในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม นั่นคือบุคคลหรือกลุ่มคนยอมรับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งมีใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนซึ่งเป็นกระบวนการสองทางคือเมื่อกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดให้อีกกลุ่มหนึ่งในขณะเดียวกันก็อาจจะรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่ตนถ่ายทอดมาด้วยก็ได้ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั่นเองว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงไร การผสมผสานวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งทัศนคติของคนด้วยหากฝังแน่นอยู่กับชนบทรอบนิยมนิยมและความเชื่อเดิมอยู่มาก โอกาสที่จะรับวัฒนธรรมใหม่ย่อมเป็นไปได้น้อย^{๕๒}

สนธิ สมัครการ ได้กล่าวว่า การขอยืมหรือการลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรมนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า ตามปกติแล้วคนเราจะไม่ยอมรับเอาวัฒนธรรมที่ตนถือว่ามีสถานภาพต่ำต้อยหรือด้อยกว่าวัฒนธรรมของตน แต่จะมีความโน้มเอียงรับตัวอย่างเช่นการผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยของคนจีนที่เกิดในประเทศไทยในทุกระดับทางสังคมในยุคต้น ๆ ก่อนศตวรรษที่ ๒๐ พบว่าไม่ค่อยมีปัญหายุ่งยากเนื่องจากในเวลานั้นรัฐบาลไทยได้ให้ตำแหน่งทางสังคม ให้ยศถาบรรดาศักดิ์แก่คนจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีทำให้กลายเป็นชนชั้นสูงในสังคมไทยได้ง่ายขึ้น เป็นหนทางนำไปสู่การยอมรับในสังคมได้รับการยกย่อง การมีอำนาจ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้คนจีนเหล่านี้ยอมรับแสดงตนว่าเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์เอาแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ตนเห็นว่ามีคุณค่าสูงกว่าหรือดีกว่าวัฒนธรรมของตนเข้ามา^{๕๓}

ทฤษฎีนี้การผสมผสานทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่เชื่อว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมในท้ายที่สุดจะนำไปสู่ภาวะสุดท้ายตามแนวคิดของกอร์ดอน หรือที่ปาร์คและเบอร์เกสส์เรียกว่าสภาพชีวิตวัฒนธรรมร่วมกัน คือไม่มีความแตกต่างระหว่างคนส่วนน้อยกับคนส่วนใหญ่หลงเหลืออยู่เลย กลุ่มที่เชื่อเช่นนี้เรียกว่าทฤษฎีเอกวัฒนธรรม (melting pot theory) ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีความคิดเห็นตรงกันข้ามคือไม่เชื่อว่ากระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่ภาวะการสลายตัวของวัฒนธรรมเดิมจนหมดสิ้น แต่เชื่อว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะดำเนินไปถึงภาวะที่ก่อให้เกิดมีการยอมรับในความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนที่มารวมกันเข้าเป็นสมาชิกของประเทศเดียวกันขึ้น ซึ่งจะพิจารณาได้จากการลดอคติและการถือเอาถือเราลงแต่ไม่หมดไปทีเดียวเรียกว่าทฤษฎีพหุวัฒนธรรม^{๕๔}

^{๕๒} จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓).

^{๕๓} สนธิ สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๕๔} อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

สรุปได้ว่า การผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์เข้าสู่ความเป็นไทยและการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เอาไว้เพื่อการท่องเที่ยว ทางด้านการผสมกลมกลืนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเป็นการขยายต่อจากนโยบายการสร้างชาตินิยมที่รัฐบาลไทยใช้ได้ผลมาแล้วกับกลุ่มชาวจีน ชาวมอญ และชาวเวียดนามในประเทศไทย โดยการปฏิบัติการผ่านเทคโนโลยีทางอำนาจ ในสถาบันทางการศึกษาการปกครอง ศาสนา ทหาร และกฎหมาย ประเทศไทยเป็นแผ่นดินที่ลี้ภัยของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ ผู้ลี้ภัยที่เข้ามามีปัญหาที่ต้องรับการช่วยเหลือทั้งในเหตุการณ์เฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาวที่ต้องมาอยู่อาศัยในสังคมใหม่ ทำให้ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบการเมือง ผู้ลี้ภัยเป็นชนกลุ่มน้อยถ้าหากมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่มีความสำนึกของความเป็นพลเมืองไทยถือได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่อยู่ในลักษณะที่พอจะเข้ากันได้ เช่นกรณีของชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย อยู่กันกับหญิงไทย ลูกที่เกิดมาคือลูกจีนซึ่งมีแม่เป็นคนไทยได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบคนไทยรับเอาวัฒนธรรมไทยไว้เป็นของตัวเอง มีความรู้สึกว่าเป็นคนไทยค่อนข้างสูง กลุ่มนี้คือกลุ่มที่ได้ผสมกลมกลืนเข้าในสังคมไทยแล้วอีกประการหนึ่งคือการที่ได้นับถือพุทธศาสนาเหมือนกันและได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันมาเป็นเวลานาน จนผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันทั้งในด้านศิลปะวรรณกรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาวจีนในประเทศไทยนั้นเป็นไปโดยราบรื่น มีการผสมกลมกลืนเข้ากับของไทยได้เป็นอย่างดี^{๕๕}

๒.๒.๕ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมชนบทรรมนิยมประเพณี

วัฒนธรรมคือ สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรม วาจาท่าทาง กิจกรรม ผลิตผลของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิต หรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ และเรียนรู้ซึ่งกันละกัน โดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุง และยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นทั้งลักษณะนิสัยของคน หรือกลุ่มคนในชาติ ลัทธิ ความเชื่อ ภาษา ชนบทรรมนิยม อาหารการกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่าง ๆ ตลอดทั้งการประพฤติปฏิบัติในสังคม^{๕๖}

พระยาอนุমানราชธน อธิบายว่า “วัฒนธรรม” คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เสียกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมคือความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม^{๕๗}

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น เพราะมนุษย์มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปเช่น รู้จักทำมาหากิน รู้จักสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ใน

^{๕๕} ทวี ธีระวงศ์เสรี, สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖).

^{๕๖} นิตยา บุญสิงห์, วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : เรื่องแสงการพิมพ์ ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๗} อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๐-๙๑.

การประกอบการทำมาหากิน และสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิต สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ วัฒนธรรม และเนื่องจากมนุษย์มีวัฒนธรรม จึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมสูงกว่าสัตว์ เจริญกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ^{๕๘}

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความสำคัญสำหรับชาติหนึ่ง ๆ การที่มนุษย์แบ่งเป็นชาตินั้น ชาตินี้ ก็อาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดนั่นเอง วัฒนธรรมจึงเป็นแบบฉบับของการแสดงออกทางด้านความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผนหรือพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมต้องยึดถือและปฏิบัติตามกัน ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจและวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ

ศาสนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ศาสนาใหญ่ ๆ ของโลกย่อมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์มาเป็นเวลาหลายทศวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาจะเป็นบ่อเกิดแห่งศีลธรรมในทางที่ถูกต้อง ทำให้คนเรามีหลักและมาตรฐานแห่งความประพฤติในทางที่ควรไม่ควร

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมารวมทั้งความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ วัฒนธรรมจะมีสาระสำคัญดังนี้

๑. เป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์
๒. เป็นสิ่งที่ต้องถ่ายทอดศึกษาในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
๓. เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ร่วมยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
๔. เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนรากฐานของแบบธรรมเนียมประเพณีที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับนับถือกันเป็นแนวทางในการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ
๕. พฤติกรรมอันมีผลเนื่องมาจากวัฒนธรรมนั้น ๆ มีแง่มุมต่าง ๆ ที่ไม่ควรจะมองข้ามประการแรก คนเราไม่ต้องการเพียงแต่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขสบายเท่านั้นหากยังต้องการที่จะแสดงออกในทางความคิด อารมณ์ และความเข้าใจต่าง ๆ ทางจิตใจ

ประการที่สอง สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์
 ประการที่สาม มีความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบสังคมที่เป็นระเบียบ มีความเห็นที่สอดคล้องต้องกัน ไม่มีความขัดแย้งกัน ตลอดจนต้องมีความร่วมมือซึ่งกันและกัน

๖. วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นมโนคติ จะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะความประพฤติการปฏิบัติ และพฤติกรรมของกลุ่มสังคม

๗. วัฒนธรรมเป็นเสมือนมาตรการในการประเมินคุณค่าแห่งพฤติกรรมหรือวัตถุ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์และสังคมพัฒนาขึ้นโดยลำดับอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ในการปรับปรุง รับเอาหรือสร้างสรรค์ วัฒนธรรมที่เหมาะสมมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีคุณค่าเหมาะสมก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้มาก เป็นเงาตามตัวและความเหมาะสมของวัฒนธรรม ก็คือการก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคม

^{๕๘} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

สรุปได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคนหลาย ๆ คนเข้าไว้ด้วยกัน^{๕๙} ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม จึงมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม คนในสังคมแสดงความสัมพันธ์ต่อกันความสัมพันธ์ที่แสดงต่อกัน จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ดังนั้นมนุษย์ สังคมและวัฒนธรรม จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก^{๖๐} ขนบธรรมเนียมประเพณีคือแบบอย่างที่อารยชน ได้ทำกันมาจนกลายเป็นมารยาททางสังคม เช่นการกราบไหว้การแสดงความอ่อนน้อม ถ่อมตน^{๖๑} ประเพณีหมายถึง “ขนบธรรมเนียม แบบแผน” พระยาอนุমানราชธนอธิบายว่า “ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือเป็นสิ่งซึ่งไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรงแต่เป็นสิ่งที่สังคม หรือคนในส่วนรวมสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ เพราะสิ่งใดที่สังคมสร้างหรือวางเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ ก็จะสืบต่อเป็นประเพณี และประเพณีนั้นถ้าจะให้ความเจริญงอกงาม^{๖๒} ประเพณีหมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบ ก็เป็นผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี^{๖๓}

๒.๓ แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องพิจารณาถึงบริบทของแนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในมิติของนักวิชาการทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพราะแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งของนักวิชาการต่าง ๆ มีการระบุไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดจะต้องศึกษาในกรอบแนวคิดทั่ว ๆ ไป ซึ่งแนวคิดเรื่องการจัดการความขัดแย้งที่จะต้องศึกษานั้นมีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

คำว่า ความขัดแย้ง มาจากภาษาอังกฤษว่า “Conflict” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย หรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดซึ่งกันและกัน หรือการเป็นปรปักษ์ (Opposition) หมายถึง

^{๕๙} ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **สังคมและวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

^{๖๐} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, หน้า ๗๒.

^{๖๑} พัน ดอกบัว, **พระพุทธศาสนากับคนไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ ๒๕๔๒.), หน้า ๗๒.

^{๖๒} อานนท์ อาภาภิรม, **สังคม วัฒนธรรม และประเพณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๒.

^{๖๓} กรมศิลปากร, **๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชธน รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๓.

“การที่บุคคล สองคน กลุ่มบุคคล มีความเห็น ความเชื่อ ความต้องการไม่เหมือนกัน โต้แย้ง หรือโต้เถียงกัน และดิ้นรนต่อสู้ และแข่งขันกัน”^{๖๔}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้คำ นิยามไว้ว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำสองคำ คือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรง หรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้^{๖๕} ฉะนั้น จึงสรุปได้ “ขัดแย้ง” นั้นหมายถึงการที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน จึงพยายามที่จะต้านทานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิด หรือการกระทำที่ “ไม่สอดคล้อง” หรือ “ไม่สมนัย” กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่นในครอบครัว หรือสังคม

แมกซ์ และ พีช (Reymond W. Mack and John Pease) ให้ความหมายว่า ความขัดแย้ง คือ การเป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผยของบุคคล หรือกลุ่มซึ่งมีเป้าหมายที่จะทำลายล้างคู่ต่อสู้ ซึ่งค่อนข้างจะสอดคล้องกับเจมส์ โค (James Kho) และคณะเห็นว่า^{๖๖} “ความขัดแย้ง หมายถึง การต่อสู้กัน หรือการแข่งขันกันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร” ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือขัดแย้งกับบุคคลอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆ กลุ่ม ของบุคคล หรือนิติบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลายๆ กลุ่มของบุคคล

ในขณะที่ **กัลตุง (Johan Galtung)**^{๖๗} พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า “ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล” หมายถึง “การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน เช่น ที่เกิดขึ้นเมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ” ชี้ให้เห็นอาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง และอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อกุ่หรือแม้แต่ตนเอง ซึ่งประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์แห่งความขัดแย้ง (Conflict) ทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) จึงทำให้ เอ.บี. เฮลกิน ได้สร้างโมเดลขึ้นมาจากแนวคิดดังกล่าวตั้ง แผนภูมิที่ ๑^{๖๘}

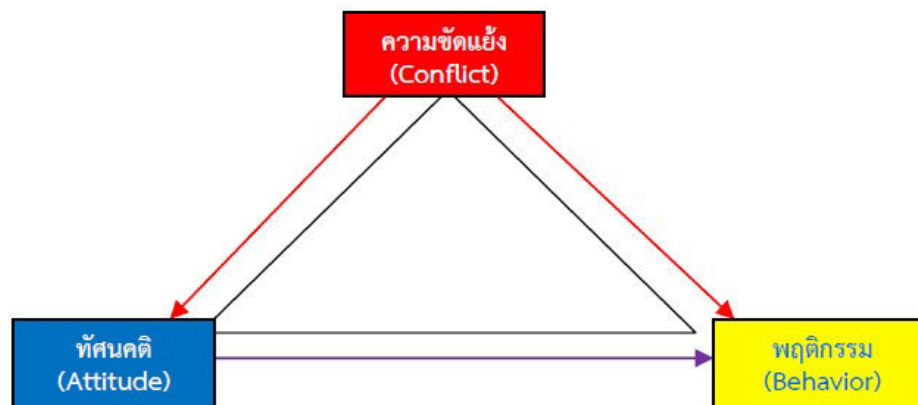
^{๖๔} Reymond W. Mack and John Pease, **Sociology and Social Life**, (New: D Van Nostrand Company, ๑๙๗๓), p. ๘๖.

^{๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

^{๖๖} เจมส์ โค และคณะ (ผู้แต่ง), **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท, วันชัยวัฒนศัพท์ และคณะ (ผู้แปล)**, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๖๗} Johan Galtung, **peace : Research, Education, Action: Essays in Peace Research.๑**, (Copenhagen: Christian Ejlars, ๑๙๗๕), p ๘๑.

^{๖๘} Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site – based managed schools”, **Journal of Educational Administration** ๓๘, (๒๐๐๐): pp.๑๔๒ – ๑๕๔.และพฤทธิสาณ ชุมพล, **สันติภาพภายใต้เงื่อนไขของความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗.

แผนภูมิที่ ๑ แสดงความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ และพฤติกรรม

สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict) ^{๖๙} ว่า หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน หรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านการต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและ/หรือ ทัศนคติเป็นต้นสำหรับนักวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งในหลายแง่มุมดังนี้

ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์ ได้อธิบายถึงคำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) และ “ข้อพิพาท” (Dispute) เป็นคำที่ใช้สลับไปมากันได้ แต่ในบางกรณีจะมีความหมายเฉพาะไปว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่ต่างกัน แต่คู่กรณียังสามารถทำงานร่วมกันได้ คู่สมรสที่อยู่ด้วยกันได้ปกติสุข แต่เมื่อขยายกลายเป็นข้อพิพาทจะกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตนเอง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องไป อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางสถาบันใช้ในความหมายสลับกันคือกรณีพิพาทจะรุนแรงน้อยกว่าความขัดแย้ง ก็มี^{๗๐}

อรุณ รักธรรม^{๗๑} กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือ ความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกหรือกลุ่มขององค์การสองคนหรือมากกว่า เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับว่าพวกเขาต้องมีส่วนร่วมในทรัพยากรที่จำกัดหรืองานต่างๆ หรือพวกเขามีความแตกต่างในด้านสถานภาพ เป้าหมาย ค่านิยมหรือการรับรู้ ทัศนคติ ความเชื่อ ซึ่งต่างกันและไม่เห็นพ้องต้องกัน ต่างแสดงทัศนะของพวกเขาให้เห็นกว่าบุคคลอื่น หรือความต้องการของเขาไม่ได้รับการตอบสนอง

อุทัย หิรัญโต^{๗๒} ให้ความหมายว่า ความขัดแย้ง หมายถึง “การปะทะสังสรรค์ทางสังคมแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำลายบุคคล หรือกล่าวบุคคลฝ่ายตรงข้าม อันเกิดจากการไม่ลงรอยกันในแง่ของความคิด ผลประโยชน์ หรือวิถีชีวิตที่เข้ากันไม่ได้”

^{๖๙} Stella Ting-Toomey, “Toward a Theory of Conflict and Culture”, *Communication, Culture and Organization Process*, (Thousand Oaks, CA: Sage, ๑๙๘๕), p. ๗๒.

^{๗๐} วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

^{๗๑} อรุณ รักธรรม, *ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเฉพาะระดับเขต*, เอกสารอัดสำเนา เย็บเล่ม, สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

^{๗๒} อุทัย หิรัญโต, *หลักสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๖๓.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{๗๓} ให้ความเห็นต่อประวัติศาสตร์ความขัดแย้งว่า “ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ชาติไม่เคยว่างเว้นจากความขัดแย้ง ไม่ว่าจะในระดับบุคคล มนุษย์มิได้ ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่เป็นความแตกต่างอันเป็นผลมาแต่พันธุกรรม หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม” แต่มองความขัดแย้งในแง่บวกว่า “บ่อยครั้งที่ความขัดแย้ง มักเป็น พลังที่ยานแห่งชีวิต (Élan Vital) ของมนุษย์ เพราะมักโน้มน้าเอียงนำไปให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์” ความหมายของความขัดแย้งบนฐานความคิดของนักสังคมวิทยาหลาย ๆ ท่าน ได้กล่าวไว้ว่า “ความขัดแย้งดำรงอยู่ทั่วไป เป็นเรื่องธรรมดา และฝังรากลึกอยู่ในสังคม “ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์ ๒ คนในโลกนี้แล้ว การดำรงอยู่ของมนุษย์อีกครั้งหนึ่งหมายถึงโอกาสที่มนุษย์คนแรกจะเข้าไปสวมบทบาทและหรือครอบครองทรัพย์สิน หรือดำรงตนอยู่ในที่ของอีกคนนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง”

ฉันทนา บรรพศิริโชติ^{๗๔} มองความขัดแย้งในมิติที่ผสมผสานกันระหว่างแนวคิดเชิง “รัฐศาสตร์” และ “สังคมวิทยา” ไว้ที่น่าสนใจว่า “ภาวะที่กลุ่มต่างๆ เข้ากันไม่ได้หรือแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ขาดแคลน ความเข้ากันไม่ได้ มาจากเรื่องผลประโยชน์ หรืออุดมการณ์” พร้อมกันนี้ ก็ได้ขยายประเด็นเพิ่มเติมว่า “ความขัดแย้งอาจจะมีผลซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากคนกลุ่มนั้นมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร หรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะมีผลต่อการยุติข้อขัดแย้ง แต่อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีอำนาจที่เท่ากัน หรือมีน้อยกว่า” ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความขัดแย้งจะมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย”

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใน เมื่อบุคคล ๒ ฝ่ายมองเห็นความไม่เท่าเทียมกันของเป้าหมายที่ตนเองต้องการและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดการขัดขวางอีกฝ่ายต่อการบรรลุเป้าหมายหรือได้รับทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดนั้น^{๗๕}

ความขัดแย้ง เป็นการต่อสู้กัน หรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในตัวใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายๆ กลุ่มของบุคคล หรือนิติบุคคลเช่น บริษัทใดบริษัทหนึ่ง สภาฯ องค์กรของรัฐ หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล^{๗๖}

จากความหมายที่นักวิชาการทางด้านพฤติกรรมองค์กร และความขัดแย้งได้กล่าวไว้ในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มไม่ได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการ จึงพยายามขัดขวางไม่ให้ฝ่ายหนึ่งบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นก็สืบ

^{๗๓} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

^{๗๔} ฉันทนา บรรพศิริโชติ, “ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ”, ใน **ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤติเศรษฐกิจ**, พัชรี สีโรส บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๗๕} Carrell, Jennings, & Heavrin, ๑๙๙๗ : ๕๐๑ อ้างใน ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, **การจัดการความขัดแย้งในองค์กร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๗๖} James Kho, Brenda Jay Angeles AmieRabe, **Empowering Dispute Management Processes** แปลโดย. วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล และศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, **คู่มือ การเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

เนื่องมาจากการที่ (๑) มนุษย์เรามีความต้องการ (Needs) คือความต้องการสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต โดยทุกคนล้วนเกิดมามีความต้องการด้วยกันทั้งสิ้น (๒) การรับรู้ (Perceptions) เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่จะมองเห็นแต่สิ่งในมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเนื่องจากแต่ละคนและฝ่ายมีมุมมอง หรือการรับรู้ต่อสาเหตุ และผลลัพธ์ของปัญหาที่แตกต่างกัน (๓) อำนาจ (Power) ขอบเขตของอำนาจและการใช้อำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่ระบุถึงประเภทหรือจำนวนและการใช้อำนาจของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะอำนาจเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความขัดแย้งจะถูกจัดการอย่างไร (๔) ค่านิยม (Values) ค่านิยมคือ ความเชื่อหรือหลักเกณฑ์ที่เราพิจารณาว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีค่านิยมที่แตกต่างกันหรือไม่เท่าเทียมกัน (๕) ความรู้สึกและอารมณ์ (Feelings and Emotions) มีบุคคลจำนวนไม่น้อยปล่อยให้ความรู้สึกและอารมณ์มีอิทธิพลเหนือตนในการรับมือกับความขัดแย้ง สาเหตุความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเพราะบุคคลไม่ให้ความสนใจต่อความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้ง เป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคน ที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และ เป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกัน รวมทั้งการต่อสู้เพื่อทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดหรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรง หรือรุนแรงก็ได้ จากความหมายของความขัดแย้งดังที่ได้นำเสนอแล้วในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยมองว่าอาจจะสามารถสรุปออกเป็น ๒ ความหมายหลัก กล่าวคือ ความหมายในแง่บวก และความหมายในแง่ลบ

๑) ความหมายของความขัดแย้งในแง่บวก หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลดีต่อตัวเอง องค์กร และสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรมในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้ว ก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์

๒) ความหมายของความขัดแย้งในแง่ลบ หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียและบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตัวเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณะของความขัดแย้งออกมาในมิติของ “ความรุนแรง” ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน

๒.๓.๒ สาเหตุความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะมีความคิด ทัศนคติ และความต้องการต่างกัน ซึ่งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งของมหาวิทยาลัยเปอร์ดู ประเทศสหรัฐอเมริกา^{๗๗} ได้กล่าวว่า ส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีด้วยกัน ๕ ประการ ได้แก่

๑. ความต้องการ (Needs) ความต้องการเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีความต้องการด้วยกันทั้งสิ้น แต่ความต้องการของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิหลัง หรือสถานะความเป็นอยู่ของตนเอง

๒. การรับรู้ (Perceptions) เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่จะมองเห็นแต่สิ่งในมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเนื่องจากแต่ละคนแต่ละฝ่ายมีมุมมอง หรือการรับรู้ต่อสาเหตุของปัญหา และผลลัพธ์ของปัญหาที่แตกต่างกัน

^{๗๗} ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, การจัดการความขัดแย้งในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กชเปอร์เน็ท จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๑๑-๑๓.

๓. อำนาจ (Power) ขอบเขตของอำนาจและการใช้อำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่ระบุถึงประเภทหรือจำนวนของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะอำนาจเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความขัดแย้งจะถูกจัดการอย่างไร ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อแต่ละฝ่ายพยายามที่จะทำให้อีกฝ่ายเปลี่ยนการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตนเองต้องการ ซึ่งฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจมากกว่า โอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากอีกฝ่ายก็สูงขึ้น และสามารถควบคุมความขัดแย้งได้มากกว่า

๔. ค่านิยม (Values) ค่านิยมคือ ความเชื่อหรือหลักเกณฑ์ที่เราพิจารณาว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีค่านิยมที่แตกต่างกันหรือไม่เท่าเทียมกัน หรือเมื่อค่านิยมไม่มีความชัดเจน ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับค่านิยมหรือสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติของอีกฝ่ายหนึ่ง

๕. ความรู้สึกและอารมณ์ (Feelings and Emotions) มีบุคคลจำนวนไม่น้อยปล่อยให้ความรู้สึกและอารมณ์มีอิทธิพลเหนือตนในการรับมือกับความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะบุคคลไม่ให้ความสนใจต่อความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น

๒.๓.๓ ประเภทของความขัดแย้ง

จอห์น แมกคอนเนล และคริสโตเฟอร์ มัวร์ ได้แยกความขัดแย้งออกเป็น ๕ ประเด็นด้วยกัน คือ^{๗๘}

๑. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูลเข้าใจผิดขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

๒. ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่างๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่

๓. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน

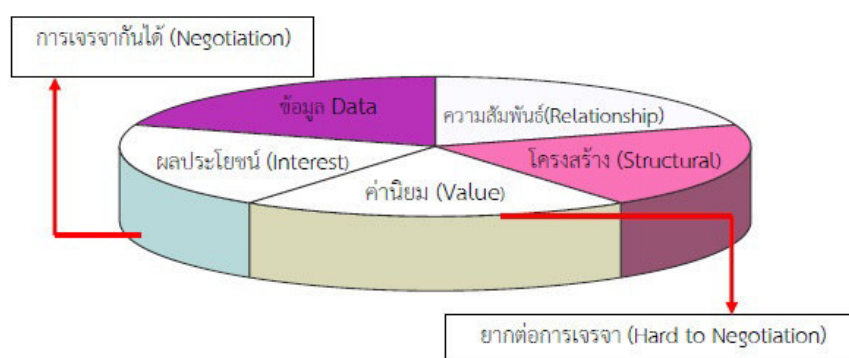
๔. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วย ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความยุติธรรม

๕. ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน

จากประเภทของความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าว วันชัย วัฒนศัพท์ ได้จัดแผนภูมิ^{๗๙} เพื่อให้สามารถแยกแยะประเภทว่ามีองค์ประกอบอย่างไร และนำเสนอไปสู่การจัดการได้ง่ายขึ้น

^{๗๘} จอห์น แมกคอนเนล อังโน จินตนา ยูนิพันธ์ และลิลิต ศรีทรัพย์อนันต์, “การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพบัณฑิต”, (วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓-๓๗.

^{๗๙} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

แผนภูมิที่ ๒ แสดงวงกลมของความขัดแย้ง (วันชัย วัฒนศัพท์)

นักวิชาการทางด้านจิตวิทยาบางท่านได้แบ่งย่อยความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภท^{๘๐} คือ

๑. ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งมีความต้องการต่อสิ่งที่จะได้รับแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่ง

๒. ความขัดแย้งด้านความคิด คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการที่แต่ละฝ่ายมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน

๓. ความขัดแย้งด้านความรู้สึก คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาเมื่อบุคคลหนึ่งมีทัศนคติหรือความรู้สึกที่ขัดแย้งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างความขัดแย้งแบบนี้สามารถพบเห็นได้จากบุคคล ๒ คนที่มีความชอบและรสนิยมไม่เหมือนกัน

๔. ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม คือความขัดแย้งเนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่งกระทำบางสิ่งบางอย่างซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น พุดจาหยาบคายหรือดูหมิ่น เหยียดหยาม

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า ความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict) อันได้แก่ ความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึก คุณค่าและรสนิยมที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) อันได้แก่ ความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน

จากแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดการประเภทของความขัดแย้งดังที่ได้กล่าวมา พบว่า จอห์น แมคคอนเนล และคริสโตเฟอร์ มัวร์ ดูเหมือนจะให้คำแนะนำต่อความขัดแย้งภายนอก ในขณะที่นักจิตวิทยามุ่งเน้นไปที่ความขัดแย้งภายใน ซึ่งมิติของการมองในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่าเป็นการมองจากภายนอกเข้ามาข้างใน (Outsight in Approach) กับการมองที่มุ่งเน้นจากข้างในไปสู่ภายนอก (Insight out Approach) ซึ่งการมองทั้งสองนี้ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจได้ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความขัดแย้งประเภทใด อันจะทำให้ง่ายต่อการแก้ไขมากยิ่งขึ้นเมื่อเกิดความขัดแย้งใคร่แพ้ใครชนะ^{๘๑}

^{๘๐} Henkin, A.B. et.al. "Conflict management strategies of principals in site-based managed schools" Journal of Educational Administration ๓๘, ๒๐๐๐: p.๑๔๒-๑๕๔.

^{๘๑} ชัจจ์จันต์ ธรรมจินดา และ จิตติพร เครือเนตร, ฝึกให้เป็นยอดผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีอีดี ยูเคชั่น จำกัด ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๕-๑๙๖.

คำว่า ความขัดแย้ง (conflict) ตามความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง การปะทะ ความไม่เห็นด้วย การวิวาท การขัดกัน สงคราม หรือการดิ้นรนโดยเฉพาะ การดิ้นรนอย่างยาวนาน ความขัดแย้งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ ทำให้ความสัมพันธ์เกิดความแตกแยก ไม่ก่อให้เกิดผลดีภาพ และก่อให้เกิดผลเสียอย่างมากต่อกลุ่มและองค์กร และเราสามารถกำจัดความขัดแย้งได้ ๒ ประการ คือ

๑. การหาวิธีการลดความขัดแย้งให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด
๒. การหาวิธีการคลี่คลายความขัดแย้งที่ไม่สามารถป้องกันได้

แม้ว่าความขัดแย้งจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อย่างสมบูรณ์ แต่ความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันนั้น มีความขัดแย้งบางอย่างที่สามารถป้องกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้นำใช้ทักษะหรือวิธีการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็จะสามารถช่วยป้องกันมิให้สถานการณ์ลุกลามไปสู่การช่วงชิงอำนาจอย่างเต็มรูปแบบได้ ก็คือ

ทักษะการฟัง ผู้นำที่มีความสามารถในการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในการแก้ไขปัญหา นั้น จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการป้องกันความขัดแย้ง ทั้งนี้เพราะปัญหาของสมาชิกกลุ่มอาจมีผลกระทบต่อผลการปฏิบัติงานของสมาชิกผู้นั้น ซึ่งอาจก่อปัญหาให้แก่ผู้นำได้ดังนั้นผู้นำต้องมีทักษะด้านการฟัง

ทักษะการเผชิญหน้า วัตถุประสงค์การเผชิญหน้าโดยตรงก็คือการใช้อิทธิพลให้สมาชิกเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างซึ่งก่อให้เกิดปัญหา วิธีในการคลี่คลายปัญหา ๓ วิธี^{๕๒} คือ

- ๑) ฉันทชนะ คุณแพ้ ฉันทชอบใจ คุณยอมผูกใจเจ็บ
- ๒) คุณชนะ ฉันทแพ้ คุณชอบใจ ฉันทยอมผูกใจเจ็บ
- ๓) ฉันทชนะ คุณชนะ ถอยกันคนละก้าวแล้วตกลงกันด้วยสันติวิธี ฉันทไม่ได้อะไรคุณก็ไม่เสีย

อะไร

อุทัย หิรัญโต^{๕๓} ได้ชี้ให้เห็นว่าสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ขัดแย้งกันอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ความคิดเห็น ความคิดเห็นที่ตรงกันของบุคคลจะช่วยให้บุคคลคบค้าสมาคมกันได้อย่างราบรื่น แต่ถ้าความคิดเห็นไม่ลงรอยกันและฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับความคิดเห็นของอีกฝ่ายว่าถูกต้อง ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น

๒. แนวทางปฏิบัติ ผู้ที่มีแนวความคิดเห็นอย่างเดียวกัน ย่อมจะร่วมงานกันได้ แต่แนวทางปฏิบัติย่อมจะแตกต่างกัน เพราะการทำงานสำเร็จตามเป้าหมาย ทุกคนย่อมแสวงหาหนทางปฏิบัติที่ตนคิดว่าเหมาะสม คนที่มีความคิดเห็นตรงกันในหลักการ อาจไม่เห็นด้วยกับวิธีปฏิบัติของอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นจากเหตุนี้ได้อีกทางหนึ่ง

^{๕๒} ชัจจ์ชันทันต์ ธรรมจินดา และ จิตติพร เครือเนตร, **ฝึกให้เป็นยอดผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๒-๒๓๓.

^{๕๓} อุทัย หิรัญโต, **การปกครองท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๑๘.

๓. ผลประโยชน์ คือสิ่งที่ทุกคนต้องการหรือความพอใจของแต่ละคนความขัดแย้งกัน เพราะผลประโยชน์มองเห็นได้ชัดเจนและเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มากที่สุด ผลประโยชน์เป็นมูลเหตุ ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและการเมือง

นอกจากนี้ยังได้มีการพยายามให้ความหมายของคำว่าขัดแย้งซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องมีการตัดสินใจ แต่ละคนจะมีการตัดสินใจที่ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับทางเลือกกระทำ

๒. ความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างบุคคลเมื่อไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายบรรลุ เป้าหมายหรือความพึงพอใจร่วมกันได้

๓. ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม เมื่อแต่ละฝ่ายมีการรับรู้ที่แตกต่างกันค่านิยม ที่แตกต่างกัน และแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่เข้ากันไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และไม่ใช่เป็นแต่เพียงการกระทบกระทั่งทาง ภายแต่ยังสร้างความกระทบกระทั่งทางจิตใจ ได้แก่ การก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด การ ขัดแย้งทางอารมณ์ และเกิดความกดดันทางด้านจิตใจ เป็นต้น ดังนั้น นักบริหารต้องตระหนักว่า กล ยุทธ์การจัดการความขัดแย้งจะต้องคำนึงถึงสมมติฐานที่ว่า

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถจัดการได้ โดยผู้นำที่รู้จักและเข้าใจ ธรรมชาติของความขัดแย้ง สามารถเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อองค์กรได้ เนื่องจาก ความขัดแย้งในปริมาณที่เหมาะสมสามารถก่อให้เกิดการจูงใจให้คนริเริ่มแก้ไขปัญหาได้ ดังนั้นนัก บริหารที่เข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้งย่อมได้เปรียบในการที่จะควบคุมความขัดแย้งให้อยู่ใน ปริมาณที่เหมาะสมต่อการบริหารองค์การ

๒.๓.๔ พัฒนาการของความขัดแย้ง

เฮนกิน (Henkin)^{๘๘} และ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๘๙} มองว่าความขัดแย้งนั้น มีการซ่อน ตัวเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องในบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยชี้ให้เห็นว่า

๑. ความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ หรือความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict) หมายถึง สภาวะการณ์ของความขัดแย้งที่มีแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้ง หรือความขัดแย้งที่ซ่อนตัว และครุกรุ่น อยู่ภายในจิตใจ หรือภายนอกของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งชนิดนี้ไม่มีลักษณะที่ปรากฏ อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ตระหนัก หรือให้ความใส่ใจต่อความขัดแย้ง ชนิดนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งก็จะเริ่มสำแดงและปรากฏออกมาภายนอก ให้เราให้เห็นอย่างชัดเจน

๒. ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้น หรือความขัดแย้งกำลังก่อตัวเกิดขึ้น (Emerging Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีหรือประเด็นที่คู่กรณีมีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็น และรับรู้ร่วมกันแล้วว่า ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งคู่กรณีอาจจะมีความตึงเครียดที่เห็นได้อย่างชัดเจน แต่อาจจะยังไม่ จำเป็นต้องมีการโต้เถียงกัน การเจรจา หรือการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

^{๘๘} Henkin, A.B. et.al. "Conflict management strategies of principals in site – based managed schools", *Journal of Educational Administration* ๓๘, (๒๐๐๐): pp. ๑๖-๑๗.

^{๘๙} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐-๑๑.

๓. ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน หรือความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (Manifest Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีต่างก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมรู้เห็นในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่แล้วจนพบกับสภาพความขัดแย้งที่ไม่มีทางออก บางครั้งความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดก็อาจเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่ยังแฝงตัวอยู่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน เช่น กรณีเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีเรื่องขัดแย้งกันโดยมีการโต้เถียงกันในประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดินหรือนโยบายสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญตัวคู่กรณีอาจไม่ได้ตระหนักว่า แท้จริงแล้วมีความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นด้านนโยบายอยู่ ด้วยเขาไม่ได้คิดถึง คำนึงถึงนโยบาย หรือข้อกฎหมายใด ๆ

การจัดกรอบเกี่ยวกับการนำเสนอพัฒนาการ หรือ วัฏจักรของความขัดแย้ง ย่อมถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพื่อที่จะเข้าไปจัดการกับความขัดแย้งได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ เพราะหากเราไม่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะนั้นอยู่ในขั้นตอนใด หรือมีความสัมพันธ์กันอย่างไร จะทำให้เกิดความยุ่งยากในการแก้ไข และการแก้ไขอาจจะถูกกลืนไปสู่ความขัดแย้งในมิติอื่น ๆ ได้

๒.๓.๕ บทบาทของผู้จัดการความขัดแย้ง

ในการจัดการเกี่ยวกับความขัดแย้งนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญและองค์ประกอบดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้งเป็นอย่างมาก ซึ่งบุคคลที่เป็นองค์ประกอบของการจัดการความขัดแย้งนั้นก็คือ “ผู้จัดการความขัดแย้ง” โดยที่ผู้จัดการความขัดแย้งจะต้องมีบทบาทที่สำคัญในการเข้าไปบริหารจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และถือว่าบทบาทดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยที่ผู้จัดการความขัดแย้งนั้นจะต้องมีบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. การเป็นปากเป็นเสียงแทน ดูเหมือนว่าบทบาทของบุคคลที่สามที่เห็นอยู่บ่อย ๆ ก็คือการถือหางหรือเข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในกรณีเช่นนี้เขากลายเป็นปากเป็นเสียงแทนแรงจูงใจในการกระทำเช่นนั้นก็มีหลายอย่าง เขาอาจจะคิดว่าอีกฝ่ายหนึ่งอ่อนแอกว่า หรือได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและต้องการความช่วยเหลือ เขาอาจมีความสัมพันธ์กับฝ่ายหนึ่งจึงทำให้มีพันธะที่ต้องสนับสนุนฝ่ายนั้น หรือจำต้องให้การสนับสนุนข้อเรียกร้องของอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยเหตุผลทางอาชีพการงาน เช่น หนายความ โดยพื้นฐานแล้ว ผู้เป็นปากเป็นเสียงแทนจะพูดสนับสนุนหรือพูดในนามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นี้ไม่ใช่การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง เพราะว่าเป็นการเข้าเพียงฝ่ายเดียว ในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งเราพยายามเป็นมิตรกับทุกฝ่ายและปฏิบัติต่อทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

๒. การวินิจฉัยตามข้อกฎหมาย โดยทั่วๆ ไป คดีต่าง ๆ จะมุ่งเน้นที่พฤติกรรมในอดีต และทั้งสองฝ่ายเตรียมข้อโต้แย้งโดยพยายามเอาชนะคะคานกัน ผู้พิพากษาฟังหลักฐานที่เกี่ยวข้องและตัดสินโดยไม่มีอารมณ์มาเกี่ยวข้อง อาศัยกฎระเบียบจตุรรูปปั้น โดยที่คำตัดสินนั้นมีกฎหมายรับรอง นี้ก็ไม่ใช่การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง เพราะผู้พิพากษาสนใจแต่เพียงความถูกต้อง-ผิดของพฤติกรรมในอดีต โดยพิจารณาจากกฎหมายที่มีอยู่ ยิ่งกว่าที่จะเจรจาหาข้อตกลงสำหรับอนาคตจุดเน้นของการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งอยู่ที่ค้นหาความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์หรือบรรลุข้อตกลงอันจะเป็นประโยชน์สำหรับอนาคต ขณะที่การวินิจฉัยตามข้อกฎหมายต้องอาศัยการเผชิญหน้ากัน การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งมุ่งที่จะสร้างบรรยากาศแห่งการร่วมมือกัน

๓. การตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการ ตุลาการคือบุคคลหรือคณะบุคคลที่ทุกฝ่ายยอมรับ และเลือกสรรเอง คู่ขัดแย้งขอให้ตุลาการมาระงับเหตุการณ์และยอมรับล่วงหน้าที่จะทำตามข้อตัดสินของตุลาการ คู่ขัดแย้งทำเช่นนี้ด้วยความเชื่อว่า การระงับเหตุการณ์จะเป็นไปอย่างยุติธรรมกรณีนี้ก็ไม่ใช่การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง เพราะว่าการหาข้อยุติและอำนาจในการตัดสินนั้น อยู่ที่อนุญาโตตุลาการในการไกล่เกลี่ยนั้น คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างมีบทบาทอย่างเต็มที่ในการเจรจาต่อรองและในการตัดสินใจที่จะยอมรับข้อยุติ^{๘๖}

จะเห็นได้ว่าการจัดการความขัดแย้งนั้นจะต้องมีผู้ดำเนินการโดยผู้ที่จะสามารถเข้ามาดำเนินการได้จะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา กล่าวคือการแสดงบทบาทจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและมีเทคนิคสามารถที่จะใช้บทบาทดังกล่าวเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้

๒.๔ แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๒.๔.๑ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคน ๆ เดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมชาติอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัดความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใด ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน และสังคมนั้น ๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ^{๘๗}

สันติ หรือสันติภาพ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความสงบ เช่นการอยู่ร่วมกันโดยสันติ จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับนิยามคำว่า สันติหรือสันติภาพ พบว่านักคิดและนักปฏิบัติการสันติภาพเชิงสังคม ได้ให้ความหมายของ สันติในแง่มุมต่าง ๆ โดยมองว่า คำนิยามของสันตินั้น ตามสามัญสำนึกและความรู้สึกรับรู้ที่คุ้น ๆ กันอยู่ก็คือ สันติตรงข้ามกับสงคราม โดยมาจากฐานเดิมของวิธีการคิดแบบจับคู่ของบรรดาสรรพสิ่ง และถ้าวิธีการคิดแบบนี้สมเหตุสมผลเหตุใด สันติจึงอยู่คนละด้านกับสงคราม ก็เป็นการยากที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีด้านสันติศึกษาผู้หนึ่งชื่อ โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ได้เสนอความหมายในเชิงแง่คิดว่า สันติไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความรุนแรงนี้มีความหมายกว้างหลายแง่มุม รวมถึงแต่ความรุนแรงทางกายภาพ ทางสภาพจิตใจ ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางสังคม (สภาพที่คนถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูกดูแคลน ถูก

^{๘๖} Christopher Moor, *The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict*, ๒nd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, ๑๙๙๖), pp.๖๐-๖๑.

^{๘๗} โคทม อาริยา, “การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน *สันติวิธีจากมุมมองศาสนา*, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

ปิดกั้นไม่ให้พัฒนา) ไปถึงแง่มุมที่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ซึ่งอาจจะปะทุปรากฏขึ้นได้ และครอบคลุมไปถึงความรุนแรงระดับบุคคล ระดับกลุ่ม จนถึงระดับมหภาคระหว่างประเทศ จนถึงระดับโลก ซึ่งเรียกว่าเป็นความรุนแรงทางโครงสร้าง^{๘๘}

ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสันติศึกษายอมรับว่า สันติ คือความสงบเป็นสภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังไม่เห็นตรงกันว่า สภาพที่มีสันตินั้นยังมีความขัดแย้งอยู่หรือไม่ หรือปราศจากความรุนแรงแต่ยังมีความขัดแย้งอยู่ หรือคือสภาพที่ปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้ง

ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน ได้กล่าวนำในประเด็นนี้ด้วยความระมัดระวังว่า “สันติภาพนั้นมีความหมายสลับซับซ้อน ดังนั้นสันติภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมาย มีต่างกัน ไปแต่สรุปได้ว่า ที่เรารู้สึกว่าที่ใดภาวะใดถ้าเป็นภาวะที่มีความสงบ มีความสุข ไร้ความขัดแย้ง ก็จะมีสันติภาพ”^{๘๙} การวิเคราะห์ในประโยคนี้อาจจะทำให้เรามองเห็นภาพการนิยามสันติภาพในเชิงสังคมไม่ชัด เพราะการมองในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่า เป็นการนิยามความหมายบนฐานของพระพุทธศาสนาที่ได้ สิ่งที่เห็นได้ชัดคือว่า ภาวะใดการพูด ภาวะ หมายถึงการมุ่งเน้นแง่มุมเชิง นามธรรม อันเป็นการให้ความหมายของสันติภาพภายใน^{๙๐}

ยังมีนักวิชาการสันติภาพที่มองสันติภาพ คือภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ แต่ปัญหาที่คือขัดแย้งอย่างไรให้ได้ประโยชน์ แต่หลีกเลี่ยงที่จะเสนอว่าสันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงสันติภาพภายนอกหรือสันติภาพเชิงสังคม ดังที่ พลเอกสายหยุด เกิดผล ที่สนับสนุนในประเด็นนี้ ว่า “สันติภาพ คือภาวะไม่มีความรุนแรง ไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง”^{๙๑} และยิ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้วิจารณ์ทรรศนะที่ถือว่าสันติภาพคือสภาพที่ปราศจากความขัดแย้ง ตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่ไม่เป็นจริงสองประการคือ ๑) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถขจัดให้หมดสิ้นไปได้ ๒) ความขัดแย้งเป็นสิ่งเลวร้ายหรือปัญหา โดยสมมติฐานข้อที่หนึ่ง ถูกวิจารณ์ว่าเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ ปัญหาของมนุษย์จึงอาจมิใช่การขจัดความขัดแย้งให้สูญสิ้นไปเพราะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีใด และสมมติฐานข้อที่สองได้รับการโต้แย้งว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีขึ้นเป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้ “บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่ประดุจลึนนิรภัย ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกันและกันให้เบาลงได้ นอกจากนี้ยังช่วยตอกย้ำ

^{๘๘} Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, in *Journal of Peace Research*, Vol. ๖, ๑๙๙๖, p. ๑๗๒.

^{๘๙} ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน, “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”, ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง*, วลัย อารุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๙.

^{๙๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๗.

^{๙๑} พลเอกสายหยุด เกิดผล, “สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย”, ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง*, วลัย อารุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๙.

เอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ กล่าวคือ ช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพและดุลยภาพ นอกจากนี้ความขัดแย้งยังเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหากำลังคุกรุ่นอยู่ ความขัดแย้งจึงมิใช่ต้องลอบหายไปจากสังคมมนุษย์โดยสิ้นเชิง ดังนั้นแนวคิดของสันติ คือ ภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังคงมีความขัดแย้งได้เป็นการนำเสนอแนวคิดด้วยหลักความเป็นจริง และมีความเป็นไปได้จริง เป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ที่ย่อมมีความขัดแย้งได้และมนุษย์จะเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความสงบให้กับสังคมของตนเองได้^{๙๒}

การศึกษาแนวคิดและความหมายของสันตินั้น มีผู้เสนอแนวคิดที่แตกต่างออกไป ด้วยตรรกวิทยาอีกแบบหนึ่ง คือ โอ คอนเนลล์ (O'Connell) ในทำนองว่า “สันติ” เป็นคำและเนื้อหาแนวคิดที่ชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ดำเนินต่อเนื่องอยู่ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคง ความประสานร่วมมือ ความเห็นอกเห็นใจพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเคารพในสิทธิ การมีการสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างเพียงพอในลักษณะของความสุภาพอ่อนโยน รวมทั้งมีมาตรการที่จะแก้ไขความขัดแย้ง โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง และมีความไว้วางใจกัน^{๙๓}

นอกจากการศึกษาสันติหรือสันติภาพในฐานะที่เป็นแนวคิดโดยตัวของตัวเองแล้ว ยังมีการศึกษาสันติในแง่ของคนที่เป็สันติและไม่เป็สันติ ดังเช่น นักวิชาการสำคัญคนหนึ่งในด้านสันติศึกษา คือ อาดัม เคิร์ล (Adam Curle) อดีตศาสตราจารย์ทางสันติศึกษา มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ที่เสนอความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ (unpeaceful relations) และความสัมพันธ์ที่สันติ (peaceful relations) จากมุมมองนี้ทำให้เขาอธิบายความหมายความสัมพันธ์ที่สันติ (ในระดับบุคคล) ว่าเป็นมิตรภาพและความเข้าใจกันดีพอที่จะมองข้ามข้อแตกต่างที่อาจเกิดขึ้นได้ ส่วนในระดับกว้างออกไปสื่อถึงความสัมพันธ์ที่มีการร่วมกันอย่างแข็งขัน ความร่วมมือกันอย่างมีการกำหนดวางแผนและมีความพยายามอย่างชาญฉลาดในการป้องกันหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งที่แฝงอยู่ ซึ่งทำนองเดียวกับความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนา กล่าวคือถ้าการพัฒนาจะมีขึ้นได้ หรือถ้าความสัมพันธ์จะเติบโตขึ้นในความกลมกลืนและความสร้างสรรค์ ก็จำเป็นต้องมีความเสมอภาคและการตอบสนองซึ่งกัน และกันในเกณฑ์มากพอ ซึ่งในประเด็น “ซึ่งกันและกัน” (mutuality) นี้เป็นมาตรการสำคัญที่แยกความสัมพันธ์ที่เป็นสันติกับความสัมพันธ์ที่ไม่เป็สันติ สำหรับความสัมพันธ์ที่เป็นสันตินั้นย่อมไม่มีการข่มขู่ และบังคับ แต่ยอมมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เข้าใจซึ่งกันและกัน เอาใจใส่ปรองดองกันและกัน และความประสานงานบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน^{๙๔}

^{๙๒} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์”, ใน วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๘), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

^{๙๓} James O'Connell, “Meanings, Strategies, and Structures : Another Look at Nonviolence, Force and Violence”, Unpublished Paper, School of Peace Studies, Bradford University U.K., ๑๙๘๗, p. ๑๖.

^{๙๔} ไชยันต์ รัชชกุล, “หน่วยที่ ๒ ความขัดแย้งในปริบทของสันติศึกษา”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษาหน่วยที่๑-๗ พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๔๗.

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิธี จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า มีนักคิดทางตะวันออก และทางตะวันตกหลายท่านที่ได้ให้คำนิยามและนำเสนอแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิธี ดังจะยกนำเสนอ ดังนี้

กลุ่มนักคิดตะวันออก กลุ่มนักคิดตะวันออกที่นำเสนอประเด็นของสันติวิธี ประกอบไปด้วยนักคิดที่สำคัญคือ

มหาตมะ คานธี เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ท่านมหาตมะ คานธี เป็นประกาศกแห่งสันติวิธีทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติที่สื่อถึงที่สุดท่านหนึ่ง ท่านเองเป็นนายความสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และได้เริ่มการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรงในแอฟริกาใต้เป็นจุดแรก และได้กลับมาประเทศอินเดียในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและได้กลายเป็นผู้นำคนหนึ่งของขบวนการกอบกู้เอกราชของอินเดีย ภายใต้ขบวนการต่อสู้ที่อาศัยแนวทางอหิงสา คือ การไม่ใช้ความรุนแรงเป็นอาวุธสำคัญในการเผชิญกับอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมที่ทรงอำนาจในสมัยนั้น จนประเทศอินเดียเป็นเอกราชจากอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1947 โดยมรดกทางทฤษฎีและปฏิบัติของมหาตมะ คานธี ต่อกระบวนทัศน์แห่งการไม่ใช้ความรุนแรงตามแนวทางอหิงสา โดยเริ่มจากรากฐาน^{๕๕}

เริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะ หรือสัจจะ ที่ถือว่าเป็นสิ่งอันสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งหมด เป็นการแสดงออกถึงความรักและการรับใช้สรรพสัตว์ ดังที่กล่าวว่า “สัจจะคือพระเป็นเจ้า ประจักษ์ถึงพระเป็นเจ้าอย่างซึ่งหน้า ข้าพเจ้ารู้สึกถึงพระองค์ในทุกอณูของร่างกาย”^{๕๖} หากสัจจะหรือสัจจะดำรงอยู่ในทุกชีวิต ความตึงต้ามต่อชีวิตก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการที่ต้องทำลายชีวิตตั้งนั้นอหิงสาจึงกลายเป็นหนทางเดียวที่จะบรรลุสัจจะ ทั้งนี้เพราะความรุนแรงนั้นละเมิดสัจจะอันสูงสุด ซึ่งนั่นก็คือเอกภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตทั้งหมด ดังที่ คานธี เสนอเขียนไว้ว่า การไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสาเป็น พลังที่แท้จริงเพียงอย่างเดียวของชีวิต^{๕๗} สัตยาเคราะห์ หรือพลังแห่งจิตวิญญาณหรือพลังแห่งสัจจะอาจกล่าวได้ว่า การเข้าใจสัตยาเคราะห์ว่าเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งจะไม่เพียงพอทั้งนี้เพราะสัตยาเคราะห์ในเชิงปฏิบัติเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากระบบคุณค่า อันเป็นเป้าหมายสูงสุดซึ่งก็คือสัจจะนั่นเอง สำหรับคานธี แล้วเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสัตยาเคราะห์มีด้วยกัน ๔ ประการคือ ประการแรก ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องไม่มีความเกลียดชังฝ่ายตรงข้ามอยู่ในใจ ประการที่สองการต่อสู้จะต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้องถูกทำนองคลองธรรม ประการที่สาม ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องพร้อมที่จะทนทุกข์ทรมานจนถึงที่สุด และประการที่สี่ การสวดภาวนาเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดยิ่งต่อสัตยาเคราะห์เพราะศรัทธาในพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งจำเป็นต่อสัตยาเคราะห์^{๕๘}

^{๕๕} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “หน่วยที่ ๙ การไม่ใช้ความรุนแรง” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่๘-๑๕ พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๐๑.

^{๕๖} M.K. Gandhi, Non-Violence in Peace & War, Vol.๑ , Ahmedabad : Navajivan Publishing House, ๑๙๔๘, p. ๔๑๔.

^{๕๗} Ibid., p. ๑๑๔.

^{๕๘} Ibid., p. ๖๑.

ดังมีคำกล่าวของคานธี ว่า “โลกตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความสัตย์จริงที่ใดมีความสัตย์จริงที่นั้นย่อมมีความสุขสงบ ที่ใดขาดความความสัตย์จริงที่นั้นจะมีแต่ความอลเวง วุ่นวาย ความสัตย์จริงเป็นสิ่งล้ำค่าในโลกไม่มีใครจะสามารถทำลายความสัตย์จริงได้”^{๙๙}

“อหิงสาฝังอยู่ในสัจจะเช่นเดียวกับที่สัจจะฝังอยู่ในอหิงสา เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่อหิงสากับสัจจะนั้นเป็นด้านทั้งสองของเหรียญอันเดียวกันจะแยกด้านใดด้านหนึ่งออกจากกันไม่ได้”^{๑๐๐}

“ลักษณะพิเศษของการต่อสู้แบบของข้าพเจ้าซึ่งหาไม่ได้ในการต่อสู้แบบอื่นก็คือ แม้ผู้ที่ร่างกายอ่อนแอ มีอายุมากหรือเด็ก ๆ ที่มีจิตใจเข้มแข็งก็สามารถใช้การต่อสู้แบบนี้ได้ ข้าพเจ้าให้ชื่อการต่อสู้แบบนี้ว่า “สัตยาเคราะห์” ซึ่งแปลว่า การร้องขอความสัตย์หรือความเป็นธรรมสัตยาเคราะห์เป็นการต่อสู้ที่ผู้ต่อสู้ต้องยอมแบกความทุกข์ยากอันเกิดจากการต่อสู้ไว้ด้วยตนเอง และเพราะเหตุนี้ผู้หญิงก็สามารถเข้าร่วมการต่อสู้แบบ “สัตยาเคราะห์” ได้เป็นอย่างดี”^{๑๐๑}

“ข้าพเจ้าต้องการหลีกเลี่ยงความรุนแรง สันติวิธี คือ กฎข้อแรกของศรัทธาของข้าพเจ้า มันคือกฎข้อสุดท้ายในความเชื่อของข้าพเจ้า”^{๑๐๒}

หากจะสรุปรากฐานแนวคิดอหิงสาตามทัศนะของมหาตมะคานธีนั้น เริ่มต้นจากความศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้าความรักต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นจึงใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามไม่ได้ไม่ได้ และสิ่งที่ต้องเป็นศัตรูด้วยคือ ความชั่วและความอยุติธรรมต่าง ๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรม เหล่านั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะต้องเผชิญความทุกข์ยากต่าง ๆ อย่างกล้าหาญ กล่าวคือ คานธี เน้นว่าอหิงสานั้นทรงพลังเหนือกว่าการใช้ความรุนแรง มหาตมะ คานธีไม่ได้เพียงนำเอกราชมาสู่อินเดียโดยสันติวิธีเท่านั้นเขายังเป็นผู้เชื่อในเรื่อง สิทธิเสมอภาคของมนุษย์โดยไม่ถือผิวสี วรรณะ แนวคิดการประท้วงอำนาจรัฐด้วยสันติวิธีมีอิทธิพลต่อมาร์ติน ลูเธอร์คิง และคนอื่น ๆ และนักสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพความเป็นธรรมคนอื่น ๆ ในหลายประเทศ คานธียังมีแนวความคิดการพัฒนาประเทศแบบเน้นความเป็นมนุษย์ เคารพชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น อยากเห็นหมู่บ้านปกครองของตนเองจัดระบบเศรษฐกิจแบบชุมชนพึ่งตนเองที่ต่อมามีอิทธิพลต่อ อี.เอฟ.ชูมาคเกอร์ นักเศรษฐศาสตร์ ผู้เขียนเรื่อง Small is Beautiful และเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ รวมทั้งนักวิชาการแนวทางการพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืนคนอื่น ๆ ด้วย ^{๑๐๓} ดังนั้นแนวคิดของคานธี นั้นสันติวิธีมิใช่เพียงแค่วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเท่านั้น แต่สันติวิธีเป็นมากกว่าวิธีการในการแก้ปัญหา หากเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตในทุกด้านของมนุษย์เลยทีเดียว

^{๙๙} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), **ประวัติมหาตมะ คานธี**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗๔.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๐.

^{๑๐๒} วิทยากร เชียงกุล, **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะ คานธี**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๓.

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

กลุ่มนักคิดตะวันตก ในกลุ่มนักคิดตะวันตกที่นำเสนอประเด็นของสันติวิธี ประกอบด้วย
ด้วยนักคิดที่สำคัญคือ

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Junior) เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงและเป็นหมอสอนศาสนานิกายแบปติส ผู้นำนักเรียกร้องสิทธิพลเมืองและความเท่าเทียมกันทางเชื้อชาติเป็นบุตรชายของพระแบปติส ศาสนาเป็นส่วนสำคัญในชีวิตเขาเสมอมา เนื่องจากทั้งพ่อและปู่ของเขาเป็นนักเทศน์ในนิกายแบปติสต์ (Baptist) ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์เฮาส์ แอตแลนตา และใช้เวลาอีกสามปีเพื่อศึกษาด้านศาสนศาสตร์ จากวิทยาลัยการศาสนาโครเซอร์ เพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวมืดดำเนื่องจากนโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความนุ่มนวล ไม่ใช่ความรุนแรงตามแนวทางของมหาตมะคานธี คิงได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนมืดดำที่ไม่ให้โดยสารรถประจำทาง ร่วมกับคนผิวขาวที่เมืองมอนต์โกเมอรี เป็นเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1955 (พ.ศ. ๒๔๙๘) ที่หญิงผิวสี โรซา พาร์กส์ ถูกจับเนื่องจากปฏิเสธที่จะสละที่นั่งบนรถเมล์เมืองมอนต์โกเมอรีให้กับชายผิวขาว เป็นสิ่งที่ทำให้การเรียกร้องสิทธิพลเมืองที่คุกรุ่นอยู่แล้วเกิดร้อนระอุขึ้นมา “การคว่ำบาตรระบบรถขนส่งมวลชนในมอนต์โกเมอรี รัฐอะลาแบมา ถือว่าประสบความสำเร็จมากเพราะเขาได้วางแผนมันอย่างดี และทำงานร่วมกับหลายคน เพื่อให้คนในเมืองมอนต์โกเมอรี อะลาแบมาเข้าใจว่าพวกเขาจะไม่ทนกับเรื่องแบบนี้อีกต่อไป” ประสบการณ์ ความทุ่มเท และการเป็นที่รู้จักในชุมชนของ คิง ทำให้เขามีคุณสมบัติเหมาะสมจะเป็นผู้นำในการคว่ำบาตรรถขนส่งมวลชนของเมืองซึ่งยาวนานถึง ๓๘๑ วัน ในวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ศาลฎีกาได้ตัดสินว่าการแบ่งแยกที่นั่งตามสีผิวบนรถเมล์เป็นเรื่องที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นชัยชนะครั้งใหญ่ของการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมืองของคนผิวสี และเป็นเครื่องยืนยันว่าการประท้วงแบบไร้ความรุนแรงของ คิง ได้ผลเป็นอย่างดีและจากทักษะการพูดต่อสาธารณชนที่เป็นที่เลื่องลือ คิง มีชื่อเสียงได้รับการยกย่องอย่างสูง ว่าทรงพลังและเป็นแบบอย่างของการพูดในที่สาธารณะ^{๑๐๔}

ยีน ชาร์ป เป็นนักวิชาการที่ศึกษาสันติวิธีอย่างเป็นระบบภายใต้กระบวนการที่ไม่นิยมรับความรุนแรง “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” อีกแนวหนึ่ง ซึ่งมีได้ใช้ศรัทธาในศาสนาเป็นแกนหลัก หากแต่อาศัยความเข้าใจเรื่องอำนาจเป็นหลักสำคัญ อำนาจที่ว่า อำนาจ (Power) ดำรงอยู่ได้ด้วยการยินยอมเชื่อฟัง (Obedience) โดยการที่หยุดการเชื่อฟังยินยอมของตนเสียจากฝ่ายตรงข้ามต่อต้านด้วยการไม่ให้ความร่วมมือหรือดื้อแพ่งนั่นเอง การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีวิธีการหลักอยู่ ๓ วิธี ด้วยกันคือ

๑. การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการนี้เป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่น ๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือบางทีก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่เห็นชอบหรือไม่พอใจของกลุ่ม

๒. การไม่ให้ความร่วมมือ ในกรณีนี้กลุ่มปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจะทำการเพิกถอนความร่วมมือวิธีการนี้อาจแบ่งเป็นได้ ๓ กลุ่ม คือ

^{๑๐๔} มาร์ติน ลูเธอร์ คิงจูเนียร์ม, (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki> (๑ พ.ย. ๒๕๕๖).

๑) วิธีการไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม เช่นการคว่ำบาตรทางสังคม คือการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้านอีกต่อไป การระงับกิจกรรมทางศาสนา คือบุคลากรของศาสนาหยุดกระทำพิธีทางศาสนาแก่ประชาชนในเขตใดเขตหนึ่ง บางทีก็ใช้วิธีไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมประเพณีและสถาบันสังคม

๒) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพะเจาะจง อาจแยกได้เป็นสองกลุ่มหลักคือ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจและการนัดหยุดงาน

๓) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เป็นการปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีต่อไปภายใต้เงื่อนไขที่ดำรงอยู่

๓. การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง วิธีการคือ เป็นการแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์การแทรกแซงนี้สามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบอาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรม นโยบาย ความสัมพันธ์ วิธีการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองก็ได้^{๑๐๕}

โยฮัน กัลตุง เป็นผู้เสนอทางเลือกใหม่ของสันติวิธีซึ่งตรงกันข้ามกับสถานการณ์ที่เป็นจริง โดยเริ่มจากสมมติฐานเบื้องต้นว่า สันติภาพที่เราจะพูดคุยทำความเข้าใจกัน มิได้เป็นเพียงสันติภาพในระดับระหว่างประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น หากหมายรวมถึงสันติภาพภายในสังคมต่าง ๆ สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้ง ๔ มณฑล คือ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก ซึ่งปัจจัยร่วมกันอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสองประการคือ ความหลากหลาย (ของส่วนต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ และตัวผู้กระทำ) และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน ถ้าในสภาวะธรรมชาติ ความหลากหลายและการดำรงอยู่อย่างพึ่งพากันย่อมนำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศวิทยาในตัวมนุษย์ ความหลากหลายและการดำรงอยู่อย่างพึ่งพากันย่อมสร้างสรรค์มนุษย์ที่มีวุฒิภาวะและทรงคุณภาพสามารถพัฒนาคุณลักษณะของตนให้หลากหลาย และผสมผสานคุณลักษณะเหล่านั้นอย่างสร้างสรรค์ ในระดับสังคม สภาวะนี้ย่อมนำไปสู่ความเป็นสังคมพหุนิยมที่นำอัจฉริยะ เพราะเป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งแยก ส่วนต่างๆ ของสังคมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงระดับโลก ก็นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างระบบที่แตกต่าง^{๑๐๖}

สรุปความว่า คำว่าสันติ หมายถึง ความสงบสุข ส่วนคำว่า สันติภาพมักใช้กับความสงบที่ปราศจากสงคราม แม้กระนั้น สันติภาพก็คือสภาวะที่กลุ่มชนทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากความทะเลาะเบาะแว้ง หรือวิวาทสู้รบซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจเรียกว่าสันติภาพหรือหิงสา คือความไม่ใช้ความรุนแรง เบียดเบียนกันและกันและยังหมายถึงความสามัคคี ประองคอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยไม่คำนึงถึงเรื่องชาติ, ศาสนา หรือความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจหรือสังคมใด ๆ

^{๑๐๕} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **ห้าทนายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลทีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๓-๑๒๒.

^{๑๐๖} โยฮัน กัลตุง, **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, สมชัย เย็นสบาย ผู้แปล, (กรุงเทพมหานคร : อาจารย์สาร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓-๑๔.

ศาสตราจารย์ปวย อังภากรณ์ กล่าวถึงความสำคัญของสันติวิธีไว้ว่า ถ้ายึดมั่นในหลัก ประชาธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธรรมนอกจากสันติวิธี การใช้อาวุธขู่เชิญ ประหัตประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จอาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชา ธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้ว จะรักษาประชาธรรมไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างมีทั่วไปในอาฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้ อาวุธแสวงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตกแยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

สันติวิธีเพื่อประชาธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำสำเร็จและ แม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมะ คานธี ใช้กับอังกฤษต้องระงำลำบาก ต้องมานะอดทน เด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ

สมมติว่า เราปักใจท้อเสียก่อนว่าสันติวิธี จะไม่สามารถนำประชาธรรมมาได้ (ความจริงไม่ น่าท้อเสียก่อน) สมมติว่าไม่มีหวังสำเร็จ ก็นึกคิดว่าควรจะทำ หรือควรจะทำอย่างไรเพื่อเสรีภาพ หรือสำหรับผมแม้จะไม่มีหวังสำเร็จก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณเพราะ ขัดหลักการในใจจะเสียตายโอกาส จะมองหน้าเพื่อฝูง พี่น้อง ลูกหลาน ลูกศิษย์ไม่ได้

ชาวรัสเซียเพียงหยิบมือที่คัดค้านรัฐบาลโซเวียตที่กำลังจัดเสรีภาพนักเขียนและศิลปิน และที่ ยกทัพเข้าย่ำยีเชคโกสโลวาเกียขึ้น เขาไม่ได้คาดหวังว่าจะทำสำเร็จได้ผล แต่เขาก็ทำเมื่อถูกจับขึ้นศาล เขาแถลงว่า “พวกข้าพเจ้าทราบตระหนักดีว่า จะถูกจับและฟ้องด้วยข้อหาเท็จ ด้วยการปลุกพยาน เท็จ (เขาใช้สันติวิธีประท้วง แต่ถูกหาว่าก่อการจลาจล) และทราบล่วงหน้าแล้วว่าต้องโทษหนักและ ทารุณเพียงใด (ถูกส่งเข้าค่ายกักกันและให้ทำงานหนักคนละหลาย ๆ ปี) แต่พวกข้าพเจ้าก็จำเป็นที่จะ แสดงให้โลกทราบ ว่า ในโซเวียต รัสเซียยังมีราษฎรหลายคนที่ไม่ชอบให้รังแกเชคโกสโลวาเกีย” ทุกวันนี้ก็ยังมีผู้ประท้วงรัฐบาลโซเวียตอยู่ และมีหนังสือพิมพ์ใต้ดิน เช่น Diary of Current Events ออกเผยแพร่ทางลับอยู่ทั่วไป

ผู้รักเสรีภาพในยุโรป อาฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย ยังยืนหยัดป้องกันสิทธิเสรีภาพด้วย สันติวิธีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะหวังสำเร็จหรือไม่

สรุปได้ว่า สันติวิธีเป็นวิธีเดียว เพื่อประชาธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามั่นในหลักการจริงความมานะ อดทนยอมตามตนเอง

จุดหมายปลายทาง คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชา ธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม (ประชาธิปไตยเดี๋ยวนี้ใช้กันจนเพื่อความหมายไป) บ้านเมืองที่มีประชาธรรมนั้นมีชื่อมีแป ไม่ใช้ปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ประชา ธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธรรม ก็ยอมไม่มีทางที่ใครจะ หยิบยื่นให้

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าจะแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิ เสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอก

ประเทศ เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้ก็ย่อมต้องมีหน้าที่มีความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่^{๑๐๗}

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๕.๑ ความหมายบทบาท

คำว่า “บทบาท” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่าการทำหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทของพ่อแม่บทบาทของครูหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่^{๑๐๘} บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่าง ๆ จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านแสดงทัศนะไว้ดังนี้

ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ ได้กล่าวว่า บทบาทหมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^{๑๐๙}

พระมหาสุภา อุทโท ได้กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้น ๆ^{๑๑๐}

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือ สถานภาพของบุคคลอันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนแปลงได้ตาม ตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^{๑๑๑}

พัทยา สายหู ได้กล่าวว่า บทบาทคือการกระทำต่าง ๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้นเปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวละครใด มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร^{๑๑๒}

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้กล่าวว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพอุปนิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ^{๑๑๓}

^{๑๐๗} ศาสตราจารย์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **สันติประชาธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘), หน้า ๗๙-๘๒.

^{๑๐๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^{๑๐๙} ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบัน เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^{๑๑๐} พระมหาสุภา อุทโท, **บทบาทพระสงฆ์ในทวารวดีหน้า (๒๕๔๑ - ๒๕๖๐)**, **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชน มหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๑๑๑} พัทนีวรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^{๑๑๒} พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

^{๑๑๓} ไพบูลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

วราคม ทีสุกะ ได้กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งที่เราทำหรือหน้าที่ที่เราต้องทำเมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่งสิ่งที่เราต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ ^{๑๑๔}

ซาร์บิน (Sarbin) ได้กล่าวว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดก็ตามที่ มักอาศัยการคาดคะเนว่าผู้อื่นหวังที่จะเห็นผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรปฏิบัติเช่นไรเป็นแนวทางส่วนมาก มักจะสังเกตผู้ดำรงตำแหน่งอื่นแล้วมากำหนดบทบาทของตนเองการคาดคะเนว่าผู้อื่นต้องการให้ตนทำอะไรไม่จำเป็นต้องตรงตามลักษณะงานและภาระหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ^{๑๑๕}

สรุปได้ว่า บทบาทก็คือ พฤติกรรมที่มีการแสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคมทั้งของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์บทบาทเป็นแบบแผนความต้องการเป้าประสงค์ความเชื่อทัศนคติค่านิยมและการกระทำที่จะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้น ๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่าบทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเองไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสามเณรหรือประชาชนซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคมชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจและทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีเป็นรูปแบบแล้ว จะมีการพัฒนาไปสู่สังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น

๒.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์

กิจการคณะสงฆ์หมายถึงงานทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจน และเป็นสัดส่วนในการบริหารงานคณะสงฆ์ มากยิ่งขึ้นและมีการพัฒนากรด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม นำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญและมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบ ต่าง ๆ มาก่ออุลพระธรรมวินัยโดยเฉพาะ การปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมากเช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์คณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็น

^{๑๑๔} วราคม ทีสุกะ, *สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^{๑๑๕} Sarbin, T.R., "Role Theory" *Handbook of Psychology*, (New York : Addison Wesley Publishing Company, ๑๙๗๕), p ๗๒.

ผู้ที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของ คณะสงฆ์และสังคมโดยรวม พระธรรมวรนายก (โอภาส นินฺตตติเมธี) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ได้อธิบายเกี่ยวกับนโยบายคณะสงฆ์ในหัวข้อบรรยายเรื่อง “นโยบายการคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา” ว่าพระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุดซึ่งอยู่ในสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์และนโยบาย คณะสงฆ์ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมืองเพื่อการดำรงสมณธรรมปฏิบัติสมณกิจ ให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยตั้งงามแห่งพระพุทธศาสนาทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์ สุขแก่ ประชาชนและสังคมสืบต่อไปจนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสียตลอดจนถึงสถาบัน สงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมี จิตสำนึก รับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมาย ๕ ข้อ^{๑๑๖} คือ

- ๑) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
- ๒) เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
- ๓) เพื่อรับทราบให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
- ๔) เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูแลงานตามที่สั่ง
- ๕) เพื่อติดตามฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

๒) ด้านการศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพรพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของ มหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา” ของ คณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางของมหาเถรสมาคมได้กำหนดไปดำเนินการ ควบคุมและส่งเสริมศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวสรุปจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการ ศึกษา มีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั่นคือการศึกษที่ต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้และ เศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึงคนที่มีภavana ๔ ได้แก่ กายภavana สีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana เทียบได้กับจุดสุดตมภ์ของยูเนสโกการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๑๑๗}

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรือ อุดหนุน จุนเจือการศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา เล่าเรียน เป็นการจัดการศึกษามุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความ เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็ก ปฐมวัยได้แก่ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศล

^{๑๑๖} พระธรรมวรนายก (โอภาส นินฺตตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๑๑๗} พระเทพโสภณ (ประยูรธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

ของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา^{๑๑๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) กล่าวถึง งาน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ว่า มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ^{๑๑๙}

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาวัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือ กู้กุลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์ และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนปัจจุบัน มีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษา อบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัทยสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียน พระพุทธศาสนา ในวันที่ทางสถานศึกษาฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากลนอกจากจะสอน ธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อม ในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการ มา ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้าน ที่อายุ ยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมายมาช่วยเหลือเลี้ยงฝึกหัดมารยาท ให้คุ้นเคยกับวัดกับพระตั้งแต่เด็กสอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้นที่ไม่เกินกำลังของสมอที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักการสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

๕) **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้ มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่การเทศนาการปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่างๆทั้งในวัดและนอกวัดการบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์การเผยแผ่ ธรรม ด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือหนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร) ให้ความหมายของการเผยแผ่ เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพ เลื่อมใสยำเกรงในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้นเพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อ

^{๑๑๘} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือครูจริยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๕-๖.

^{๑๑๙} อ้างแล้ว, หน้า ๔๘-๔๙.

ประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่ง พระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรธ ภิกขเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกกนุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย” แก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการคือ

- ๑) ติฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน, ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์ขั้นต้น
- ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า, ประโยชน์สูงขึ้นไป
- ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด, จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ^{๑๒๐}

๕) ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ทางศาสนา^{๑๒๑}

สำหรับ สาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

- ๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
- ๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษาและยกวัดราษฎร์เป็น พระอารามหลวง
- ๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไปการบริหารกิจการคณะสงฆ์และ พระศาสนา ในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ การบูรณะและพัฒนา วัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และการดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติของวัด โดยที่การบริหาร งานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัพปาเย) ๔ อย่าง คือ

- ๑) อาวาสสัพปาเย ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ
- ๒) อาหารสัพปาเยอาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร
- ๓) บุคคลสัพปาเยบุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น
- ๔) ธรรมสัพปาเย ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึงการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์แก่หน่วยงานหรือของบุคคล หรือคณะบุคคลหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุน

^{๑๒๐} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๑๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑,๑๗๔.

จนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสธมโม) ได้กล่าวไว้ว่าการสาธารณสงเคราะห์เป็นงานใน ส่วนไม่ว่าจะเป็นงานก่อสร้างถนนทำสะพานศาลาพัก ร้อนงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ส่วนที่คณะสงฆ์ จะช่วยสังคมได้ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัย หรือ การจัดบริการให้ฟรีในพิธีงานศพ ไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟ ไม่เก็บค่าเจ้าพนักงาน หากเขามีศรัทธา ก็จะทำบุญส่วนนี้ก็จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้ กับพุทธศาสนิกชนได้ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในและนอกวัดภายในวัดเช่นอำนวยความสะดวก แก่ผู้มาพึ่งมาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาดสะดวกสบายภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีทุกข์เท่าที่จะทำได้อย่างนิจนิตย์^{๑๒๒}

สรุปได้ว่า ภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการ ด้วยหลักธรรมคำสอนไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบ ต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อน มาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสา ธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมี รูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและ วิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มี ประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มี วิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้ เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้อง เป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักธรรมคำสอน เป็นหลักของการปกครองอยู่เสมอ

๒.๖ ประวัติความเป็นมาของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม

๒.๖.๑ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาสากล มีประชากรนับถือมากเป็นอันดับ ๓ ของโลกรองจากศาสนา คริสต์และอิสลาม สำหรับสังคมไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนามากเป็นอันดับ ๑ ของประเทศ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาและปรัชญา พุทธศาสนาได้เกิดในประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ ๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช^{๑๒๓} ศาสดาผู้ให้กำเนิดศาสนาพุทธคือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแห่งสกุลกษัตริย์ ศากยะโคตมโคตร เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีพระนามว่าเจ้าชายสิทธัตถะ^{๑๒๔} ในขณะที่ทรงพระเยาว์ก็ได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักต่าง ๆ หลายสำนัก จนกระทั่งมีความรู้ความสามารถ และความชำนาญในวิชาการต่าง ๆ หลายสาขา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ มีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงยโสธรา มีพระโอรส หนึ่งพระองค์ คือเจ้าชายราหุลในชีวิตฆราวาสของพระองค์มีแต่ความสุขสมหวัง ต่อมาเมื่อพระชนมายุ

^{๑๒๒} พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสธมโม), สารภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^{๑๒๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๐.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ได้ ๒๙ พรรษา ก็ทรงเบื่อหน่ายโลก เพราะทรงเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขาร และทรงหวังจะช่วยเหลือชาวโลกให้พ้นทุกข์ จึงได้ทรงสละความสุขทั้งมวล พระองค์ทรงเสด็จออกผนวชทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติทางจิต จนในที่สุดได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” หลังจากพระองค์ตรัสรู้ได้ ๙ เดือน ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ ได้เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ สั่งสอนประชาชนตามแคว้นต่าง ๆ ในประเทศอินเดียเป็นเวลา ๔๕ ปีปรากฏว่าชาวอินเดียในสมัยนั้นได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย พระพุทธศาสนามีโครงสร้างหลักสำคัญ ๓ ประการคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย” พระพุทธเจ้าทรงอบรมสั่งสอนทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทกุลบุตรกุลธิดา และถ่ายทอดพระธรรมด้วยพระองค์เอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” โดยใช้วิธีมุขปาฐะ^{๑๒๕}

ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ไม่ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาปกครองคณะสงฆ์แทนพระองค์ แต่ประทานปัจฉิมโอวาทเป็นแนวทางไว้ว่าธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๑๒๖} หลังพุทธปรินิพพาน ชาวพุทธถือเอาพระธรรมวินัยเป็นเสมือนศาสดาตัวแทนของพระพุทธเจ้า^{๑๒๗} สมัยหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์จึงได้กำหนดมาตรการในการเก็บรักษาพระธรรมวินัยขึ้น เรียกว่า “การสังคายนา” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มสมุดเป็นครั้งแรกในประเทศไทยและในโลก เป็นพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ๓๙ เล่มชุด ๙ มีเนื้อหามากมาย มีหลักธรรมจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ ประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก

๒.๖.๒ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชีวิตแต่ละชีวิตต้องมีส่วนสัมพันธ์กัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันจะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ และการจะอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีความมีความเอื้ออารีต่อกันมีความเห็นอกเห็นใจกันช่วยเหลือกัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมีความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนผู้วิจิตรจึงได้เสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอนในการอยู่ร่วมกันของชุมชน ดังนี้

หลักเบญจศีล เบญจธรรม เบญจศีล^{๑๒๘}คือข้อปฏิบัติ สำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวม และความไม่ก้าวล่วงละเมิดส่วนเบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งเป็นสภาวะ ของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕

^{๑๒๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖.

^{๑๒๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๒๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า ๑๒.

^{๑๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข ศีล ๕^{๑๒๙}คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต การฆ่าการประทุษร้ายกัน

อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิด สิ่งที่อยู่อื่นรักใคร่หวงแหน

มฺสาวาทานา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

สุราเมรายมฺชชปมาทฺฐา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งเป็นสภาวะ ของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะและสติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข

เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ

๑. เมตตาและกรุณา คือความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสังวร สังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีล ข้อที่ ๓

๔. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิดรู้สึกตัวเสมอว่าสิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

พรหมวิหาร ๔^{๑๓๐}คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๑. เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

^{๑๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.), หน้า ๑๗๕.

^{๑๓๐} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาจับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรจับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตนผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม^{๑๓๑}

ฆราวาสธรรม ๔^{๑๓๒} ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

๑. สัจจะ ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริใจ พุดจริง ทำจริง

๒. ทมะ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓. ขันติ ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทานไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔. จาคะ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

สารณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ร่วมกัน สารณียธรรม

๑. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวาจากรรม ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

^{๑๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๑๓๒} ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖; ขุ.ส. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๔. สาธารณโภคิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันชอ้นใช้ข้อปฏิบัติวัตรโคติ ก็ได้

๕. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหาธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรรม ทำให้เป็นที่รัก เป็น ศุภกรรม ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์ ความประสานกลมกลืน เพื่อ ความไม่วิวาท เพื่อ ความสามัคคี และเพื่อ เอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๓๓}

สังคหัตถุ ๔^{๑๓๔} ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชน ไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์

๑. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดต็มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

๓. อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตาคามีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้อารมณ์แก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๓๕}

สี่ปุริสธรรม ๗^{๑๓๖} ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี

๑. ฉัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริงรู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น

๒. อัถถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมายรู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก

^{๑๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), อ้างแล้ว.

^{๑๓๔} ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗; อง.จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๑๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), .อ้างแล้ว.

^{๑๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔; ๔๓๙/๓๑๒; อง.สตุกก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาชิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

๓. อัตตัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕. กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกรต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น

๖. ปริสัจญูตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗. บุคคลัญญูตา หรือ บุคคลปริปริญญูตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคล ว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร^{๑๓๗}

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ หลักการสำคัญที่เป็นประธานใหญ่ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ หลัก “โอวาทปาฏิโมกข์” แปลว่าโอวาท หรือคำกล่าวสอน การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์ทั้งหลายนั้นก็เพื่อมุ่งให้ท่านยึดเป็นหลักในการนำไปเผยแผ่สั่งสอนให้แก่ประชาชนให้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง^{๑๓๘}

โอวาทปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นข้อความเพียงสั้น ๆ เรียกว่าหัวใจพระพุทธศาสนา หรือหัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นข้อความสั้น ๆ ทั้งหมด ๓ คาถากิ่ง คือมี ๓ คาถากิ่งอีกครั้งคาถาใจความสำคัญของโอวาทปาฏิโมกข์ มี ๓ พระคาถากิ่งดังนี้

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา	นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรฺบุพฺผาตี	สมฺโณ โหติ ปรี วิเรหฺยุณฺโต ^{๑๓๙}
สพฺพปาปสฺส อกรณํ	กุสฺลสฺสุปฺสมปทา
สจฺจิตตปริโยทปนํ	เอตํ พุทฺธาน สาสณํ ^{๑๔๐}
อนุปวาโท อนุปฺฆาโต	ปาติโมกฺเข จ สํวโร

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^{๑๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ตามทางพุทธกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗.

^{๑๓๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๕๖.

^{๑๔๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๕๗.

มตตถยดา จ ภตตสมิ ปนตถยจ สยนาสนํ
 อธิจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทธาน สาสนํ^{๑๔๑}

แปลว่า ชั้นดี ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัส
 นิพพานว่า เป็นบรมธรรม หรือธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิตผู้เปียดเบียนสัตว์อื่น
 ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ^{๑๔๒}

การไม่ทำชั่วทั้งปวง หรือการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศล คือความดีให้ถึงพร้อม
 การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์^{๑๔๓}

การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จัก
 ประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นั่งที่นอนอันสงัด หรือการนอนนั่งในที่อันสงัด ๑ การประกอบความเพียร
 ทางอธิจิต หรือการฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตน ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๔๔}

พระพุทธศาสนามีโครงสร้างหลักสำคัญ ๓ ประการคือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์
 รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย”^{๑๔๕}

พระพุทธ คือพระพุทธเจ้า มีคุณสมบัติ ๓ ประการคือ คือพระปัญญา คือตรัสรู้เอง
 พระบริสุทธิ์ คือหมดกิเลส หมดรัก หมดโกรธ หมดหลง และพระมหากรุณาคือทรงจาริกไปโปรดผู้อื่น
 ด้วยทรงสอนเขา โดยพระกรุณาจิตและมีได้ทรงหวังการตอบแทนใด ๆ ทรงเป็นบุคคลตัวอย่าง ทรง
 เสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของผู้อื่นทรงเป็นผู้ตั้งใจจริงทำอะไรทำจริง ทรงถือเอา
 ความผิดพลาดเป็นครู ทรงเป็นนักศึกษานักค้นคว้าชั้นเยี่ยม ทรงเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะสูงมาก
 ทรงเป็นนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ทรงใช้แต่ธรรมวินัย สิ่งที่ผู้อื่นปรารถนา เช่นอำนาจทางการเมือง ความ
 มั่งมี พระองค์ทรงสละทิ้งแม้สิ่งที่ยอดเยี่ยม คือ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้อื่น ทั้งคนทั้งสัตว์ ทรงมี
 ความกรุณาในบุคคลที่ซึ่งละชอบเท่าเทียมกัน ทรงแสดงความกรุณาผู้อื่น โดยมีได้หวังอะไรตอบแทน
 ทรงทำความดีเพื่อความดีของผู้อื่นโดยแท้

พระธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
 ที่ว่าด้วยความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมดา ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้ หรือรู้แต่ไม่รู้ไม่จริง หรือไม่คิด แต่พระองค์
 ทรงรู้จริง พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรีสรุปแล้วมี ๓ ประการคือไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำ
 ความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ระดับคือ

๑. โลกุตตรธรรม คือธรรมชั้นสูงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรกคือ
 อริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

๑) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเกิดจากการเกิด การแก่ การเจ็บการตาย
 การพลัดพรากจากคนรัก ความไม่สมหวัง ความคับแค้นใจต่าง ที่ชีวิตทุกคนในสังคมต้องประสบ

^{๑๔๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๕๗.

^{๑๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑.

^{๑๔๕} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๕๐.

๒) สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ ประการคือ กามตัณหาคือ ความอยากได้ในสิ่งที่น่ารักใคร่ ภวตัณหา คือความอยากเป็นในสิ่งที่ตนรักและชอบใจวิภวตัณหา คือความไม่ยอมอยากมีอยากเป็นในสิ่งที่ไม่ชอบใจ

๓) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือการดับตัณหาและความทะยานอยากต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป

๔) มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรค ๘ หรือทางสายกลางได้แก่ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบบระลึกรู้ชอบ และตั้งใจมั่นชอบ

โลกุตระธรรมจะเกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์ หรือสามัญญลักษณ์ อันได้แก่

อนิจจัง คือสิ่งไม่เที่ยง คือเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ และตายในที่สุด ไม่มีอะไรอยู่ในสภาพเดิม สรรพสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ทุกขัง คือความทุกข์ที่สรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้เมื่อเกิดก็มีดับสลายไปตามธรรมชาติ

อนัตตา คือความปราศจากตัวตน ได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนของเราเพราะเป็นสิ่งที่เราบังคับให้เป็นไปในอำนาจไม่ได้ ทุกสิ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งควบคุมไม่ได้

โลกียธรรม คือธรรมสำหรับปุถุชนทั่วไป เป็นธรรมที่สอนให้คนละเว้นความชั่ว ให้ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด เช่น เบญจศีลและเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่ทำให้เป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ดังนี้

เบญจศีล คือ ๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นจากการลักทรัพย์ ๓. เว้นจากการประพฤติกผิดในกาม ๔. เว้นจากการพูดเท็จ ๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัย

เบญจธรรม คือ ๑. มีเมตตากรุณา ๒. เลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง ๓. มีความสำรวมในกาม ๔. พูดแต่คำสัตย์จริง ๕. มีสติไม่ประมาท

พระสงฆ์ คือสาวกของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัยอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา เป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทำความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา เป็นบุคคลตัวอย่างแห่งความดี เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เป็นผู้นำการพัฒนาท้องถิ่นเป็นต้น

สรุปได้ว่า การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา นำหลักธรรมสำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารีที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๒.๖.๓ หลักการของศาสนาพุทธ

คือหลักปฏิบัติที่ตรัสในคาถาที่สองของโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นทั้งแนวทางและขอบเขตในการที่พระสาวกทั้งหลายจะไปอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนา และสอนได้เป็นแนวเดียวกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเผยแผ่ความใน คาถาที่สาม พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลักความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงานสำหรับผู้ที่จะไปประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสรุปข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นหลักการ สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้นแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๒. การยังกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้นแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส หมายถึงทำจิตของตนให้ผ่องใส ได้แก่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ สะอาด ให้หลุดพ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความฟุ้งซ่านความหดหู่ซึมเซา เป็นต้น ด้วยการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงจนกิเลสและความทุกข์ครอบงำจิตใจไม่ได้จำง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธะทั้งหลายสรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือหัวใจของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้อง ที่ดีงาม ทางศีลธรรม^{๑๔๖}

สรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือการไม่ทำชั่วทั้งปวง การละเว้นจากสิ่งที่เรียกว่าบาป ทุจริต อกุศล และอบายมุขหมายถึง การไม่ประพฤติสิ่งที่ไม่ดี อันก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ทาง กาย วาจา และใจ การทำความดีให้ถึงพร้อม คือการฝึกฝน อบรมตนให้เกิดมีสิ่งที่เรียกกันว่า “บุญ สุจริต กุศล” หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตนในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สุจริต ไร้โทษ ทางกาย วาจา และใจ และการทำจิตใจของตนให้ผ่องใสคือการฝึกฝน พัฒนาจิตใจ โดยวิธีฝึกจิตแบบต่าง ๆ เพื่อให้จิตมีความผ่องใสภายในมีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดีและมีสุขภาพจิตดี^{๑๔๗}

๒.๖.๔ อุดมการณ์ของศาสนาพุทธ

อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือจุดยืนและเป้าหมายสูงสุดของชาวพุทธ ที่พระพุทธศาสนาต้องการให้บุคคลยึดถือเป็นจุดยืน และเป็นความฝันใฝ่อันสูงส่งที่ควรสร้างให้บังเกิดมีแก่ตน

พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อแสดงหลักการและแนวทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถแยกจากลัทธิศาสนาที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับตอนแรกที่ตรัสว่า ความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง พระองค์ตรัสเพื่อแสดงให้เห็นว่า การบำเพ็ญตบะของนักบวชทั้งหลายที่นิยมทรมานตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เป็นวิธีการเผาผลาญบาปชนิดที่พระพุทธศาสนายอมรับสาระสำคัญของตบะที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ หรือตบะที่ถูกต้องก็คือ ขันติธรรม ความอดทนที่จะ

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วันสำคัญของชาวพุทธไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

^{๑๔๗} อภิญฺวณฺ์ โปธิสํณ, *พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต*, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), หน้า ๖๑-๖๓.

ดำเนินตามมรรคาที่ถูกต้องไปจนถึงที่สุด มีความเข้มแข็งทนทานอยู่ในใจ ดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่สำคัญ คือ ความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงาน รวมทั้งความหนาวร้อน หิวกระหาย และสิ่งรบกวนก่อความไม่สบายต่าง ๆ ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บปวดเมื่อยล้า ความเสียดยอก ระบบบาดเจ็บที่เกิดแก่ร่างกายในยามป่วยไข้ เป็นต้น อาการกิริยาท่าทีวาจาของผู้อื่นที่กระทบกระทั่งหรือไม่น่าพอใจ เช่น ถ้อยคำที่เข่าพูดไม่ดี เป็นต้น ความอดทน อดกลั้น หรืออดได้ทน ได้หมายถึงการยอมรับได้ต่อสิ่งกระทบกระทั่งหรือไม่สบายผืนใจเหล่านั้น ไม่ซึ่งเคียดชังเคืองไม่แสดงอาการผิดปกติ สามารถดำรงไมตรี คงอยู่ในเมตตา หรือรักษาอาการอันสงบมั่นคงในการทำกิจหรือบำเพ็ญกุศลธรรม ทำความดีงามสืบต่อไปในหลายถิ่นและหลายยุคสมัย มนุษย์ทั้งหลายอดไม่ได้ทนไม่ได้ แม้ต่อการที่มนุษย์กลุ่มอื่นพวกอื่นมีความเชื่อถือ สั่งสอน และปฏิบัติกิจพิธีตามประเพณีนิยม และลัทธิศาสนา รวมทั้งอุดมการณ์ที่แตกต่างจากตนมนุษย์เหล่านั้นไม่สามารถสัมพันธ์กันด้วยวิธีการแห่งปัญญา เช่น พุดจากกันด้วยเหตุผล จึงทำให้เกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาท ตลอดจนสงครามมากมาย^{๑๔๘}

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือจุดยืนและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้บุคคลยึดถือเป็นความผืนใฝ่อันสูงส่งที่ควรสร้างให้บังเกิดมีในตน มีดังนี้

๑) ความอดทน หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง หมายถึง ความอดทนอดกลั้นเป็นความเพียรในการทำงานใด ๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี สอนให้บุคคลมีเป้าหมายสำหรับการประกอบกิจการงานและมุ่งให้สำเร็จตามเป้าหมายนั้น หากพบปัญหาอุปสรรคทำให้ต้องหยุดความเพียร จึงต้องใช้ความอดทน อดกลั้น มาเป็นตบะต่อต้านก็คือใจที่คอยแสวงหาแต่ความสุขสบาย การเจ็บป่วยไข้ การกระทบกระทั่งกัน และอารมณ์ยั่วชวนต่าง ๆ

๒) ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ดเว้น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้สงบหมายถึงพระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน โดยมีจุดยืนสำคัญคือการใช้ชีวิตแบบเว้นจากการเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นถือเป็นจุดยืนสำคัญของพระพุทธศาสนา^{๑๔๙}

๓) ความสงบ หมายถึง ความเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายไม่มีความโลภ โกรธ หลง เพื่อให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข โดยมีจุดยืนสำคัญคือ ต้องการให้บุคคลใช้ชีวิตแบบมีเมตตาธรรม ต่อกัน แผ่เมตตาจิตต่อกัน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ผิวพรรณ เพศและวัย ถือเป็นจุดยืนสำคัญของพระพุทธศาสนา

๔) นิพพานเป็นบรมธรรม หมายถึง นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยกำหนดเป็นหลักเบื้องต้นว่า การกระทำทุกอย่างต้องทำไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย และในจุดมุ่งหมายทุกอย่าง นิพพานคือความเย็นใจ สบายอารมณ์ เป็นสุข ดับทุกข์ หมดปัญหาพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในศาสนา บุคคลผู้ปฏิบัติตนไปจนถึงจุดหมายสูงสุดนี้แล้ว ย่อมพ้นทุกข์ นิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทัศนะของพระพุทธศาสนานี้จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตไปตามแนวมรรคมีองค์

^{๑๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) วันสำคัญของชาวพุทธไทย, หน้า ๓๓-๔.

^{๑๔๙} อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน, พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (พิมพ์ลักษณ์, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๕๕๑), หน้า ๖๑-๖๓.

สรุปได้ว่า อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาถือเป็นเป้าหมายสำหรับชาวพุทธในการดำเนินชีวิต โดยต้องใช้ความอดทนในการปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานใด ๆ จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตตามแนวทาง อริยมรรคมรรค ๘ ประการเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางคือมรรคผลนิพพาน และในระหว่างปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานเพื่อการบรรลุนิพพานนั้น ก็ต้องไม่แก่งแย่งเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นด้วย

๒.๖.๕ วิธีการของศาสนาพุทธ

พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลักความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงานสำหรับผู้ที่จะไปประกาศพระศาสนาหมายความว่า ทรงวางระเบียบในการไปสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ว่าผู้สอน ต้องเป็นผู้ไม่กล่าวร้าย ต้องเป็นผู้ไม่ทำร้ายคือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะด้วยกายหรือวาจา มีวจีกรรมและกายกรรมบริสุทธิ์สะอาด พูดและทำด้วยเมตตากรุณา มีความสำรวมในพระปาติโมกข์ คือประพฤติเคร่งครัดในระเบียบแบบแผน รู้จักประมาณในภัตตาหาร ที่นอนที่นั่งก็ให้สงบสัจเหมาะสมแก่สมณะ คือ ต้องไม่เห็นแก่กินแก่นอน และต้องมีใจแน่วแน่เข้มแข็ง ไม่ท้อถอยฝีกอบรมจิตใจของตนอยู่เสมอรวมความว่า ไปทำงานก็ให้ไปทำงานจริง ๆ ทำงานเพื่องานมุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่ไปหาความสุขสนุกสบายเนื้อความ ๓ คาถาของโอวาทปาติโมกข์นี้ แสดงให้เห็นวิธีสั่งงานของพระพุทธเจ้า การที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนานั้น ก็คือพระองค์ส่งพระสาวกให้ไปทำงาน พระองค์ทรงส่งไปอย่างธรรมดา คือ ตรัสสั่งเพียงว่า “จงจาริกไปประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขของพหุชน” และลงท้ายด้วยว่า “เมตตาการุณย์แก่ชาวโลก” แต่ในการชักชวนงานคราวนี้ พระสาวกมีจำนวนมากถึง ๑,๒๕๐ องค์ ซึ่งเป็นการชุมนุมครั้งใหญ่และครั้งสำคัญ พระองค์จึงทรงสั่งงานหรือนัดหมายงานอย่างชัดเจน และละเอียดถี่ถ้วนพระองค์ทรงสั่งงานอย่างนี้ ศาสนาของพระองค์จึงแพร่หลายไพศาลอย่างรวดเร็ว และยั่งยืนอยู่อย่างมั่นคงจนทุกวันนี้โอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการสั่งงาน เพราะในการสั่งงานนั้น ถ้าผู้สั่ง สั่งให้ชัดเจนไปว่าทำอะไรเพื่ออะไร ทำอย่างไร ดังนี้แล้ว ผู้ปฏิบัติย่อมปฏิบัติสะดวก และงานก็จะสำเร็จเป็นผลดีตามความมุ่งหมายเสมอ^{๑๕๐}

คือจุดยืนและวิธีการปฏิบัติตนในการเกี่ยวข้องกับคนอื่นที่ต่างความเชื่อ เป็นการฝึกตนให้เป็นอยู่ด้วยดีในสังคม และการใช้ชีวิต ตลอดจนเลือกอยู่ในสถานที่ ๆ เหมาะสมและการรู้จักหาความสุขทางจิตใจ ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนี้

๑. การไม่กล่าวร้าย คือการไม่กล่าวร้ายโจมตีใคร ให้เคารพความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความเชื่อ

๒. การไม่ทำร้าย คือการไม่ทำร้ายบีบบังคับให้ใครเชื่อในศาสนาของตนพระพุทธศาสนายอมรับความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อในสังคมสอนให้ใช้ปัญญาคือให้ใช้ปัญญา นำศรัทธา

๓. ความสำรวมระวังในปาฏิโมกข์ คือการสำรวมระวังในเรื่องศีล และมารยาททางสังคม

๔. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค คือเป็นผู้รู้จักประมาณในการกินการใช้แบบพอเหมาะพอดี ไม่ให้มาก หรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป และน้อยจนเกินไป

^{๑๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๖-๘

๕. ที่นั่งที่นอนอันเงียบสงบ คือการอยู่ในที่สงบเงียบ มีสิ่งแวดล้อมดี ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า

๖. การประกอบความเพียรในอธิจิต คือการฝึกหัดหมั่นทำให้จิตสงบ มีสมาธิเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับชาวพุทธ เพื่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญขึ้น^{๑๕๑}

สรุปได้ว่า หลักการอยู่ร่วมกันในมุมมองพระพุทธศาสนานั้น ได้ให้หลักการกว้าง ๆ ไว้ ๒ ระดับ คือ หลักการอยู่ร่วมกันของคนภายในองค์กรเดียวกันของชาวพุทธเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) และหลักการอยู่ร่วมกันของบุคคลภายนอกองค์กร หรือต่างลัทธิศาสนา โดยให้หลักการและวิธีการผสมผสานประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัยกันซึ่งสามารถสังเกตได้จากหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงให้เผยแพร่ศาสนาโดยปราศจากความรุนแรง (ไม่ว่าร้าย ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย ไม่บังคับขู่เข็ญ) แต่ทรงกำชับให้สำรวมในปาฏิโมกข์ เว้นชั่ว ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำความดีช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกายวาจาใจ และทำจิต (ชำระใจ) ให้สะอาดผุดผ่องจากกิเลส อีกทั้งยังกำชับให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทั้ง ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ (สำหรับชาวบ้าน) และระดับโลกุตระ (สำหรับพระสงฆ์หรือนักบวช) ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานหมดสิ้นปัญหาในที่สุด

๒.๖.๖ ประวัติความเป็นมาของศาสนาคริสต์

คริสต์ศาสนา เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้า พระเจ้าที่ชาวคริสต์เชื่อทรงเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียว สูงสุด และทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งมวล (จักรวาล โลก สิ่งมีชีวิต และ สิ่งไม่มีชีวิต)^{๑๕๒} มีศาสนิกชนอยู่ทั่วทุกมุมโลก เกิดขึ้นในดินแดนปาเลสไตน์มีพระเจ้าองค์เดียวกับศาสนายิวคือพระเยซู โสวา ลักษณะของพระเจ้าทรงมี ๓ ภาคเรียกว่า ตรีเอกานุภาพ (the trinity) ประกอบด้วย พระบิดา (God the Father) คือผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลาย ภาคที่สอง พระบุตร (God the Son) คือผู้ลงมาเพื่อไถ่บาปให้มนุษย์ภาคที่สาม พระจิต (God the Spirit) คือผู้เสด็จมาเพื่อนำทาง แล้วช่วยเหลือมนุษย์ไปสู่พระเจ้า ^{๑๕๓}พระศาสดา ของพระศาสนาคริสต์ ทรงมีพระนามว่า “เยซู” ทรงถือกำเนิดในหมู่ชนชาติอิสราเอล (ยิว) พระมารดาชื่อมาเรีย บิดาชื่อ โจเซฟ มีอาชีพเป็นช่างไม้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณหุบเขากาลิลี (Callilee) เมืองนาซาเร็ธ แคว้นกาลิลี พระเยซู ประสูติเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ณ หมู่บ้าน เบธเลเฮม แคว้นยูเดีย ในช่วงเยาว์วัยทรงเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดทางธรรมเป็นพิเศษ ทรง ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ กฎหมายฮีบรู บทกวี และทรงศึกษาค้นคว้าพระคัมภีร์ของลัทธิยิวอย่างละเอียดเป็นพิเศษ ทรงรอบรู้ภาษาต่างชาติหลายภาษา เช่น ภาษาฮีบรู อัสซีเรีย อหรับ และโดยเฉพาะภาษากรีก และทรงมีความสามารถพิเศษในการรักษาโรคภัย ไข้เจ็บด้วยพลังจิตอย่างสูง เมื่อพระชนมายุ ๓๐ พรรษา ทรงสมัครเข้าเป็นสานุศิษย์ของ ศาสนาจารย์ในลัทธิยิวที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้นคือ โยฮัน (John) ด้วยการเข้าพิธีศีลจุ่ม ชำระบาปในแม่น้ำจอร์แดนหลังจาก

^{๑๕๑} อภิญญวัฒน์ โพธิ์สาน, **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**, (พิมพ์ลักษณะ, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๕๕๑), หน้า ๖๓-๖๖.

^{๑๕๒} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, **สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข** คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๕๓} สุภัญญา พ่วงภักดี, **คุณค่าและความจริงของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต), หน้า ๑๓๒.

นั้นได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ สถานที่สงบในทะเลทราย ทรงอดอาหาร บำเพ็ญศีลภาวนา เจริญสมาธิ^{๑๕๔} คำสอนที่มีความสำคัญมากข้อหนึ่งของ พระองค์ ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็น “กฎทองของคริสต์ศาสนา” (Golden Rule) ได้แก่คำสอนว่า “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนกับที่เราปรารถนาให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อเรา พระองค์ทรงสอนให้คน เป็นคนดี มีเมตตา มีความรักต่อกันและกัน หลังจากนั้นก็ทรงสิ้นพระชนม์ โดยวิธีการ ประหารชีวิตด้วยการตรึงกับไม้กางเขน หลังพระเยซูทรงสิ้นพระชนม์แล้วต่อมา ทรงได้รับ ยกย่องเป็น “ทูตแห่งสันติสุข” คริสต์ศาสนิกชนถือว่า คำตรัสครั้งสุดท้ายของพระองค์เป็นถ้อยคำ คักดีสิทธิ์ที่แสดงออกถึงเมตตาธรรมอันสูงส่งของพระองค์ที่ทรงมีต่อมวลมนุษย์

๒.๖.๗ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศาสนายิว ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของคริสต์ศาสนา ศาสนายิวเกิดจากอับราฮัม ผู้นำของตระกูลหนึ่ง ในกลุ่มชนเร่ร่อนซึ่งไม่มีแผ่นดินที่จะปักหลักสร้าง บ้าน สร้างเมืองเป็นปึกแผ่น ต้องท่องเที่ยวเร่ร่อนไปอย่างไม่มีหลักแหล่งในดินแดนแถบตะวันออก กลาง ภูมิภาคระหว่างอียิปต์ และเมโสโปเตเมีย แถบลุ่มแม่น้ำไนล์ และลุ่มแม่น้ำไทกริส และ ยูเฟรติส เมื่อประมาณ ๔๐๐๐ ปีมาแล้ว^{๑๕๕} สำหรับจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวคริสต์ จะต้องปฏิบัติตามน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้า อันประกอบด้วยปัญญาตามหลักมูลฐานจริยธรรมพระ คัมภีร์คือการนอบน้อมเชื่อฟังต่อพระเป็นเจ้า ดังที่ท่านดบลิว. เอส บรูซ ได้กล่าวว่า “พระเจ้าผู้เป็น บุคคล พระเจ้าผู้ทรงอยู่เป็นหลักศีลธรรม และหลักความดีประเสริฐทุกประการต้องเป็นสิ่งที่มาจากน้ำ พระทัยของพระองค์” ต้องเชื่อฟังและกระทำตามพระทัยพระเจ้าเป็นหลักปฏิบัติ เป็นความดีประเสริฐ ที่สุดการไม่เชื่อฟังเป็นบาปเป็นการละเมิดพระบัญญัติ^{๑๕๖}

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก ซึ่งสรุปได้ ๒ ประการคือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุดชีวิต จิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตาม แบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และ ด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสตชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดี หรือไม่ดีรักเราหรือเกลียดเรา

ตลอดระยะเวลา ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมา มีมนุษย์นับไม่ถ้วนที่ได้เรียนรู้และดำเนินชีวิตตาม ความรักของพระเยซู และได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ โดยทำให้มนุษย์สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ท่าน เหล่านี้ชาวคริสต์เรียกว่านักบุญ คือ ผู้ที่อุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงตนเองดังคำกล่าวของ ท่านมหาตมาคานธีที่ได้รับวิถีแห่งพระเยซูมาเป็นแนวทางการต่อสู้แบบสันติเคราะห์ของท่าน “ข้าพเจ้ารู้สึกดีที่สุดในคำเทศบนภูเขา (The Sermon on the Mount) เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบทที่

^{๑๕๔} มนต์ ทองชัย, ศาสนาสากล, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๕.

^{๑๕๕} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ : ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๕๖} เอนลี เอ็ช.บาร์เนต, คริสเตียนจริยธรรม, แปลโดย ทอด ประทีปเสน, (กรุงเทพมหานคร: อุทยาน การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

มีคำสอนว่า “เราขอบอกท่านว่าท่านต้องไม่ต่อสู้กับความชั่ว ใครก็ตามที่ติดท่านที่แก้มข้างขวา ท่านจงหันแก้มข้างซ้ายให้เขาตบด้วย ถ้าหากใครเอาเสี้ยนอกของท่านไปท่านจงให้เสี้ยนคลุมของท่านแก่เขาด้วย” นั่นเป็นที่ถูกอกถูกใจข้าพเจ้าอย่างสุดพรรณนาได้”

พระบัญญัติของพระเป็นเจ้าเป็นแนวทางเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือพระบัญญัติ ๑๐ ประการ ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงมอบให้แก่ชาวอิสราเอล เป็นบัญญัติที่สำคัญสำหรับชาวคริสต์ด้วย พระบัญญัติ ๑๐ ประการเป็นหลักการที่เป็นรูปธรรม เพื่อการประพฤติปฏิบัติ ประการที่หนึ่งถึงสาม เป็นแนวทางปฏิบัติของผู้ที่มีความเชื่อ ในองค์พระผู้เป็นเจ้าอีก ๗ ประการตั้งแต่ประการที่สี่ถึงสิบ เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่พึงมีต่อกันในสังคม

๑. จงนมัสการพระเป็นเจ้าผู้เดียวของเจ้า รักและเชื่อพระเป็นเจ้าเพียงพระองค์ เดียว ไม่ยึดถือสิ่งใดนอกจากพระองค์ผู้เดียว นมัสการพระผู้เป็นเจ้าด้วยการอธิษฐานภาวนา และไม่ปฏิบัติตามกลาย

๒. อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ ไม่ใช้พระนามของพระเจ้าโดยไม่สมควร โดยขาดความเคารพต่อพระองค์

๓. วันพระเจ้าอย่าลืมหองเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ คือการถือวันพระเป็นสำคัญเพื่อ ถวายการระงับกิจแต่พระเป็นเจ้า วันอาทิตย์และวันฉลองสำคัญ เป็นวันที่จะนมัสการพระเจ้า

๔. จงนับถือบิดามารดา ให้ความสำคัญแก่บิดามารดา และบรรพบุรุษ แสดง ความกตัญญูรู้คุณท่าน

๕. อย่าฆ่าคน ชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐเป็นฉายาของพระเป็นเจ้า ทุกคน มีสิทธิ์เท่าเสมอกันดังนั้น จึงไม่มีใครมีสิทธิ์เหนือชีวิตของผู้อื่น และทุกคนต้องพยายามรักษาชีวิตของตนไว้

๖. อย่าทำอุลามก (อย่าล่วงประเวณี) พระบัญญัตินี้ให้ความสำคัญต่อชีวิตครอบครัว ช่วยให้ชีวิตครอบครัวราบรื่น การสมรสในคริสตศาสนาเป็นการอุทิศตนของ ชาย และหญิง การสมรสต้องมั่นคงถาวรแบบตัวเดียวเมียเดียว ไม่มีการหย่าร้าง ห้ามผิด ประเวณี ซึ่งครอบคลุมเรื่องความผิดทางเพศด้วย กระแส

๗. อย่าลักขโมย ชีวิตและทรัพย์สินเป็นสิทธิ์โดยชอบธรรมของเจ้าของ ซึ่งผู้อื่นที่มีได้รับอนุญาตจะนำมาเป็นของตนไม่ได้ ทั้งนี้รวมถึงการเบียดเบียน การกดขี่ และการเอาเปรียบผู้อื่นที่อ่อนแอกว่า

๘. อย่าใส่ความนินทา (อย่านินทาวาร้ายผู้อื่น) การพูดสิ่งที่ไม่เป็นความจริง การโกหก การพุดบด การใส่ร้ายผู้อื่น การเป็นพยานเท็จ ทำให้ผู้อื่นเสียหายโดยไม่มีมูล ความจริงเป็นบาป ความจริงใจ คำพูดและใจต้องตรงกันเสมอ การให้ความเคารพ ช่วยกัน รักษาเกียรติของเพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ

๙. อย่าปลงใจในความอุลามก (อย่าคิดโลกในประเวณี) คือเรื่องของความคิด นาย จิตใจ ความอยาก หรือตัณหา ที่ออกมาเป็นการกระทำ พระเยซูเจ้าทรงตรัสว่า

“ท่านทั้งหลายคงได้ยินคำกล่าวที่ว่า อย่าร่วมประเวณีผิดต่อตัวเมียเขา ฝ่ายเราบอกแก่ท่านทั้งหลายว่าผู้ใดมองดูหญิงด้วยความใจกำหนัด ผู้นั้นก็ได้ล่วงประเวณีในใจหญิงนั้นแล้ว

พระบัญญัติข้อที่ ๔-๑๐ ในพระธรรมเกา ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น โดยได้กล่าวไว้ว่า

“จงปฏิบัติต่อคนต่างด้าวอย่างดี ระวังว่าตนเองเป็นคนต่างด้าวในอียิปต์ “จงเอาใจใส่ต่อหญิงหม้ายและลูกกำพร้า”

พระเยซูเจ้าทรงสรุปพระบัญญัตินี้เป็น ๒ ประการคือพระบัญญัติเอกประการแรก คือ “จงรักพระเจ้าเป็นเจ้าของท่าน ด้วยสุดจิตใจ สุดวิญญาณ และสุดสติปัญญา” และประการที่สองคือ “จงรักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง”

บัญญัติรอง ในพระธรรมใหม่ซึ่งพระเยซูคริสตเจ้าทรงสอนว่า “จงรักเพื่อนบ้าน” และได้ยกนิทานเปรียบเทียบเรื่องชาวสะมาเรียผู้ใจดี ซึ่งให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

สรุปได้ว่า หลักคำสอนของคริสต์ศาสนา ที่ชาวคริสต์ถือปฏิบัติ และคนทั่วไป ควรทราบเพื่อการ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของคริสต์ศาสนา คือ ความรัก ได้แก่ จงรักพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ และสิ้นสุดความคิดของเจ้า จงรักเพื่อนบ้าน เหมือนรักตนเอง เนื่องจากความเชื่อในพระเจ้าสูงสุด เป็น “บิดา” ของมนุษย์ทั้งมวล และ ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ แต่ละคน ดังนั้น ความรักในพระเจ้าและความรักใน เพื่อน มนุษย์ เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของคริสต์ศาสนา บัญญัติ ๑๐ ประการเป็นบัญญัติที่สำคัญ สำหรับชาวคริสต์ แม้ว่าบัญญัติที่สำคัญที่สุด คือบัญญัติแห่งความรัก

๒.๖.๘ หลักการของศาสนาคริสต์

๑. หลักตรีนิติ หรือหลักตรีเอกภาพประกอบด้วย พระเจ้าหรือพระบิดา พระ บุตรหรือพระเยซู และพระจิตหรือดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพระเจ้า อาณาภาพทั้งสามนี้มี ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเท่ากับเป็นอันเดียวกัน เป็นพระรัตนตรัยในศาสนาคริสต์ ชาว คริสต์เชื่อว่า พระเจ้ามีองค์เดียว แต่เป็นสามบุคคลคือ พระบิดา ได้แก่พระผู้สร้างโลก มนุษย์และสรรพสิ่ง พระบุตรคือ พระผู้ลงมาเกิดเพื่อ ไถ่บาปให้มวลมนุษย์ และพระจิตคือ พระผู้เสด็จมาเพื่อนำทางแล้วช่วยเหลือให้มนุษย์ไปสู่พระเจ้า^{๑๕๗}

๒. หลักความรัก พระเยซูทรงเน้นไว้ในปัจฉิมโอวาทก่อนสิ้นพระชนม์ว่าหลัก ใหญ่และสำคัญที่สุดในคำสอนของพระองค์คือ “ความรัก” ทรงกล่าวว่า “ความรักเป็นสิ่งมี ค่ายิ่งกว่าเงินทองหรือทรัพย์สมบัติใด ๆ ในโลก ทรงสอนว่า “จงรักพระเจ้า รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน และรักเพื่อนมนุษย์ แล้วจะได้รับความรักจากโลกเป็นสิ่งตอบแทน”^{๑๕๘} คำสอน ของศาสนาคริสต์ คือคำสอนเกี่ยวกับความรัก การเสียสละ การให้อภัย และการบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยถือเอาพระจริยวัตรของพระเยซูเป็นตัวอย่าง การรักพระเจ้าและรัก มวลมนุษย์ พระเยซูเองสละชีวิตอย่างเจ็บปวดและทรมานอย่างแสนสาหัสบนไม้กางเขน ถือ ว่าเป็นการแสดงออกถึงความรักและการเสียสละอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าที่มีต่อชาวคริสต์ทั้ง มวล ความรักของพระองค์หมายถึง ความรักที่เสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งเป็นความ รักที่หวังให้ผู้อื่นได้ดี^{๑๕๙}

๓. อาณาจักรพระเจ้า คือสรวงสวรรค์สถานที่ซึ่งผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระเจ้า อย่างแท้จริง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์และจะมีโอกาสขึ้นไปอยู่ร่วมกับพระองค์ ณ ที่นั้นไม่มีร้อน ไม่มี

^{๑๕๗} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ศาสนาสำคัญของโลก, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

^{๑๕๘} มนต์ ทองซึ้ง, ศาสนาสากล, หน้า ๑๖๘.

^{๑๕๙} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ศาสนาสำคัญของโลก, หน้า ๑๘๒.

หนาว ไม่มีกลางวัน ไม่มีกลางคืน ไม่ต้องบริโภคอาหาร ไม่มีเกิดแก่ เจ็บตาย มีแต่ความรื่นรมย์ และสุขสงบ เรียกว่าชีวิตนิรันดร^{๑๖๐}

๒.๖.๙ อุดมการณ์ของศาสนาคริสต์

พระเยซูเจ้าทรงให้ความกระจ่างชัดถึงบัญญัติ ไม่มุ่งการถือบัญญัติตามตัวอักษร เน้นเจตนารมณ์ และมุ่งที่ความรักเป็นเอก ทรงสอนให้รักผู้อื่น รักทุกคน รักแม้กระทั่งศัตรู ให้ช่วยเหลือเท่าที่สามารถ ไม่ผูกใจเจ็บ ให้อภัย ความรักเป็นกฎทองที่จะช่วยให้สังคม อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข คำสอนเหล่านี้คือหลักธรรมคำสอนที่คริสตชนจะต้องยึดถือ หลักปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงเรียนรู้หรือเข้าใจเท่านั้น แต่ปฏิบัติด้วยความเชื่อและจิตใจที่ผู้ศรัทธา ในพระเจ้า^{๑๖๑}

ชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูคือพระเจ้า ผู้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ เป็นพระแมสซายาห์ ที่พระเจ้าทรงสัญญาว่าจะส่งมากอบกู้มนุษยชาติ พระเยซูคือผู้นำมนุษยชาติ ไปอยู่กับพระเจ้า แลกเดิมด้วยหนทางแห่งความรอดที่พระเยซูทรงเผยแสดงให้มนุษย์ทราบ ถ้ามนุษย์เดินไปในวิถีแห่งพระเยซู ก็จะได้รับพรและความรอด และได้ชีวิตนิรันดรถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์ของคริสตชน คนเรียกว่า “ประวัติศาสตร์แห่งความรอด” ป็นบันทึกเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ที่ผูกพันกันด้วย พันธสัญญา ตั้งแต่เมื่อ ๔๐๐๐ ปีก่อนจนถึงสมัยพระเยซู และกิจการของสาวกของพระองค์^{๑๖๒}

ก่อนพระเยซูจะสิ้นพระชนม์ พระองค์ได้มอบบัญญัติของพระองค์ พระองค์ตรัสว่า “บัญญัติของเราคือให้ท่านทั้งหลายรักกัน เหมือนดังที่เราได้รักท่าน ไม่มีผู้ใดมีความรัก รักที่ยิ่งใหญ่กว่านี้ คือการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะเสียสละชีวิตของตนเพื่อมิตรสหายของตน” ^{๑๖๓}แล้วพระเยซูก็ได้อุทิศชีวิตของพระองค์บนกางเขนเพื่อมวลมนุษย์

ความรักที่พระเยซูทรงสอน ไม่ได้ตรงกันข้ามกับความเกลียดอย่างที่เรามักจะ เข้าใจ แต่ตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว วิถีของพระเยซูคือการอุทิศชีวิตเพื่อพระเจ้าและ เพื่อผู้อื่นอย่างไม่เห็นแก่ตัว และโดยไม่มีเงื่อนไข คนเห็นแก่ตัวมีความรักเช่นนี้ไม่ได้ ความรักที่พระเยซูสอนนี้คือหัวใจของคริสต์ศาสนา^{๑๖๔}

คริสตชนมีประสบการณ์กับพระเจ้า อย่างที่ทรงเป็นบุคคล คือพระเจ้ามีความรู้สึกมีอารมณ์อย่างบุคคล แต่พระเจ้าไม่มีรูปร่าง คริสตชนเรียกว่า “พระเจ้าทรงเป็นจิตล้วน” พระองค์ดำรงอยู่โดย “ไม่มีต้นไม่มีปลาย” หลักธรรมที่สูงที่สุดของชาวคริสต์ ไม่ใช่พระ บัญญัติหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับพระเจ้า และกับเพื่อนมนุษย์ พระบัญญัติและข้อปฏิบัติเป็นเพียงแนวทางที่จะช่วยให้มนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างถูกต้องกับ พระเจ้าและกับมนุษย์ อย่างที่พระเยซูได้ทรงกล่าวว่า ธรรมบัญญัติข้อที่สำคัญที่สุด “จงรักองค์พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าด้วยสุดใจสุดจิตของเจ้า และด้วยสุดความคิดของเจ้า นั่นแหละเป็นพระบัญญัติข้อใหญ่และข้อต้น ข้อที่สองก็เหมือนกันคือ จง

^{๑๖๐} มนต์ ทองซัซ, ศาสนาสากล, หน้า ๑๖๙.

^{๑๖๑} ประพัฒน์ แสงวณิช ศาสนสัมพันธ์, หน้า ๑๔๕-๑๕๑.

^{๑๖๒} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ สุนทรียธรรม, หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่าง สันติสุขคริสต์ พุทธ ยูดาห์อิสลาม ฮินดู, หน้า ๑๑.

^{๑๖๓} ยอห์น ๑๕-๑๒-๑๓.

^{๑๖๔} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ สุนทรียธรรม, หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุขคริสต์ พุทธ ยูดาห์อิสลาม ฮินดู, หน้า ๑๓.

รักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตนเอง ธรรมบัญญัติ และคำของผู้เผยวาระทั้งสิ้นก็ขึ้นกับพระบัญญัติสองข้อนี้”^{๑๖๕}

คริสต์ชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วย ความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสต์ชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดี หรือไม่ดีรักเราหรือเกลียดเรา^{๑๖๖}

ความรักที่พระเยซูสอนสำหรับคนธรรมดาอย่างเราดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ ถ้าเราจริงใจในการฝึกฝนเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้ลืมหิวใจของเรา ไม่ให้เห็นแก่ตัว เราก็สามารถรักอย่างที่พระเจ้ารักเราได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า “ถ้าเมล็ดข้าวไม่ได้ตกลงไปในดินและเปื่อยเน่าไปก็จะคงอยู่เป็นเมล็ดเดียว แต่ถ้าเปื่อยเน่าไป แล้วก็งอกขึ้นเกิดผลมาก ผู้ใดที่รักชีวิตตนก็ต้องเสียชีวิต และผู้ที่ชิงชีวิตของตนในโลกนี้ ก็จะขำรังชีวิตนั้นไว้วันวัน” หน้าที่สำคัญของคริสต์ชนก็คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว และดำเนินชีวิตเพื่อผู้อื่น^{๑๖๗}

สรุปได้ว่า ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่อุดมไปด้วยความรักทำให้สังคมมีแต่ เอามาความสงบและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความมั่นคง เจริญก้าวหน้า ไม่มีการเบียดเบียนกันในสังคมสอนให้คนรู้จักเกรงกลัวต่อบาป ทำให้สังคมมีแต่คนที่มีความเจริญทางด้านจิตใจ การเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ทำให้จิตใจของชาวคริสต์มีแต่ความสะอาดสดใส มีพระนักบวชที่มีความรู้ทางด้านต่าง ๆ แก้ปัญหาความเดือดร้อนในสังคม สอนหนังสือเด็กในโรงเรียนพร้อม ปลุกฝังหลักคำสอนทำให้เป็นคนดีในสังคม^{๑๖๘}

๒.๖.๑๐ วิธีการของศาสนาคริสต์

จริยธรรมขั้นพื้นฐานเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวคริสต์จะต้องปฏิบัติตามน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้า อันประกอบด้วยปัญญาตามหลักมูลฐานจริยธรรมพระคัมภีร์คือ การนอบน้อม เชื่อฟังต่อพระเป็นเจ้า ดังที่ท่านดับบลิว เอส บรูยส์ ได้กล่าวว่า

“พระเจ้าผู้เป็นบุคคล พระเจ้าผู้ทรงอยู่เป็นหลักศีลธรรม และหลักความดี ประเสริฐทุกประการต้องเป็นสิ่งที่มาจากน้ำพระทัยของพระองค์” ต้องเชื่อฟังและ การกระทำตามพระทัยพระเจ้าเป็นหลักปฏิบัติ เป็นความดีประเสริฐที่สุดการไม่เชื่อ เป็นบาป เป็นการละเมิดพระบัญญัติ^{๑๖๙}

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก สรุปได้ ๒ ประการคือ รักพระเจ้าอย่าง สูงสุดชีวิตจิตใจ และรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง

พระคัมภีร์เก่าแห่งศาสนายิวกล่าวถึงมนุษย์เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น นอกจากนั้น พระเจ้ายังทรงสร้างสิ่งอื่น ๆ คือวันที่ ๑ ทรงสร้างแสงสว่าง วันที่ ๒ ทรงสร้างท้องฟ้า อากาศ วันที่ ๓ ทรงสร้างน้ำและทะเล วันที่ ๔ ทรงสร้างพระอาทิตย์และพระจันทร์ วันที่ ๕ ทรงสร้างนก ปลา วันที่ ๖ ทรงสร้างมนุษย์คนแรก วันที่ ๗ ทรงพักเหนื่อย

^{๑๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๖๘} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ศาสนาทั่วไป**, หน้า ๑๒๖.

^{๑๖๙} เอนลี เอช.บาร์เนต, **คริสเตียนจริยธรรม**, แปลโดย ทอด ประทีปเสน, (กรุงเทพมหานคร: อูทธนา การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

ลักษณะของ “คน” ในคริสต์ศาสนา คือ คนเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง เป็นมือ และผู้ถือสาร ที่ชี้และนำคนไปสู่พระเจ้า มนุษย์รับใช้พระเจ้า ฉายาของพระเจ้าอยู่ในมนุษย์ ทุกคน ดังนั้นมนุษย์ต้องเคารพกัน รักษาความกลมเกลียวและสันติภาพ มนุษย์ต้องดูแล มนุษย์ด้วยกัน พระเจ้าใส่ใจในคนมากกว่าสิ่งอื่น แต่คนกลับปฏิเสธพระเจ้า และดำเนินชีวิต ในบาปกรรม พระองค์จึงมองเห็นว่าคนเป็นบาป^{๑๗๐}

คริสตชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายาม เรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัว ด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสตชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดี สมหรือไม่ดี รักเราหรือเกลียดเรา

๑. ความรักที่พระเยซูสอนสำหรับคนธรรมดาอย่างเราดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ ถ้าเราจริงใจในการฝึกฝนเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้ลืมตัวตนของเรา ให้ไม่ให้เห็นแก่ตัว เราก็สามารถรักอย่างที่พระเจ้ารักเราได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า

“ถ้าเมล็ดข้าวไม่ได้ตกลงไปในดินและเปื่อยเน่าไปเมล็ดเดียวจะคงอยู่เป็นเมล็ดเดียว แต่ถ้าเปื่อยเน่าไปแล้วก็จะงอกขึ้นเกิดผลมาก ผู้ใดที่รักชีวิตตนก็ต้องเสียชีวิต และผู้ที่ซังชีวิตของตนในโลกนี้ก็จะชำระชีวิตนั้นไว้วันตรุษ”^{๑๗๑}

หน้าที่ที่สำคัญของคริสตชนก็คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว และดำเนินชีวิตเพื่อผู้อื่น การวางหลักการสำหรับชาวคริสต์ เกิดขึ้นจากการเทศนา ณ แคว้นกาลิลีที่เรียกว่า เทศนา ณ ที่ราบแห่งหนึ่ง โดยพระเยซูคริสต์มองเห็นว่ามีประชาชนเดินมาจากที่ต่าง ๆ ติดตามพระองค์ มาเป็นจำนวนมาก จึงถือโอกาสอันสำคัญนี้เทศนาคำสั่งสอน เหมือนกับการประกาศ หลักการอันสำคัญสำหรับชาวคริสต์ที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ^{๑๗๒}

๒. ความสุข ในคริสต์ศาสนา เนื่องจากศาสนาคริสต์มีความรักเป็นหัวใจของ ตรีศตรธรรม ความสุขสำหรับคริสตชนจึงไม่เป็นเพียงความสุขทางกายเท่านั้น แต่เป็นการ แสดงความรักอันเป็นเอกลักษณ์ของศาสนาคริสต์นี้ ดังที่พระเยซูตรัสไว้ในมัทธิว บทที่ ๕ ข้อ ๑-๑๑ ซึ่งชาวคริสต์เรียกว่า มหาบุญลามาก “บุคคลผู้ใดรู้สึกบกร่องฝ่ายวิญญาณ ผู้นั้น เป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา”^{๑๗๓}

ในหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ ทรงให้ความหมายของความสุขว่า ความสุข ไม่มีสิ่งอื่นเป็นปัจจัย นอกจากใจที่ปราศจากความโลภ รู้จักข่มใจ มีใจอ่อนโยน หนักในทางยุติธรรม มีความเมตตาผู้อื่น มีใจบริสุทธิ์ สร้างสันติสุข เพราะทำได้ดังนี้ พระผู้เป็นเจ้าของเขาจะเมตตาและจะได้เห็นอาณาจักรสวรรค์^{๑๗๔}

^{๑๗๐} สุกัญญา พ่วงภักดิ์ *คุณค่าและความจริงของชีวิต*, หน้า ๓๕.

^{๑๗๑} ยอห์น (๑๒:๒๔-๒๕).

^{๑๗๒} พระครูบวรสิขการ (บุญเสริม ชนะฤทธิ์), “พุทธจริยาวัตรกับพระจริยาวัตรของพระเยซูคริสต์: การศึกษาเปรียบเทียบในมหาปริณีพพานสูตร กับพระวรสารลูกา “วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

^{๑๗๓} ลูกา (๑๘:๑๙)

^{๑๗๔} ลูกา (๖:๒๐-๒๒)

ในความเชื่อของคริสตชน มนุษย์ทุกคนเป็นคนบาป ไม่มีผู้ใดที่ตีบริบูรณ์นอกจาก พระเจ้าเท่านั้น ผู้ที่รู้สึกบกพร่องฝ่ายวิญญาณคือ ผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และตระหนักว่าตนต้องเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับตนเองอย่าง เห็นแก่ตัว^{๑๗๕}

“บุคคลผู้ใดโศกเศร้า ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับการปลอบประโลม” ความเป็นเศร้าโศกนี้ไม่ใช่เป็นการสงสารตนเอง แต่เกิดจากการร่วมทุกข์ร่วมสุข การเอาใจเขามาใส่ใจเราทำให้รู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นความรู้สึกร่วมกับผู้ที่มีความทุกข์ยาก

“บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้แผ่นดินโลกเป็นมรดก”

“บุคคลผู้ใดหิวกระหายความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่า พระเจ้าทรงให้อิ่มบริบูรณ์

“บุคคลผู้ใดมีใจกรุณา ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับพระกรุณาตอบ”

“บุคคลผู้ใดมีใจบริสุทธิ์ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้เห็นพระเจ้า” ใจบริสุทธิ์ ในที่นี้หมายถึงความจริงใจตรงไปตรงมาอย่างที่พระเยซูตรัสว่า “จริงก็จริงว่าจริง ไม่ก็ว่าไม่ พูดแต่เพียงนี้ก็พอ คำพูดเกินนี้มาจากความชั่ว”^{๑๗๖}

“บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นลูก”

“บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา”

“เมื่อเขาจะติเตียนข่มเหง และนิินทาว่าร้ายท่านทั้งหลายเป็นความเท็จเพราะเรา เมโมราท่านก็เป็นสุข จงชื่นชมยินดีเพราะว่าบำเหน็จของท่านมีบริบูรณ์ในสวรรค์เพราะเขาได้ข่มเหง ผู้เผยพระวจนะทั้งหลายที่อยู่ก่อนท่านเหมือนกัน

ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน เกิดจากความไม่ใส่ใจในเพื่อนมนุษย์ พระเยซูได้พูดถึงเรื่องความทุกข์นี้โดยทรงเล่าเป็นนิทานเปรียบเทียบเรื่องเศรษฐีกับลาซารัส เศรษฐีในเรื่องเป็นทุกอย่างอย่างแสนสาหัสร้องต่ออับราฮัมว่า “อับราฮัมบิดาของข้าฯ ขอเอ็นดู ข้าพเจ้าเกิดขอใช้ลาซารัสมา เพื่อจะเอาปลายนิ้วจุ่มน้ำมาแตะลิ้นของข้าพเจ้าให้เย็น ด้วยว่าข้าพเจ้าตรทุกข์ทรมาณอยู่ในเปลวไฟนี้” ซึ่งอับราฮัมตอบว่า

“ลูกเอ๋ยเจ้าจงระลึกว่าเมื่อเจ้ายังมีชีวิตอยู่ เจ้าได้ของดีสำหรับตัว และลาซารัสชา กลไกได้ของเลว แต่เดี๋ยวนี้เขาได้รับการเล่าโลม แต่เจ้าได้รับความแสนระทม” ความทุกข์ของเศรษฐีเกิดจากการที่เขาไม่เห็นใจคนยากจน^{๑๗๗}

๓. ความสุขและความทุกข์ ในศาสนาคริสต์เกิดจากการแสดงความรักอย่างที่ พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างเสียสละอุทิศตัวเพื่อผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงตัวเอง ถ้าทำเช่นนี้ก็จะมีความสุข เพราะได้ร่วมชีวิตกับพระเจ้า แต่ถ้าละเลยก็จะเป็นทุกข์ เพราะต้องเหินห่างจากพระเจ้า ความสุขในคริสต์ศาสนาคือ การร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า และไปอยู่ในอาณาจักรของพระองค์ ถึงแม้ว่าในการทำเช่นนี้เขาจะต้องทนทุกข์ทรมานเพียงใดก็ตาม คริสต์ชนตระหนัก ว่าความสุขทางกายนั้นไม่แน่นอนยั่งยืน มันผ่านมาแล้วก็ผ่านไป จึงไม่ควรจะยึดเป็นสรณะ สิ่งที่คริสตชนจะต้องแสวงหา คือความสุขที่เป็นนิรันดร อันเกิดจากการแสดงความรักต่อ

^{๑๗๕} ลูกา (๑๘:๑๙)

^{๑๗๖} มัทธิว (๕:๓๖)

^{๑๗๗} ลูกา (๑๖: ๑๙-๓๑)

๔. ความชั่ว ทางคริสต์ศาสนาคือบาป บาปในพระคัมภีร์ใช้คำว่า hamartia ใน ภาษากรีก ถ้าแปลตรงตัวแปลว่า “พลาดเป้า” คือเมื่อเรายิงธนูไปยังเป้าที่ตั้งห่างออกไป แล้ว ถูก ลูกธนูไม่ถูกเป้า กลับไปเข้ารกเข้าพงเป็นการทำ hamartia เนื่องจากเป้าหมายการดำเนินชีวิต ของคริสต์ชน คือการเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า โดยอุทิศตัวเพื่อรักพระเจ้าและรักผู้อื่น ถ้ามีว่ลุ่มหลงอยู่กับการหาความสุขฝ่ายกาย ไม่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เขาก็จะพลาดเป้า ความชั่วเกิดจากความลุ่มหลงนี้

๕. ความดี เป็นความมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายคือเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า การดำเนินชีวิตเช่นนี้มีพระบัญญัติที่พระเจ้าประทานให้เป็นแนวทาง และต้องหมั่นพิจารณาชีวิต อยู่เสมอ ๆ ซึ่งท่านยอห์นได้เตือนคริสตชนว่า “ท่านที่รักทั้งหลายอย่า เชื่อวิญญาณเสียทุก ๆ วิญญาณ แต่จงพิสูจน์วิญญาณนั้น ๆ ว่ามาจากพระเจ้าหรือไม่” เพราะมนุษย์สามารถที่จะลุ่มหลงออกนอกกลุ่ม นอกทางตลอดเวลา การพิจารณาชีวิตนี้ มนุษย์ไม่ได้ถูกปล่อยให้ทำเอง แต่พระเจ้าจะคอยช่วยเหลือขอเพียงมนุษย์ตั้งใจมุ่งมั่นที่จะดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้อง การดำเนินชีวิตเช่นนี้มีผลเป็นการดีที่ มนุษย์ควรทำ^{๑๗๘}

๖. การให้อภัย เป็นเรื่องสำคัญยิ่งของศาสนาคริสต์ พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ รู้จักให้อภัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และให้อภัยแก่ทุกคนดังเรื่องในคัมภีร์ที่เปโตรทูลถามพระเยซูว่า “พระองค์เจ้าข้า หากพี่น้องของข้าพระองค์ทำผิดต่อข้าพระองค์เรื่อยไป “ข้าพระองค์ควร จะยกความผิดของเขาก็ครั้ง ถึงเจ็ดครั้งหรือ พระเยซูตรัสตอบเขาว่า เรามีได้ว่าเพียงเจ็ดครั้ง เท่านั้น แต่เจ็ดครั้งคุณด้วยเจ็ดสิบ”^{๑๗๙}

เจ็ดครั้งคุณเจ็ดเจ็ดครั้งคุณเจ็ดสิบเป็นสำนวนการพูดในสมัยนั้น หมายความว่า เรื่อย ๆ ไปเสมอทุกครั้งเหมือนกับที่คนไทยพูดว่า “เป็นร้อยเป็นพันครั้ง” การให้อภัยนี้เป็น ความสำคัญกว่า การถวายบูชาแก่พระเจ้า “เหตุฉะนั้น ถ้าท่านนำเครื่องบูชามาถึงแท่นบูชา แกลบ และระลึกขึ้นได้ว่า พี่น้องมีเหตุขัดเคืองข้อหนึ่งข้อใดกับท่าน จงวางเครื่องบูชาไว้หน้าแท่น รรอส บูชา กลับไปคืนดีกับพี่น้องผู้นั้นเสียก่อน แล้วจึงค่อยมาถวายเครื่องบูชาของท่าน”^{๑๘๐} พระเยซูก็ได้ทรงให้อภัยจนถึงที่สุด ก่อนที่จะสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน พระเยซูได้ทรงให้อภัยแก่พวกที่ปลงพระชนม์พระองค์ พระเยซูได้อธิษฐานว่า “โอพระบิดา เจ้าข้า ขอโปรดให้อภัยโทษเขาเพราะว่าเขาไม่รู้ว่าเขาทำอะไร”^{๑๘๑}

๗. ความศรัทธา ความศรัทธาและความเชื่อสำหรับคริสต์ชนเป็นเรื่องเดียวกัน สดสมศรัทธาเป็นความมุ่งมั่นที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ความศรัทธาทำให้เกิดความเชื่อ ด้วยความเชื่อนี้ มนุษย์จะสามารถทำสิ่งที่เป็นไปได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า “ถ้าพวกท่านมี เบรก ความเชื่อเท่าเมล็ดพืช เมล็ดหนึ่ง ท่านก็จะสั่งต้นหมอนี้ได้ว่า “จงถอนขึ้นออกไปปักในทะเล และมันจะฟ้งท่าน”^{๑๘๒} ความเชื่อนี้มนุษย์ต้องวิงวอนขอต่อพระเจ้าด้วยความ ศรัทธา ดังที่พระอัครสาวกของพระเยซูวิงวอนขอต่อ

^{๑๗๘} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๗๙} มัทธิว(๑๔ :๒๑-๒๒).

^{๑๘๐} มัทธิว (๕:๒๓-๒๔).

^{๑๘๑} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์อิสลาม ฮินดู, หน้า ๑๘-๑๕.

^{๑๘๒} (ลูกา ๑๗:๑๖).

พระองค์ว่า “ขอพระองค์โปรดให้ความ เชื่อของพวกข้าพเจ้ามากยิ่งขึ้น”^{๑๘๓} ความเชื่อเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์มีความกล้าแกร่ง ทางคุณธรรม ดังที่พระเยซูชวนขอความเชื่อจากพระเจ้าให้แก่เปโตร หัวหน้าของอัครสาวก ของพระองค์ว่า “แต่เราได้อธิษฐานเผื่อตัวท่าน เพื่อความเชื่อของท่านจะได้ไม่ขาด และเมื่อท่านได้หันกลับแล้ว จงชูกำลังพี่น้องของท่าน”^{๑๘๔} เพราะเปโตรกลัวที่ จะแสดงว่ารู้จักพระเยซูเมื่อพวกเขามาจับพระองค์ ทั้งนี้เพื่อเปโตรจะได้มีความกล้าที่จะเป็น ผู้นำทางธรรมะของพระองค์ จนในที่สุดเปโตรก็สละชีวิตโดยถูกตรึงกางเขนเช่นเดียวกับ พระเยซู

๘. ปัญญา เป็นสิ่งที่พระเจ้าจะเผยแสดงให้มนุษย์ทราบ เมื่อมนุษย์แสวงหา น้ำพระทัยพระเจ้าอย่างมุ่งมั่น พระเยซูทรงสอนว่า “อย่ากระวนกระวายว่าจะตอบอย่างไร หรือจะกล่าวอะไร เพราะว่าพระวิญญาณบริสุทธิ์จะโปรดสอนท่านในเวลาไม่งั้นเองว่า ควรจะพูดอะไร”^{๑๘๕}

๙. สันติภาพ พระเยซูเป็นผู้นำของสันติภาพในความหมายใหม่ ชาวคริสต์เรียก พระเยซูว่า “องค์สันติราชา” พระองค์ทรงสอนให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี เอาชนะความ รุนแรงด้วยสันติ พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ใช้สันติวิธี ทั้งทางใจและการปฏิบัติ คือการให้ ความรัก และการให้อภัยแก่ทุกคนอย่างไม่มีเงื่อนไข แม้กระทั่งกับศัตรู พระเยซูตรัสว่า “ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวว่า จงรักคนสนิท และเกลียดชังศัตรู ฝ่ายเราบอกท่านว่าจงรัก ศัตรูของท่าน และจงอธิษฐานเพื่อผู้ข่มเหงท่าน”

ในทางปฏิบัติ พระเยซูทรงสอนว่า “ท่านทั้งหลายได้ยินคำกล่าวว่า ตาต่อตาและฟันต่อฟัน ฝ่ายเราบอกท่านว่า อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตบแก้มขวาของท่าน ก็จงหันแก้มซ้าย ให้เขาด้วย ถ้าผู้ใดอยากจะฟ้องศาล เพื่อจะปรับเอาเสื้อของท่านไป ก็จงให้เสื้อคลุม แก่เขาด้วย ถ้าผู้ใดจะเกณฑ์ท่านให้เดินทางไป ๑ กิโลเมตร ก็ให้เลยไปกับเขาถึง ๒ กิโลเมตร”^{๑๘๖} ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นการยอมสยบแก่ผู้ใช้ความรุนแรง แต่เป็น การใช้คนละมาตรฐานในการจัดการกับความรุนแรง คือเป็นการต่อสู้กับความชั่วด้วยความดี ต่อสู้กับความรุนแรงด้วยความสงบ เป็นการเอาชนะธรรมด้วยธรรมะ^{๑๘๗}

การบริจาคไม่ใช่การบริจาคทรัพย์เท่านั้น แต่ต้องอุทิศตัวตนของเราเองด้วย อย่างที่พระเยซูตรัส หลังจากที่เห็นหญิงม่ายยากจนมาทำบุญในวิหารว่า “เราบอกความจริงว่า หญิงม่ายยากจนคนนี้ได้ใส่ไว้มากกว่าคนทั้งปวง เพราะว่าคนทั้งปวงได้อาเงินเหลือใช้ของเขามาใส่ถวายแต่ผู้หญิงนี้ขุดสนที่สุด ยังเอาเงินที่มีอยู่สำหรับเลี้ยงชีวิตของตนมาใส่จนหมด”^{๑๘๘}

๑๐. กรรม ศาสนาคริสต์ไม่มีการอธิบายเรื่องของกรรมโดยตรง แต่พระเยซูพูดว่า คนที่ไม่กลับใจจะถูกกลงโทษ ดังที่พระคัมภีร์เขียนถึงเรื่องที่มีคนมาพูดถึงเคราะห์กรรมของ คนบางคนให้พระเยซูฟัง “ขณะนั้นมีบางคนอยู่ที่นั่นเล่าเรื่องชาวกาลิลี ซึ่งปีลาตเอาโลหิตของ เขาระคนกับเครื่องบูชาของเขาให้พระองค์ฟัง พระเยซูจึงตรัสตอบว่า ท่านคิดว่าชาวกาลิลี เหล่านั้นเป็นคนบาปยิ่งกว่า

^{๑๘๓} (ลูกา ๑๗:๕).

^{๑๘๔} (ลูกา ๒๒:๓๒).

^{๑๘๕} (ลูกา ๑๒:๑๑-๑๒).

^{๑๘๖} (มัทธิว ๕:๓๘-๔๑).

^{๑๘๗} (มัทธิว ๕:๔๓-๔๔).

^{๑๘๘} (ลูกา ๒๑:๒-๔).

ชาวกาลิลี อื่น ๆ ทั้งปวง เพราะว่าเขาถูกภัยอันตรายอย่างนั้นหรือ เราบอกท่านทั้งหลายว่ามีใช่ แต่ถ้าท่านทั้งหลายมิได้กลับใจใหม่จะต้องพินาศเหมือนกัน”^{๑๘๙}

๑๑. ความยุติธรรม ความยุติธรรมกับพระเจ้าของชาวคริสต์นั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน เช่นตอนหนึ่งในพระคัมภีร์กล่าวว่า “ความชอบธรรม และความยุติธรรมเป็นรากฐานแห่ง บัลลังก์ของพระเจ้า” การปฏิบัติพระบัญญัติที่สำคัญที่สุด คือรักพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ นั้น จะต้องปฏิบัติความยุติธรรมด้วยความยุติธรรมในคำสอนของคริสต์ศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่ ที่การไม่ละเมิดกฎหมาย แต่รวมไปถึงการต้องมีน้ำใจด้วยนั้นคือถ้าคริสต์ชนขาดน้ำใจก็เป็นการทำผิดต่อความยุติธรรม^{๑๙๐}

๒.๖.๑๑ ประวัติความเป็นมาของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่จัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือ ศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว อิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ “อัล-ลิลม” แปลว่า “สันติภาพ” “การนอบน้อมและการยอมจำนน”^{๑๙๑} ศาสนาอิสลามจัดว่าเป็นศาสนาที่มีลักษณะเด่น โดยเฉพาะศาสนิกชนที่เรียกว่า มุสลิม จะแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างมั่นคง คำว่าอิสลาม แปลว่า สันติ ซึ่งหมายถึงศาสนาที่มุ่งสันติแก่มนุษยชาติ^{๑๙๒} ศาสดาของศาสนาอิสลามท่านนบีมุฮัมมัด “นบี” หมายถึง “ผู้แทนของอัลลอฮ์ หรือศาสนทูตของอัลลอฮ์” ส่วน “มุฮัมมัด (Muhammad)” แปลว่า ผู้ได้รับการสรรเสริญ ท่านนบีมุฮัมมัดเป็นชาว อาหรับเผ่าดูเรช (Qureysh) เมื่อมุฮัมมัดแต่งงานกับนางคอดีเยแล้ว ท่านได้ใช้เวลาว่างหา ความสงบทางใจ และบำเพ็ญสมาธิอยู่ที่ถ้ำฮิรอ บน เขานูร์ และในคืนหนึ่งของเดือนน รอมฎอน (เดือน ๙)อยู่ในถ้ำดังกล่าว ขณะหัวใจกำลังสงบได้ปรากฏเทวทูตนามว่า ญิบริล หรือกาเบรียล (Gabriel) “การเกิดญาณทัสสนะในคำสอนของพระเจ้าโดยผ่านทางเทวทูตนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุมิธรรม เป็นศาสดาแห่งศาสนาอิสลาม และได้นามใหม่ว่า ท่านนบี มุฮัมมัด ซึ่งในขณะนั้นท่านได้อายุ ๔๐ ปี”^{๑๙๓}

พระบรมศาสดามุฮัมมัดมิได้ทรงประกาศศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ พระองค์ได้พยายามปรับปรุงกำหนดเงื่อนไขระเบียบสังคมไว้อย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อควบคุม ความประพฤติของ พสกนิกรให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีตามความจำเป็นของการดำรงอยู่ร่วมกัน ระเบียบข้อบังคับทางสังคม กับการปฏิบัติศาสนกิจนั้นเดินควบคู่กันอยู่เสมอ ไม่อาจแยกออก จากกันได้^{๑๙๔} คัมภีร์ของ

^{๑๘๙} (ลูกา ๑๓:๑-๕).

^{๑๙๐} (สดุดี ๙๗:๒).

^{๑๙๑} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ สุนทรียธรรม, **หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุขคริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู**, หน้า ๘๖-๘๒.

^{๑๙๒} ชีระพงษ์ มีไธสง **มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

^{๑๙๓} สุจิตรา อ่อนค้อม, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๐.

^{๑๙๔} Ahmad A.Gulwash **ประวัติศาสตร์อิสลาม**, แปลและเรียบเรียงโดย เกษม แสงวณิชย์, และ นิพนธ์ ลักษณะปรีชา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๕.

ศาสนาอิสลาม คือ อัลกุรอาน (Al-Quran) หรือที่ชาวตะวันตกเรียกว่า โกราน (Koran) คำว่ากุรอาน แปลว่าการอ่าน คือคัมภีร์ที่พระอัลเลาะห์ประทานให้มนุษย์ อ่านจะได้ไม่ตกไปในความชั่ว^{๑๙๕}

๒.๖.๑๒ หลักคำสอนสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

หน้าที่หลักสำคัญของชาวมุสลิมทุกคน นอกจากคัมภีร์อัล-กุรอาน ก็จะมีเรื่อง หลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการที่ชาวมุสลิมยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๑. หลักศรัทธา ๖ ประการ ของอิสลามถือเป็นยอดแห่งความดีผู้ใดขาดศรัทธาจึงเป็นยอดแห่งความชั่วร้าย

๑.๑ ศรัทธาต่อพระอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว

๑.๒ ศรัทธาในเทวทูตของพระเจ้าคือบรรดา มะลาอิกะฮ์ ซึ่งมีความต่าง จากมนุษย์ เพราะเป็นนามธรรม และแปลงรูปไปได้ตามบัญชาของ พระเจ้าต้องเชื่อว่ามะลาอิกะฮ์ มีจริงคอย บันทึกความดี ความชั่ว ของมนุษย์

๑.๓ ศรัทธาในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน (Alkur-an) ที่พระเจ้าประทานแก่ มนุษย์ โดยผ่านศาสนานบีมุฮัมมัด เมื่อ ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว มี ๑๑๔ บท แบ่งเป็น ๓๐ ภาค

๑.๔ ศรัทธาต่อบรรดาสนทูต คือ บุคคลที่พระอัลเลาะห์เลือกและให้สื่อสาร นำบทบัญญัติของพระองค์

๑.๕ ศรัทธาต่อวันพิพากษา คือวันปรโลก จักรวาลพิเนาศแตกดับจากนั้น พระอัลเลาะห์จะให้ทุกคนฟื้นขึ้นมา ชำระบาปบุญตามที่ตนเองได้เคยกระทำไว้เรียกว่า “วันเยี่ยมต”

๑.๖ ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะของพระเจ้า คือระเบียบหรืออำนาจของ พระอัลเลาะห์ กำหนดไว้ ๒ ประเภท คือกฎตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทุกอย่างเป็นไป อย่างพระประสงค์ของ พระเจ้าการถือกำเนิดชาติพันธุ์ รูปร่างหน้าตา การหมุนเวียนของ ฤดูกาลและ และกฎที่ไม่ตายตัว ดำเนินไปตามเหตุผล เช่นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. หลักปฏิบัติ ๕ ประการของอิสลาม ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติศาสนกิจ พร้อม ทั้งกายวาจาใจเป็นการภักดีตลอดชีวิต

๒.๑ การปฏิญาณตน มี ๒ ลักษณะ คือ เปล่งวาจายอมรับอัลเลาะห์เป็น พระเจ้าองค์เดียวของตนและนบีมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งอัลเลาะห์ และเปล่งวาจาต้อง ทำด้วยจิตที่เลื่อมใสอย่างแท้จริง

๒.๒ การทำละหมาด คือนมัสการพระเจ้าวันละ ๕ ครั้ง เป็นกิจวัตรคือ เข้าตักน้ำก่อนพระอาทิตย์ขึ้น กลางวัน เย็น พลบค่ำ กลางคืน

ชาวมุสลิมทุกแห่งหนต้องทำละหมาดเพื่อขอบคุณ สรรเสริญ และขอขมา พระอัลเลาะห์เป็นการขัดเกลาจิตใจตนให้สะอาดอยู่เสมอ และฝึกตนให้ตรงต่อเวลามี ระเบียบ และอดทน ละหมาด แปลว่า การขอพร แสดงความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าของ ทั้งทาง กายและใจ เป็นกุญแจสู่สวรรค์เหมือนชำระร่างกายวันละ ๕ ครั้ง ย่อมหมดสิ่งโสมนม การนมัสการนี้ทำคนเดียวก็ได้ แต่ถ้ารวมเป็นหมู่ยิ่งจะได้กุศลเพิ่มมากขึ้น

^{๑๙๕} (Lewis M.Hopfe ๑๙๙๔ : ๓๗๑)

๓. การบริจาครทรัพย์ (บริจาทานชะกาต) บทบัญญัติในพระคัมภีร์ ต้องบริจาท ทุกปีร้อยละ ๒.๕ เพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่น ชะกาต คือ ทรัพย์สงเคราะห์ เป็นบทบัญญัติสำหรับ ผู้มีฐานะโดยบริจาทให้ผู้ยากจน และอื่น ๆ ตามพระบัญญัติ ๘ ประเภท คือ ผู้ยากจน ผู้ขัดสนอดคัต ผู้เป็นเจ้าของหน้าที่ชะกาต ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ ๆ ปลดปล่อยทาส ผู้มีหนี้สิน ที่เกิดจากการทำดี ให้วิถีทางแห่งอัลเลาะห์ ผู้เดินทางที่ขาดทุนรอน

สำหรับประเภทของทรัพย์ที่ต้องบริจาทชะกาต ได้แก่ รายได้จากพืชผล เช่น ข้าว อินทผลัม และรายได้จากปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ อูฐ ทองคำ เงิน ทรัพย์สิน ที่เกี่ยวกับการค้า

จุดประสงค์สำคัญของชาวมุสลิมในการบริจาทชะกาต ชาวมุสลิมตระหนักว่า ทรัพย์สินที่ได้มาเป็นของฝากจากพระเจ้าเพื่อสละแก่คนยากจน ลดช่องว่างทางชนชั้น ลดความตระหนี่ เห็นแก่ตัว

๔. การถือศีลอด คืออดกิน อดดื่ม งดประพฤติดตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ในช่วงรุ่งอรุณ จนถึงตะวันตกลับฟ้า เป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม เรียกเดือนรอมมาฎอนหรือเดือน ๙ ของปฏิทิน อิสลาม จุดประสงค์ของการถือศีลอดคือทำให้บริสุทธ์ รู้จักคุมจิตตักิเลส มีขันติ อดกลั้น หนักแน่น อดทน ให้รู้รสความยากจน อดอยาก หิวโหย จะได้เกิดเมตตาแก่คนทั่วไป ยกเว้นผู้ที่ไม่ต้องถือศีลอด คือ คนชรา คนเจ็บป่วย หญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อนให้นม ทารก หญิงมีรอบเดือน คนทำงานหนัก และผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง

๕. การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปประกอบศาสนกิจตามศาสนบัญญัติ ณ นครเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ชาวมุสลิมที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของโลกแม้จะต่าง ภาษาถิ่นต่าง ภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติ ประเพณี ต่างก็เป็นบ่าวของอัลเลาะห์และพี่น้องร่วม ศาสนา ชาวมุสลิมควรไปประกอบพิธีฮัจญ์อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต โดยการเวียนรอบ วิหาร กาบะฮ์ และจูบ หรือสัมผัสหินดำก้อนใหญ่ โดยมีจุดมุ่งหมาย

๕.๑ เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน

๕.๒ เพื่อแสดงให้เห็นเอกภาพและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของโลก

๕.๓ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแม้ฐานันดรทางสังคมต่างกัน แต่เมื่ออยู่หน้าพิธี ของพระเจ้าทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน^{๑๕๖}

๒.๖.๑๓ หลักการสำคัญของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เคร่งครัดตายตัว มีระบบและระเบียบ แบบแผนให้ผู้นับถือน้อยอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม ความรักเพื่อนมนุษย์ ขันติธรรม ตลอดจนสอนให้มนุษย์ได้รู้จักพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก และเอกภาพ ศาสนาอิสลามเป็น แนวทางการดำเนินชีวิตที่พระเจ้าเป็นเจ้าของประทานให้แก่มนุษย์คนแรก และได้มีวิวัฒนาการ ในคำสอน ตามวิวัฒนาการของสังคมผ่านทางศาสนา จนมาเสร็จสมบูรณ์ในสมัยของท่าน ศาสดามุฮัมมัด บทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลามจะเป็นกฎหมาย ที่มีบทลงโทษกำกับไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงมิใช่ศาสนาเพียงอย่าง

^{๑๕๖} สุกัญญา พ่วงภักดี, คุณค่าและความจริงของชีวิต, หน้า ๑๔๑-๑๔๓.

เดียว แต่อิสลาม ยังเป็นกฎหมายและเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตอีกด้วย โดยสอนให้รู้ถึงพระวณะที่จะปลดปล่อยวิญญาณของมนุษย์ ให้พ้นจากบาปกรรมทั้งปวงสอนให้รู้ถึงความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม ดังนั้นสาระสำคัญของหลักธรรมคำสอนในอิสลาม ถ้าพิจารณาได้จากหลักการ ที่สำคัญ ที่เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยหลักการศรัทธาหรือรูกันอ์หมำมกับ หลักการปฏิบัติ หรือรูกันอิสลาม หลักศรัทธา ๖ ประการ คือศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดา อลาอิกะห์ของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของ อัลเลาะห์^{๑๙๗}

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีบทบาท และความสำคัญต่อสันติภาพและเศรษฐกิจ โลก คำว่าอิสลามมาจากคำว่า “อัสละมะ” ในภาษาอาหรับแปลว่าสันติ ความปลอดภัย ความสงบสุข การยอมมอบน้อมตนเอง^{๑๙๘}

๒.๖.๑๔ อุดมการณ์ของศาสนาอิสลาม

เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม มี ๒ ระดับ ได้แก่ เป้าหมายในโลกนี้ เพื่อให้ตนมีความสุขทั้งกายและใจ หมดยุข หมดยศ หมดยศ และทำให้สังคมและโลกมีความสุข และเป้าหมายในโลกหน้า คือ พ้นจาก การลงโทษ เข้าถึงสวรรค์ มีความสุขตลอดไป^{๑๙๙}

การดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ต้องดำเนินชีวิตตาม พระคัมภีร์อัล-กุรอาน และยึดแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ตามหลักปฏิบัติ ๒ ประการคือ หลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ และละเว้นตามข้อห้ามอีก ๑๒ ประการจะเกิดคุณธรรมขั้นสูงที่เรียกว่า อัล-อิห์ซาน นำชีวิตชาวมุสลิม สู่มะกัฟ สภาวะ นั้นจะบรรลุถึงความสันติสุขช่วงนิรันดร^{๒๐๐}

สรุปได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของศาสนาอิสลาม มี ๒ ระดับ ดังนี้ ระดับที่ ๑ เป้าหมายในโลกนี้ เป็นเป้าหมายเพื่อให้ตนเองมีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจหมด ความทุกข์ความกลัว และเพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่สงบ ระดับที่ ๒ เป้าหมายในโลก หน้า คือการพ้นจากการถูกลงโทษ และได้บังเกิดในสวรรค์อยู่ร่วมกับพระอัลเลาะห์ชั่ว นิรันดร มีความสุขตลอดไป อันเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะจะได้ชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ และความทุกข์นั้นจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้อีก^{๒๐๑} และวิธีการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด คือการทำดีอันเป็นการปฏิบัติอยู่ในขอบเขตหรือวิสัยที่มนุษย์สามารถปฏิบัติได้ การปฏิบัติตามแนวทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายต้องมีเงื่อนไขอยู่ ๔ ประการ คือ ๑ มีเจตนา ๒ ไม่ไ้อวด ๓ ไม่หวังผลตอบแทน ๔ ขัดเกลากิเลสของตน^{๒๐๒}

๒.๖.๑๕ วิธีการของศาสนาอิสลาม

จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมาย สำคัญที่สุด ไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของ คน แต่เรื่องของสังคม

^{๑๙๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ศาสนาทั่วไป, หน้า ๑๔๐.

^{๑๙๘} คุณ โทซันท์, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๙๖.

^{๑๙๙} สุกัญญา พ่วงภักดี, คุณค่าและความจริงของชีวิต, หน้า ๑๔๒.

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๒๐๑} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ศาสนาทั่วไป, หน้า ๑๓๗.

^{๒๐๒} สุจิตรา วัฒน, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๕.

ที่สลับซับซ้อน มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก เนื่องจากอิสลามได้วาง กฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า กฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกัน ในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคล หรือสังคมกับสังคม ในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตัว และการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง หรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่ง ความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ^{๒๐๓}

ตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน

อัลกุรอาน ๒๑.๙๒^{๒๐๔} (มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แท้จริงชุมชนของสุเจ้านี้เป็นชุมชน เดียวกันและฉันเป็นพระผู้อภิบาลของสุเจ้า ดังนั้นจงเคารพภักดีฉัน”

โองการนี้สะท้อนทัศนะของอิสลามหลายประการทั้งในแง่แบบแผนของความ ประพฤติใน ฐานะเป็นรากฐานที่สำคัญของการมีชุมชนการมองคนแต่ละคนว่าเป็นสมาชิกของ ชุมชนเดียวกัน และการยอมรับสภาพความแตกต่างของชุมชนดังนี้^{๒๐๕}

๑. อิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็น ของความเป็นชุมชน คือเป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้าน ความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่ง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกันเป็นกลุ่มได้

๒. คนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้ แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาค กัน คนแต่ละคน ในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ต่างก็มีแบบ แผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพ จิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน และมีบรรพบุรุษร่วมกันคือ อาดัมกับเฮวาฮ์ มีจุดหมาย ปลายทางของชีวิตร่วมกัน ในลักษณะร่วม เหล่านี้อิสลามยังถือว่าคนได้รับหลักการดำเนิน ชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมที่มีแก่น แท้อย่างเดียวกันมีวัตถุประสงค์อย่าง เดียวกัน

๓. ชุมชนแต่ละชุมชน อาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดย ที่แบบแผน ดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผน ที่อัลลอฮ์ ทรงวาง ไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ดังใจความ ที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็น อย่างอื่น นอกจากเป็นชุมชนเดียวกัน และพวกเขาได้แตกแยกกัน”

๔. ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของ ชุมชน เกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรม อันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมาย อย่างเดียวกัน ที่เห็นได้ชัดคือ เป็นแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่ บุคคลในสังคม เพื่อความผาสุก

^{๒๐๓} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓.

^{๒๐๔} อัลกุรอาน ๒๕:๕๒.

^{๒๐๕} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา, หน้า ๑๕๕.

และการอยู่รอดของสังคม คนในทุกยุคทุกสมัยมีศักยภาพ ที่จะได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามทัศนะของศาสนา^{๒๐๖}

ตัวอย่างโครงการในคัมภีร์อัลกุรอาน

อัลกุรอาน ๔๕:๑๓^{๒๐๗} (มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แม้จริงเราได้ให้กำเนิดสุเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และได้ทรงทำให้สุเจ้าเป็นชาติพันธุ์ และตระกูลต่าง ๆ เพื่อสุเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้มีเกียรติสูงสุดในหมู่สุเจ้า ตามทัศนะของอัลลอฮ์นั้น คือผู้สำรวจตนดีที่สุด แท้จริงอัลลอฮ์ เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงตระหนักเสมอ

จากตัวอย่างโครงการนี้ ได้สะท้อนทัศนะทั่วไปของอิสลามเกี่ยวกับความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและชุมชน หลายประการคือ

๑. ความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือชุมชนเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มบุคคลต้องถือ เป็นเงื่อนไข ในการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูล ประโยชน์สุขร่วมกัน เมื่อแผ่ผลประโยชน์ระหว่างกัน ในโลกที่อัลลอฮ์ ทรงมอบให้แก่คน ทุกคน ความแตกต่างระหว่างคนที่ต่างก็มีบรรพบุรุษเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านถิ่น ที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล เพศ ภาษา อายุ ซึ่งเป็นความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของคน หรือกลุ่มชน เป็นรากฐานให้คนสามารถเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน สามารถจำแนก สิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความแตกต่างกัน รวมทั้งได้รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เรียนรู้ ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนของตนระหว่างชุมชนย่อย ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับ โลก ปัจเจกบุคคลและกลุ่มชนในโลก เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นพี่น้องกัน ต้องการ ร่วมมือเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอะมานะฮ์ หรือหน้าที่ความรับผิดชอบของคน

๒. คุณค่าของคนหรือกลุ่มชนวัดกันด้วยการสำรวจตนตามข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ วัดกันด้วยความรับผิดชอบต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นเครื่องวัดว่าคนหรือกลุ่มชนมี ความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงใด และประชาชาติทุกกลุ่มในโลก ทุกสถานที่และกาลเวลาจะต้อง ได้รับการทดสอบ ด้วยมาตรการที่บ่งถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับอัลลอฮ์ ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าจะเราจะประเมินหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าว และความสำเร็จ หรือ ความล้มเหลวของคนและชุมชน

อัลกุรอาน^{๒๐๘} “จงแสวงหาที่พำนักแห่งปรโลกด้วยปัจจัยที่อัลลอฮ์ได้ ทรงประทานแก่สุเจ้า และจงอย่าลืมนส่วน และจงอย่าลืมนส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้ และจง ปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นที่อัลลอฮ์ ได้ทรงปฏิบัติต่อเจ้า และจงอย่าก่อความเสียหาย ณ แผ่นดิน แท้จริง อัลลอฮ์มีทรงรักผู้ก่อความเสียหาย โครงการนี้เป็นโครงการที่สะท้อนถึงเป้าหมายของ ชีวิต และเป้าหมายของชุมชน แสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตหรือการพัฒนาความเป็นอยู่ของ คนหรือของชุมชน โดยส่วนรวมเป็นไปในแนวเดียวกัน คือเป็นการกระทำเพื่อสร้างความ ผาสุกในโลกนี้และโลกหน้า โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ เช่นอาศัย ความรู้ความสามารถทำงานเพื่อยกสภาพความเป็นอยู่ของตนในทางสุจริตไม่ขัดต่อ บทบัญญัติของศาสนา ขณะเดียวกันคนต้องปฏิบัติตามศาสนกิจในความรับผิดชอบตาม

^{๒๐๖} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา, หน้า ๑๕-๑๕.

^{๒๐๗} อัลกุรอาน ๔๕:๑๓.

^{๒๐๘} อัลกุรอาน ๒๘:๗๗.

สมรรถภาพของตนให้ครบถ้วน เพื่อผลตอบแทนที่ดีในจุดหมายปลายทางของชีวิต หรือ รักษาตนเองให้พ้นจากการลงโทษ^{๒๐๙}

สรุปได้ว่า หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลาม มีหลักคำสอนที่เคร่งครัดตายตัว มีระบบและระเบียบแบบแผน ให้ผู้นับถือ ยึดมั่นในศีลธรรม ความดีงาม ความรักเพื่อนมนุษย์ ชั้นดีธรรม ตลอดจนสอนให้มนุษย์รู้จักพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก และเอกภพ ศาสนาอิสลามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่พระเจ้าเป็นเจ้าของ ประธานให้แก่มนุษย์คนแรก และได้มีวิวัฒนาการ ในคำสอนตามวิวัฒนาการของสังคม ผ่านท่านศาสดา บทบัญญัติ ในคัมภีร์อัล-กุรอานของศาสนาอิสลามจะเป็นบทกฎหมายที่มี บทลงโทษกำกับไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงมิใช่ศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่อิสลามยังเป็น กฎหมายและเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตด้วย หลักการที่สำคัญที่เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยหลักศรัทธา ๖ ประการคือ ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาทูตของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาศาสดาทั้งหลาย ศรัทธาในวันสุดท้าย และการเกิดใหม่ในวันปรโลก ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะของอัลเลาะห์ และหลักการปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การปฏิญาณ ตน การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาต การประกอบพิธีฮัจญ์ และนอกจากนั้น ยังมีข้อปฏิบัติ และข้อห้ามอีกหลายประการที่ชาวมุสลิม ควรจดจำ

๒.๗ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา

วัฒนธรรมคือ สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พฤติกรรม วาจาท่าทาง กิจกรรม ผลิตผลของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิต หรือ ปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ และเรียนรู้ซึ่งกันละกัน โดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุง และ ยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นทั้งลักษณะนิสัยของคน หรือกลุ่มคนใน ชาติ ลัทธิ ความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียม อาหารการกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่าง ๆ ตลอดทั้งการประพฤติปฏิบัติในสังคม^{๒๑๐}

พระยาอนุমানราชธน อธิบายว่า “วัฒนธรรม” คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เปลี่ยน กันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจาก คนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมคือการคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและ แสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมคือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม^{๒๑๑}

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น เพราะ มนุษย์มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปเช่น รู้จักทำมาหากิน รู้จักสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย ประดิษฐ์สิ่งของ เครื่องใช้ในการประกอบการทำมาหากิน และสร้างแบบแผนในการดำเนิน ชีวิต สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

^{๒๐๙} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา, หน้า ๑๖๐-๑๖๒.

^{๒๑๐} นิตยา บุญสิงห์, วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : เรื่องแสงการพิมพ์ ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๑๑} อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐-๕๓.

วัฒนธรรมและเนื่องจากมนุษย์มีวัฒนธรรม จึงทำให้มนุษย์ มีพฤติกรรมสูงกว่าสัตว์ เจริญกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ^{๒๑๒}

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความสำคัญสำหรับชาติหนึ่ง ๆ การที่มนุษย์ แบ่งเป็นชาตินั้น ชาติหนึ่ง ชาติหนึ่ง ก็อาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดนั่นเอง วัฒนธรรมจึงเป็นแบบ ฉบับของการแสดงออกทางด้านความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผนหรือพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคม ต้องยึดถือและปฏิบัติตามกัน ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจและวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ^{๒๑๓}

ศาสนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ที่ช่วยให้มนุษย์ สามารถปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ศาสนาใหญ่ ๆ ของโลกย่อมเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์มาเป็นเวลาหลายทศวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนา จะเป็นบ่อเกิดแห่งศีลธรรมในทางที่ถูกต้อง ทำให้คนเรามีหลักและมาตรฐานแห่งความ ประพฤติในทางที่ควรไม่ควร^{๒๑๔}

วัฒนธรรม หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมารวมทั้งความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมต่าง ๆ วัฒนธรรมจะมีสาระสำคัญดังนี้^{๒๑๕}

๑. เป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์
๒. เป็นสิ่งที่ต้องถ่ายทอด ศึกษา ในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
๓. เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ร่วมยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
๔. เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนรากฐานของแบบธรรมเนียมประเพณีที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับนับถือกันเป็นแนวทางในการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ
๕. พฤติกรรมอันมีผลเนื่องมาจากวัฒนธรรมนั้น ๆ มีแง่มุมต่าง ๆ ที่ไม่ควรจะมองข้าม
 - ประการแรก คนเราไม่ต้องการเพียงแต่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขสบายเท่านั้น หากยังต้องการที่จะแสดงออกในทางความคิด อารมณ์ และความเข้าใจต่าง ๆ ทางจิตใจ
 - ประการที่สอง สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ของมนุษย์
 - ประการที่สาม มีความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบสังคมที่เป็นระเบียบ มีความเห็นที่สอดคล้องต้องกัน ไม่มีความขัดแย้งกัน ตลอดจนต้องมีความร่วมมือซึ่งกันและกัน
๖. วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นมโนคติ จะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะความประพฤติ การปฏิบัติ และพฤติกรรมของกลุ่มสังคม
๗. วัฒนธรรมเป็นเสมือนมาตรการในการประเมินคุณค่าแห่งพฤติกรรมหรือวัตถุ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์และ สังคมพัฒนาขึ้นโดยลำดับอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ ในการปรับปรุง รับเอาหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมขึ้นมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีคุณค่า เหมาะสมก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญ

^{๒๑๒} ศนาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๒๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

^{๒๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

ขึ้นได้มากเป็นเงาตามตัวและความเหมาะสมของ วัฒนธรรม ก็คือการก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคม^{๒๑๖}

สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกจาก กันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าต่างจาก อีกสังคมหนึ่งก็คือ วัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดไว้ใน สังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความ ผูกพันทางจิตใจของคนหลาย ๆ คนเข้าไว้ด้วยกัน^{๒๑๗} ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม จึงมี ลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม คนในสังคมแสดงความสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ที่แสดงต่อกัน จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ดังนั้น มนุษย์ สังคม และวัฒนธรรม จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก^{๒๑๘} ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ แบบอย่างที่ดี อารยชน ได้ทำกันมาจนกลายเป็นมารยาททางสังคม เช่นการกราบไหว้ การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน^{๒๑๙}

ประเพณีหมายถึง “ขนบธรรมเนียม แบบแผน” พระยาอนุมานราชชนนอธิบายว่า “ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือเป็นสิ่งซึ่งไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคม หรือคนในสังคมนั้นสร้างขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ เพราะสิ่งใดที่ สังคมสร้างหรือวางเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ ก็จะสืบต่อเป็นประเพณี และประเพณีนั้น ถ้าจะให้มีความเจริญออกมา^{๒๒๐}

ประเพณีหมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผน กันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบ ก็เป็นผิด ประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี^{๒๒๑}

๒.๗.๑ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาพุทธ

วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาพุทธ คือวันสำคัญทางศาสนาพุทธ ที่ศาสนิกชนปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อระลึกถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แก่

๑. วันมาฆบูชา เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ มีเหตุการณ์อัศจรรย์ที่พระสงฆ์ สาวกของพระพุทธเจ้า จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมีฉันัดหมาย พระสงฆ์ทั้งหมดเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ และเป็นผู้ที่ ได้รับการอุปสมบทโดยตรงจากพระพุทธเจ้า ในวันนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์ มีเนื้อหาโดยสรุปคือ ให้ละความชั่วทุกชนิด ทำความดีให้ถึงพร้อมและทำจิตใจให้ ผ่องใส

^{๒๑๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, หน้า ๕

^{๒๑๗} ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **สังคมและวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

^{๒๑๘} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, หน้า ๒๒.

^{๒๑๙} พัน ดอกบัว **พระพุทธศาสนากับคนไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ ๒๕๔๒.), หน้า ๗๒.

^{๒๒๐} อานนท์ อภิภากริม, **สังคม วัฒนธรรม และประเพณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๒.

^{๒๒๑} กรมศิลปากร, ๑๐๐ ปี **พระยาอนุมานราชชนน รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๓.

๒. วันวิสาขบูชา คือการบูชาในคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันที่มีความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ๓ ประการคือ ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เหตุการณ์ทั้งสามประการนี้ เกิดขึ้นต่างคราวกัน แต่เวียนมาบรรจบครบรอบในวันเพ็ญเดือน วิสาขะของแต่ละรอบ

๓. วันอัฐมีบูชา หมายถึงการบูชาในวันแรม ๘ ค่ำ แห่งเดือนวิสาขะหรือ เดือน ๖ ถือว่าเป็นวันที่มีเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา อีกวันหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นหลังจาก พุทธปรินิพพาน คือเป็นวันถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ซึ่งในวันดังกล่าวมีเหตุการณ์อัศจรรย์ เกิดขึ้นคือ เพลิงไหม้พุทธสรีระอวัยวะไม่ปรากฏแก่ ไม่ปรากฏเขม่าเลย คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น

๔. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าแสดง อัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกโปรดฤๅษีปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตน มฤคทายวัน เมืองพาราณสี เมื่อจบพระธรรมเทศนา ฤๅษีโกณฑัญญะก็ได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน เป็นพยานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๕. วันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ เป็นวันที่ พระภิกษุใน พระพุทธศาสนา อธิษฐานอยู่ประจำในวัด และไม่ไปค้างที่อื่นตลอด ๓ เดือน ในฤดูฝน เนื่องจากช่วง ๓ เดือนเป็นฤดูฝน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในช่วง ฤดูฝน ทำให้ประกอบอาชีพไม่ได้ จึงถือโอกาสเข้าวัดถวายทาน รักษาศีล ฟังธรรมและ เจริญภาวนาเพิ่มพูนบุญกุศลให้มากขึ้น

๖. วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันที่ครบกำหนดทาง พระวินัยที่ พระภิกษุ อธิษฐานอยู่จำพรรษา ๓ เดือน เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ พระภิกษุทำสังฆกรรมพิเศษ คือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยความเมตตา

๗. วันธรรมสวนะ ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ กับวันแรม ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด เป็นวันที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา และการดำเนิน ชีวิตของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง ที่จะได้บำเพ็ญบุญกุญญาวัตุ ๓ ประการ คือการ ให้ ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา^{๒๒๒}

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นแกนหลักของวัฒนธรรมไทยที่สำคัญที่สุด เพราะช่วยเปลี่ยนแปลงนิสัยของมนุษย์ให้มีจิตใจดีงามขึ้น การที่ประชาชนมีนิสัยใจคอเต็มไปด้วยความ ประณีต และมีนิสัยใจคอกร้อด้วยความเมตตาปราณี รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา มีความกตัญญูรู้คุณ รู้จักบำเพ็ญกรรมในการทำชั่ว มีสติสัมปชัญญะ มีหิริโอตฺตปยะ บาบ มองโลกในแง่ดี มีจิตใจกว้างขวาง และเป็นผู้ร่าเริงพร้อมไปด้วยมโนธรรมและมนุษย์ ธรรม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยแห่งดวงจิต ก็อาศัยหลักพุทธศาสนาช่วยขัดเกลา ปูรงแต่ง สัญชาตญาณอันกักขะเลวร้าย ให้มีจิตใจขาวสะอาดผ่องใส และสามารถร่วมกันอยู่เป็น กลุ่มเป็นก้อนได้อย่างสบาย พระพุทธศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมอันสูง ที่สูงมนุษย์ให้มีระเบียบ มีวินัย ให้รู้จักความเมตตา ด้วยมูลเหตุอันนี้เอง จิตใจของชาวไทยส่วนมากมีนิสัยที่อ่อน น้อมไปตามหลักพุทธธรรมของพุทธองค์ คือมีนิสัยรักความสงบ และมีนิสัยที่เต็มไปด้วย ความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์^{๒๒๓}

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นรากของวัฒนธรรมสอนให้เป็นคนดีมีเหตุผล ไม่มั่งมาย เช่น

^{๒๒๒} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๘ - ๑๓๒.

^{๒๒๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๔๘.

๑. สอนให้มีเสรีภาพทางความคิด
๒. สอนให้รู้จักความดี ความชั่ว เชื่อเรื่องกรรม
๓. สอนให้มีความเสมอภาค ไม่ถือชั้นวรรณะ
๔. สอนให้มีภราดรภาพ มีเมตตา เคารพซึ่งกันและกัน
๕. สอนให้แม่เมตตาโดยหาประมาณมิได้
๖. สอนให้รักสันติ
๗. สอนให้พึ่งตนเอง
๘. สอนให้ยอมรับความสามารถของคนอื่น
๙. สอนให้ดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ไม่หย่อนหรือตึงเกินไป
๑๐. มีคำสอนทุกระดับ^{๒๒๔}

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นหลักใหญ่ของวัฒนธรรมไทย และมีคติ ธรรม คำพังเพย กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ได้มีการสร้าง สั่งสม เลือกรสรความคิด ศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยมและ เครื่องประเทืองจิตบำรุงใจ การปรับปรุงแก้ไข และสืบทอดกันมา วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการ ดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องจิตใจ และมีความเกี่ยวข้อง กับกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่มี การยอมรับนับถือของคนในสังคมที่มีความสำคัญ เช่นเดียวกับกฎหมาย จึงทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่าง ผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วยังรวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม^{๒๒๕} (ตามประกาศตั้งกระทรวง วัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๙๕)

คติธรรม ได้แก่วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ส่วนใหญ่ เป็นเรื่อง เกี่ยวกับจิตใจ ศีลธรรมจรรยาซึ่งได้มาจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ช่วยให้ สังคมและ ประเทศชาติดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข มั่นคงและปลอดภัยที่ใช้ในการดำเนินชีวิต^{๒๒๖}

๑. ความขยันหมั่นเพียร คือความตั้งใจในการทำสิ่งใดก็ทำอย่างจริงจังจนสำเร็จ ลุ่่วงไม่ ทอดทิ้ง ไม่เป็นคนจ้บจืด ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง

๒. ประหยัดอดออม คือเมื่อคนมีความขยันหมั่นเพียรทำงานหาเงินมาได้แล้ว ก็ต้องรู้จัก ประหยัด อดออม ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย รู้จักยับยั้งจิตใจ^{๒๒๗}

๓. เสียสละ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัย ซึ่งกัน และกัน ช่วยเหลือบำบัดทุกข์บำรุงสุขซึ่งกันและกันภายในสังคมด้วยความบริสุทธิ์ใจ การเสียสละ จำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และ ประสานหมู่ชนใน สังคมให้มีความสามัคคีที่เรียกว่า สังคหวัตถุ^{๒๒๘}

^{๒๒๔} สติชัย ศิลปะชัย, ผศ., เอกสารประกอบการสอนวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป. เอกสารอัดสำเนา)

^{๒๒๕} ประกาศตั้งกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๙๕.

^{๒๒๖} พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยานธมโม), ผศ., วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๒.

^{๒๒๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๒๒๘} อง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๕๑, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

๔. ชื่อสัตย์สุจริต ไม่เห็นแก่ได้ ไม่ใจแคบ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่อ้อโงง ไม่ใช้เล่ห์เหลี่ยมกับผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง ยิ่งกับผู้น้อย ผู้ด้อยโอกาสผู้ยากกว่าตนด้วยแล้ว ไม่ควรทำอย่างอื่น ควรประกอบอาชีพแต่เฉพาะในทางสุจริต งดเว้นการทุจริต ผิดศีลธรรม ทุกชนิด ต้องรักษาคำพูดของตนให้มีคุณค่าน่าเชื่อถือเสมอ^{๒๒๙}

๕. มีความกตัญญู คือ รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำแก่ตน เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ และคนอื่น ๆ ที่สุดแม้สิ่งไม่มีชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัย ถิ่นกำเนิด สถานศึกษา หรือ แม้กระทั่งสัตว์ที่ช่วยประกอบภาระงานเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้แทนเครื่องจักรกลในสมัย ปัจจุบันนี้ ผู้ทำอุปการะก่อนเรียกว่าบุพพการี คนที่รู้อุปการะที่คนอื่นทำแก่ตนแล้วทำตอบ แทนเรียกว่า กตัญญูทุกเวที การกตัญญูรู้คุณคนนั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ที่อยู่ ร่วมกันในสังคม^{๒๓๐}

๖. มีใจกว้างขวาง คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ซึ่งจะช่วยให้หมู่คณะอยู่ ร่วมกันด้วยดี มีธรรม ไม่ถือเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ ถ้าความคิดเห็นของคนอื่นดีมี เหตุผลก็ควรมีใจกว้างรับฟังพร้อมที่จะรับผิดชอบในหมู่คณะด้วยการประพฤติกุศลธรรมสำหรับ สร้างที่พึ่งแก่ตนเองเรียกว่านาถกรรม ธรรม ๑๐ ประการ^{๒๓๑}

๒.๗.๒ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์มีการประกอบพิธีกรรม ที่สำคัญได้แก่

๑. พิธีล้างบาป หรือศีลล้างบาป หรือศีลจุ่ม (Baptist) บางครั้งเรียกทับศัพท์ว่า ศีลบัพติสมา ชาวคริสต์ทุกคนเมื่อมีอายุประมาณ ๑๒-๑๔ ปี จะต้องผ่านพิธีนี้ ถือว่าสำคัญ ที่สุด เพราะจะเป็นการรับสมาชิกใหม่ เข้าสู่ความเป็นชาวคริสต์โดยสมบูรณ์ เป็นประตูเข้าสู่ พระศาสนจักร เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับที่จะผ่านไปสู่พิธีอื่น ๆ ต่อไป วิธีล้างบาปนี้ใช้น้ำ เป็นเครื่องหมายโดยการจุ่มตัวลงในน้ำ ๓ ครั้ง หรือพระผู้ประกอบพิธีให้ ใช้น้ำรด

๒. พิธีรับพระจิต หรือศีลกำลัง (Confirmation) เป็นพิธีกรรมเพื่อเป็นการย้ำหรือแสดงความมั่นคงของจิตใจที่มีต่อพระจิต เป็นการยืนยัน (Confirm) ว่าจะเป็นผู้นับถือพระ เจ้าอย่างแท้จริง แม้จะเปลี่ยนสภาพของวัยไปเป็นการเปลี่ยนสภาพเด็กเป็นผู้ใหญ่ใน พระศาสนจักร พิธีนี้จะมีการเจิมหน้าผากเป็นรูปกางเขน มีการวางมือทั้งสองบนศีรษะของ ผู้รับ และประกาศว่า ผู้รับเป็นผู้ได้รับความรอดในนามของพระไตรเอกานุภาพ

๓. พิธีศีลมหาสนิท (Communion) เป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับพระเจ้า เป็นศีลศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งบรรจพระโลหิต พระวิญญาณ และพระเทวภาพ ของพระเยซูคริสต์เจ้าภายใต้รูปของขนมปัง และน้ำองุ่น โดยพระผู้ประกอบพิธีจะนำเอาน้ำ องุ่นไปทำพิธีบูชาหน้าแท่นบูชาก่อน เสร็จแล้วผู้รับศีลนี้จะเดินพนมมือเข้ามาหาอย่างสงบ เสงี่ยม ไปคุกเข่าที่โต๊ะศักดิ์สิทธิ์ พระจะยื่นก้อนขนมปังกรอบเล็ก ๆ ให้ ผู้รับก็จะเจยศีรษะ อ้าปากและแลบลิ้นปริมฝีปากล่าง และปิดปาก เมื่อก่อนขนมปังเปียกแล้วจึงกลืน แล้วพนม มือกลับไปที่เดิม สวดมนต์ภาวนานมัสการขอบคุณ

^{๒๒๙} พระครูกลุณีสถิตวิวัฒน์ (สมาน กลุณีสถิต), ผศ. วัฒนธรรมไทย, หน้า ๖๑.

^{๒๓๐} ประพันธ์ กุลวิจิตรชัย, ผศ., วัฒนธรรมไทย, กรุงเทพมหานคร: มหาคุสภาบรรณาคาร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^{๒๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), วิสัยธรรมเบิกนำวิสัยทัศน์, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕-๓๖.

บางครั้งศีลนี้เรียกกันว่า ศีลระลึก เพราะ เป็นการน้อมระลึกถึงการสิ้นพระชนม์ของพระเยซูบนไม้กางเขน หลังจากที่ทรงรับประทาน อาหารมื้อสุดท้าย (The Last Supper) กับคณะสาวกซึ่งมีอาหารคือขนมปัง

๔. พิธีสารภาพบาป หรือ ศีลแก้บาป (Confession) เป็นพิธีบอกความผิดหรือ บาปของตนแก่พระเพื่อพระจะได้ยกโทษอภัยให้ ในพิธีสารภาพนี้จะกระทำในห้องเล็ก ๆ ข้างโบสถ์ ภายในห้องเล็กมีม่านหรือฉากกั้นกลาง ผู้สารภาพบาปเข้าทางหนึ่ง พระผู้ฟัง การสารภาพบาปจะอยู่อีกทางหนึ่ง พระจะช่วยถามนำ ผู้สารภาพจะต้องตอบอย่าง ตรงไปตรงมาที่สุด เมื่อออกจากที่แก้บาปแล้วต้องคำนึงถึงคำเตือนของพระ ต้องตั้งใจที่จะงด เว้นไม่ทำบาปอีกต่อไป

๕. พิธีเจิมครั้งสุดท้าย (Extreme Unction, Holy Unction) เป็นพิธีกรรมที่พระทำเพื่อให้ผู้กำลังจะสิ้นใจหรือป่วยไข้ระถึงพระเจ้าเอาไว้ จะได้ไม่ลืมหนทางที่จะไปสู่อาณาจักร ของพระเจ้า เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะบรรเทาวิญญานและร่างกายของผู้ป่วยให้มีสติกำลังเข้ม แข็งที่จะสามารถต่อสู้มารยาทได้ เป็นพิธีเจิมครั้งสุดท้ายให้บริสุทธิ์จากบาปก่อนที่จะไปสู่ สถานชำระบาป (Purgatory) ในพิธีเจิมนั้นจะจับศีรษะคนเจ็บด้วยมือซ้ายแล้วเอานิ้วชี้ข้างขวาแตะหน้าผาก จากนั้นจึงใช้น้ำมันศักดิ์สิทธิ์เจิมทาที่ ตา หู จมูก ปาก มือ และเท้า ขณะเจิม ก็จะมีสวดอ้อนวอนขอพรให้พระเจ้าได้โปรดอภัยบาปจากการที่อวัยวะต่าง ๆ ได้กระทำลงไป

๖. พิธีบวช หรือศีลอนุกรม (Ordination) เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเสกชาวคริสต์ที่ ยอมตนเข้ามาเป็นนักรบ และเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ โดยมีหน้าที่สำคัญคือถวายมหาบูชา มิสซา โปรดศีลศักดิ์สิทธิ์เผยแพร่พระทำคำสอน พระผู้ประกอบพิธีนี้จะต้องเป็นพระผู้ใหญ่ โดยให้ผู้จะบวชนุ่งขาวห่มขาวกราบลงหรือคุกเข่าลงหน้าแท่นบูชาแล้ว พระผู้ใหญ่ผู้นั้นจะสวด และให้พรเป็นเสร็จพิธี เป็นการเปลี่ยนสภาพคริสต์ชนสามัญให้เป็นผู้แทนของพระเยซูเจ้า มากขึ้น

๗. พิธีสมรส หรือศีลแต่งงาน หรือศีลกล่าว (Matrimony) เป็นพิธีกรรมที่รวม ชายหญิง ๒ คน ให้เป็นสามีภรรยา สร้างสรรค์ครอบครัวชาวคริสต์ที่สมบูรณ์ด้วยความรัก และความซื่อสัตย์ต่อกันโดยในพิธีนี้จะมีพระเป็นผู้อนุญาตในฐานะตัวแทนของพระเจ้าและมี พยานอีก ๒ คน คู่บ่าวสาวจะหมอบลงหน้าแท่นบูชาหรือยืนก้มศีรษะ พระจะออกมาทาง แขนทั้งสองออกเป็นการแสดงความรับรู้ในความรักของทั้งสองพร้อมทั้งซักซ้อมความยินดี เต็มใจที่จะรับกันและกันเป็นสามีภรรยาและสวมมงกุฎให้ อ่านคำประสาทพรแก่คู่บ่าวสาว เป็นเสร็จพิธีเนื่องจากอุปสรรคที่สำคัญของพิธีนี้ ความเป็นญาติใกล้ชิดกันถูกบังคับให้ แต่งงานหรือนับถือศาสนาต่างกัน จึงต้องมีการบอกกล่าวให้ผู้รู้ได้แจ้งอุปสรรคซึ่งอาจจะจะมี เสียล่วงหน้า

๘. พิธีคริสต์มาส (Christmas Day) ชาวคริสต์จะร่วมกันจัดพิธีเฉลิมฉลองวัน คล้ายวันประสูติของพระเยซูคือ วันที่ ๒๕ ธันวาคมของทุกปีเพื่อเป็นกิจกรรมที่เป็นอนุสรณ์ ระลึกถึงวันประสูติ พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นตั้งแต่เวลา ๒๔.๐๐ น. ของคืนวันที่ ๒๔ ธันวาคม โดยการไปตามประตูบ้านต่าง ๆ ร้องเพลงอวยพร ในนามของพระเจ้า ขอให้ทุกคนมีความ เจริญด้วยอำนาจพระเมตตาของพระเจ้าแล้ว เจ้าของบ้านก็จะนำของขวัญเช่น ขนม ผลไม้ อาหารว่าง เครื่องดื่ม ออกมาให้เป็นการแสดงความขอบคุณที่คณะศาสนทูตได้นำพระพรจาก พระเจ้ามาให้ถึงบ้าน ในขณะที่เดียวกันเมื่อเทศกาลคริสต์มาสมาถึงทุกบ้านก็จะจัดให้มี ต้นคริสต์มาสที่แขวนด้วยของขวัญสำหรับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อน ๆ ญาติสนิท มิตรสหายในลักษณะ (Merry Christmas) ให้ผู้รับมีความสุข สดชื่นและสมปรารถนา ด้วย

อำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ของพระเจ้า กิจกรรมในวันที่ ๒๕ ธันวาคม สำหรับชาวคริสต์ ทุกคน คือ การไปโบสถ์ร่วมกัน สวดมนต์เช้า (Matin) รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน และแลกเปลี่ยนของขวัญกัน วันคริสต์มาสนี้เป็นวันหยุดงานทุกชนิด เปิดโอกาสให้พี่น้อง ที่อยู่ห่างไกลได้มาพบกัน อวยพรแก่กันและกัน

๙. วันอีสเตอร์ (Easter) ชาวคริสต์จะร่วมกันจัดพิธีเฉลิมฉลองวันเสด็จฟื้นคืนชีพของพระเยซู (Resurrection) คือเช้าวันที่ ๓ หลังจากวันศุกร์ซึ่งเป็นวันที่ถูกประหารชีวิต โดยการตรึงไม้กางเขน ส่วนวันที่จัดกิจกรรมเพื่อน้อมรำลึกถึงวันอีสเตอร์นั้น ได้แก่วัน อาทิตย์แรกหลังวันที่มีพระจันทร์เต็มดวง (วันเพ็ญ) ภายหลังวันที่ ๒๑ มีนาคมของทุกปี ซึ่ง ตกอยู่ระหว่าง วันที่ ๒๒ มีนาคม ถึงวันที่ ๒๕ เมษายน พิธีกรรมที่ประกอบในวันอีสเตอร์ จะเน้นหนักการบูชา บวงสรวงดวงวิญญาณพระเยซู มีการจุดเทียนเผยแพร่คำสอน ประพรม น้ำมันต์ ทำพิธีล้างบาป และทำพิธีส่งดวงวิญญาณ

๑๐. พิธีสำคัญมหากางเขน (Cross) เมื่อตื่นนอน เมื่อจะเข้านอน ก่อนลงมือ ทำงานสำคัญ หรือเมื่อประสบภัย และเมื่อถูกประจัญ ชาวคริสต์จะประกอบพิธีสำคัญ มหากางเขนคือยกมือข้างขวา ขึ้นที่หน้าผากพลางว่า “เดชะพระนามพระบิดา” แล้วลดลงที่อก พลางว่า “และพระบุตร” แล้วยกไป บ่าซ้ายหาบ่าขวา พลางว่า “และพระจิต” แล้วพนมมือ ไหว้ พลางว่า “อาเมน”^{๒๓๒}

๒.๗.๓ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลามหมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงามซึ่งเกิดจากการนอบน้อมยอมตนต่ออัลลอฮ์พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิง เพื่อความสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมอิสลามหมายถึงการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพิธีกรรม ตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่นำมาจาก หรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์อัลกุรอานและ ซุนนะห์ของท่านศาสดามูฮัมมัด (ศ็อลฯ)^{๒๓๓}

วัฒนธรรมอิสลามหมายถึง การดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรม (แนวปฏิบัติ) ตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่นำมาจากหรืออยู่ในขอบข่ายของพระคัมภีร์ กุรอานและซุนนะฮ์ (คำสั่งสอน) ของท่านศาสดา มูฮัมมัด ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของมุสลิมมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติไว้เกือบทุกแง่มุมจนสามารถกล่าวได้ว่า ข้อบัญญัติทางศาสนาอิสลามเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตที่มุสลิมต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด^{๒๓๔}

วัฒนธรรมคือ “แนวทางการดำรงชีวิตของสังคมหรือของกลุ่มแต่ละกลุ่มที่สืบ ทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมคือสิ่งที่สังคมแต่ละสังคมถือว่า เป็นสิ่งที่ดีเป็นแบบฉบับของชีวิต ซึ่งคนส่วนมากหวงแหนและปกป้องรักษา” สำหรับชาว มุสลิมนั้นวัฒนธรรมกับศาสนา

^{๒๓๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ศาสนาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓-๑๒๕.

^{๒๓๓} เสาวนีย์ จิตต์หมวด, ผศ., กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนสง่าราษฎร์ อัมพร, ๒๕๓๑), หน้า ๒๒๖.

^{๒๓๔} จรัญ มะลูลีม, ไทยกับโลกมุสลิม: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕-๒๖.

เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เพราะศาสนาอิสลามคือ แนวทางการดำเนินชีวิตของมุสลิมเป็นเนื้อหนึ่งเดียวกัน^{๒๓๕}

วัฒนธรรมอิสลามมีที่มาแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น คือมาจากพระมหาคัมภีร์ กุรอานซุนนะฮ์ของท่านศาสดา วัฒนธรรมส่วนนี้มีลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมแวดล้อมเช่นเดียวกับวัฒนธรรมอื่น ๆ จนมีผู้สรุปว่า วัฒนธรรมอิสลามเป็น วัฒนธรรมที่แข็ง^{๒๓๖}

ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของมุสลิมมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทาง ศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด เพราะหลักปฏิบัติทางศาสนาได้กำหนดข้อปฏิบัติไว้เกือบทุกแง่ ทุกมุมจนสามารถกล่าวได้ว่า ข้อบัญญัติทางศาสนาอิสลามเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตที่มุสลิม ต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด^{๒๓๗}

ศาสนาวัฒนธรรมต้องมีการสืบทอดในสังคม สำหรับศาสนาอิสลามนั้นเน้นหนัก หน้าที่สืบทอดศาสนาวัฒนธรรมเป็นพิเศษ นอกจากนั้นความรู้สึกรู้สึกว่าวัฒนธรรมนิยมจะมีด้วยกัน ทุกกลุ่มทุกเหล่า คือรู้สึกว่าเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเองดีกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มคนอื่น โดยเฉพาะชาวมุสลิมแล้ว ความรู้สึกศาสนาวัฒนธรรมนิยม มีอยู่สูงมาก เพราะมีหลักคำสอน ในอิสลามมากมายที่กล่าวในลักษณะที่ว่าหนทางของพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นหนทางที่ถูกต้องที่สุด หรือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ถูกต้องที่สุด^{๒๓๘} ลักษณะสองอย่างนี้ทำให้มีผลคือ มุสลิม ทุกคนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้และเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของตน

วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามเป็น ศาสนาที่มีบทบัญญัติและวินัยปฏิบัติเคร่งครัด ซึ่งหลักของศาสนาเหล่านี้ ส่งผลต่อ วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมมีดังนี้^{๒๓๙}

๑. วัฒนธรรมในการเกิด วัฒนธรรมเกี่ยวกับการเกิดของเด็กทารกในศาสนา อิสลามนั้นเมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว ผู้เป็นพ่อและแม่จะทำการโกนผมไฟให้แก่เด็กทารก ซึ่งถือเป็นประเพณีของศาสนาที่จะถือเป็นการเอาสิ่งสกปรกที่ติดมากับตัวเด็กให้หมดสิ้นไป นอกจากนี้หากเป็นเด็กผู้ชายจะทำการตัดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศเพื่อความสะอาด ซึ่งเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า สุหนัต หรือมาไซยารี ด้วย

๒. วัฒนธรรมในด้านการแต่งกาย อิสลามถือกันว่าการเปิดเผยอวัยวะบางส่วน ของร่างกายที่ไม่สมควรเปิดเผยให้คนอื่นเห็นนั้นเป็นการผิดมารยาทอย่างร้ายแรง ทางศาสนา ถือว่าเป็นบาป ส่วนที่ควรปกปิดภาษาอาหรับเรียกว่า เอรอต กล่าวคือ สำหรับผู้ชาย อวัยวะ ที่ควรปกปิดได้แก่ อวัยวะ ตรงกลางลำตัวตั้งแต่ส่วนบนเอวลงไปจนถึงกลางน่อง ส่วนผู้หญิง ต้องปกปิดร่างกาย

^{๒๓๕} เรื่องเดียวกัน, ๗๒.

^{๒๓๖} ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชีย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘.

^{๒๓๗} วินัย คุรุวรรณพันธ์, ทศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕๙.

^{๒๓๘} อารง สุทธาศาสน์, อิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมต่อปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้” วารสารการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๓ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

^{๒๓๙} อัครวิน ชาบารา, การศึกษาชุมชนมุสลิมบริเวณคลองบางกอกใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี), (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๙-๑๑.

นับตั้งแต่คอลงไปถึงข้อมือข้อเท้า ดังนั้นผู้ชายชาวมุสลิมจึงไม่นิยมสวม กางเกงขาสั้นเหนือเข่า เพราะเข่าถือเป็นส่วนที่ปกปิด หญิงก็ต้องสวมเสื้อแขนยาวถึงข้อมือ และนุ่งผ้าถึงข้อเท้า การสวมเสื้อไม่มีแขน หรือกระโปรงสั้นเกินเข่าถือเป็นการผิดมารยาท ต่อหลักศาสนา นอกจากนี้ส่วนศีรษะก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องปกปิด ผู้ชายต้องสวมหมวก ถ้าไม่มีหมวกก็ใช้ผ้าโพกศีรษะแทน ส่วนหญิงต้องใช้ผ้าคลุมศีรษะ อยู่เสมอเมื่อออกจากบ้าน ซึ่งการแต่งกายของชาวมุสลิมทั้งหญิงและชายนอกจากจะแต่งตามวัฒนธรรมแล้ว ยังแสดงถึง การปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

๓. วัฒนธรรมในด้านการบริโภค โดยในหลักศาสนาจะมีข้อห้ามในเรื่องอาหาร ไว้คือ ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ที่ตายเอง ยกเว้นสัตว์เล็ก เช่นปลา หรือสัตว์ที่ถึงแก่ชีวิตโดย ไม่มีเจตนาจะฆ่าฟันก็อนุญาตให้รับประทานได้ และห้ามรับประทานสัตว์ที่ถูกฆ่าอย่างไม่ ถูกต้องตามวิธีของอิสลาม และไม่ได้ผ่านการกล่าวนามของพระเจ้าก่อนที่จะทำการฆ่าสัตว์ นั้น ๆ และห้ามรับประทานเลือดสัตว์ เพราะถือว่าเลือดเป็นพาหนะที่นำเชื้อโรค

๔. วัฒนธรรมในการสมรส ในศาสนาอิสลามเรียกพิธีการสมรสว่า “ฟินิกะห์” ศาสนาอิสลามถือว่าการสมรสทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีเกียรติ และป้องกันการประพฤติ ออกนอกกลุ่มนอกทาง ศาสนาจึงสนับสนุนให้ชายหญิงแต่งงานกัน ตามหลักศาสนาอิสลาม ถือว่าการแต่งงานเป็นสัญญาอย่างหนึ่ง ซึ่งกระทำโดยการยินยอมร่วมกันระหว่างชายหญิง โดยมีพยานจำนวนสองคน จะเป็นผู้ชายสองคน หรือชายหนึ่งคนกับหญิงสองคนก็ได้ พร้อมกับจำนวนของหมั้นตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยเงินส่วนนี้จะนำไปใช้ในการจัดระเบียบ ครอบครัวในระยะแรก โดยมอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ของฝ่ายหญิง ในการทำพิธีสมรสนั้นบิดา มารดาของฝ่ายหญิง หรืออหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาอิสลามจะเป็นผู้ทำพิธีให้ก็ได้

๕. วัฒนธรรมเกี่ยวกับการตาย อิสลามถือว่าการตายเป็นการเปลี่ยนสภาพจาก ชีวิตแห่งการประกอบพิธีกรรมในโลกนี้ไปสู่สภาพแห่งการรับผลกรรมในปรภพ พิธีกรรม ทางศาสนาที่กระทำคือเมื่อการตายเกิดขึ้นกับคนในชุมชนแล้ว จะต้องทำพิธีฝังศพให้เสร็จ เรียบร้อยภายใน ๒๔ ชั่วโมง โดย ผู้ที่มาร่วมพิธีจะสวมใส่ชุดปกติธรรมดา ไม่มีการแต่งกาย สีดำเพื่อไว้ทุกข์อย่างวัฒนธรรมไทย ชาวมุสลิมเชื่อว่าเมื่อคนเราตายไปแล้วจะไม่มีการ เวียนว่ายตายเกิด หากแต่วิญญาณเหล่านั้นจะอยู่ในสภาพที่กึ่งกลางระหว่างชีวิตในโลกนี้กับ ปรโลก ที่เรียกว่า “บรซัค” รอการลงโทษเพื่อจะฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งในวันพิพากษาโดย พิธีกรรมในขั้นต้นจะมีการสวดศพที่บ้านของผู้ตาย ๑ คืนและจะมีการอาบน้ำชำระร่างกายของศพ ห่อศพด้วยผ้าขาว และนำศพใส่โลง เพื่อนำไปละหมาดให้แก่ผู้ตายที่มีสยิด และขั้นตอนสุดท้ายคือการฝังศพในสุสานหรืออุโบว์

๒.๗.๔ หลักคำสอนการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสระ มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ เบญจศีลหรือ ศีล ๕ สังคห วัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรรวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ สัปบุริสธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เบญจศีลและเบญจธรรม หรือศีล ๕ นั้น เป็น ข้อปฏิบัติพื้นฐานเบื้องต้นของบุคคล เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กาย วาจาใจของตนเอง เพื่อ ทุกคนจะได้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขเรียบร้อย และอยู่ร่วมกัน อย่าง มีความสุข

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจสำหรับบุคคล ที่จะช่วยแก้กมลปารณา ให้ผู้อื่นมีความสุขและช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

ฆราวาสธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเพื่อความสุขความสำเร็จในชีวิต ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความซื่อตรงต่อกัน รู้จักการข่มใจ การฝึกฝนตนเองไม่ให้ประพฤติ ชั่ว มีความอดทน เสียสละ และรู้จักการแบ่งปัน

สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีความเป็น ปึกแผ่นความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกัน อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติและ ความสร้างมั่นคงและความเจริญก้าวหน้า

ศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิต เมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวเอง บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักอาณาจักรพระเจ้า อาณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอาณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริง หลัก คำสอนอื่น ๆ ได้แก่ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่ง ความรัก พระเยซูคริสต์ทรงสอนให้รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ คือเรื่องความรัก ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของ ศาสนาคริสต์ สอนให้รักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดสิ่งที่รักสิ่งที่ หวงแหนของกันละกัน บัญญัติ ๑๐ ประการ

ศาสนาอิสลาม หลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ สอนให้ มนุษย์จึงยึดหลักศรัทธา ๖ ประการและหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำ หน้าที่อีก ๓ ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับ พระเจ้า จุดหมายสูงสุด คือทำความดีแล้วในมนุษย์โลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์ กับพระเจ้ามีชีวิตไปชั่ววันนิรันดร หลักคำสอนสำคัญที่ถือว่าเป็นโครงสร้างสำคัญ ๒ ประการคือ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่ง สันติภาพมีเป้าหมายเพื่อสร้างสันติภาพและสันติสุขให้กับชีวิตและสังคมมนุษย์ หลักธรรม ชั้นพื้นฐานของศาสนิกชนมุสลิมทุกคนคือหลักศรัทธาคือศรัทธาในพระอัลเลาะห์ และหลัก ปฏิบัติ คือปฏิบัติเพื่อสนองคำบัญชาของพระองค์ อย่างเคร่งครัด และครบถ้วน กิเลสตัณหา ก็จะถูกปลดปล่อยออก จนหมดสิ้น และเมื่อปฏิบัติแล้ว ลำดับต่อมาคือ การรับหลักธรรมที่ เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือ ที่เรียกว่า หลักคุณธรรมหรือหลักความดี คือการกำหนดว่าสิ่งใดที่ควร ปฏิบัติ และสิ่งใดต้องละเว้นหรือการกระทำที่ต้องห้ามคือห้ามการทำชั่วและกิจกรรมของ มุสลิมจะเกี่ยวโยงกับสันติภาพเกือบทั้งสิ้นในนามาซ การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การทำหัจญ์ การเชือดสัตว์ การขอพร การทักทาย

๒.๗.๕ สรุปการอยู่ร่วมกันของศาสนา

จากการศึกษาหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ทั้งสามศาสนามีหลักคำสอนทางศาสนาเป็น หลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมทางศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้าง ความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน และยัง

ช่วยให้สังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้นมีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง เป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึง เชื้อชาติและศาสนา ก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ

สามารถสรุปหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามได้ดังนี้

๑. เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนา อิสลาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำสอนทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้มนุษย์ทำความ ดีละเว้นจากความชั่วทั้งปวงสอนให้มนุษย์รักความสามัคคี มีความยุติธรรมปฏิบัติต่อกันในสิ่ง ที่ถูกต้อง มีความเมตตา กรุณาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ไม่อิจฉาริษยาพยาบาทต่อกัน หลักธรรมของศาสนาต่างๆ มีความสอดคล้องกันในการปลูกฝัง ความเป็นคนดี และศาสนิกชนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ โดยเฉพาะในชุมชน ที่มีศาสนิกชนที่นับถืออยู่ร่วมกันทั้ง ๓ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม

๒. หลักการสำคัญที่เป็นหัวใจสำคัญ ของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนา อิสลาม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าหลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ ละความชั่วทั้งปวง ทำความดี ให้ถึงพร้อม และทำจิตใจ ให้บริสุทธิ์ผ่องใส โดยจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ ความดับทุกข์ หรือพ้น ทุกข์ คือนิพพาน และสอนวิธีดับทุกข์ให้ หลายแนวทาง เช่นเดินสายกลาง พึ่งตนเอง รู้จักกฎ ของเหตุผล และตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท

หลักการสำคัญของคริสต์ศาสนา มีหลักคำสอนที่สำคัญ คือ ความรัก ได้แก่ จงรัก พระเจ้า ด้วยสิ้นสุดจิตใจ และรักเพื่อนบ้าน เหมือนรักตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การ อยู่ร่วมกับพระเจ้าในสวรรค์ และทำดีเพื่อพระเจ้า

หลักการสำคัญของศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนที่สำคัญในการดำเนินชีวิตให้เป็น ผู้ดำรง อยู่ในศีลธรรม อันเป็นที่ยอมรับในสังคมพัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็น คนที่รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว

เนื่องจากทั้ง ๓ ศาสนา มีความเชื่อ ข้อบัญญัติ เฉพาะของตน ดังนั้น ในการอยู่ ร่วมกัน ทุกคนจะต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ให้เกียรติ เคารพยกย่อง และไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ศาสนาอื่น ให้มีความรักความเมตตา และเสียสละเพื่อเพื่อนมนุษย์ สอนให้อยู่ร่วมกันอย่าง สงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน เพื่อความสันติสุขของทุกคนในชุมชน

๓. โดยพื้นฐานของสังคมมนุษย์นั้นต้องการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุขสันติ มีความ สัมผัสสามัคคี ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกัน ได้อยู่ ร่วมกันได้ โดยยึดหลัก คำสอนของศาสนาที่ตนเองนับถือ

๒.๘ ประวัติข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ประวัติความเป็นมาของอำเภอแม่สอด แม่สอดเป็นเมืองอยู่ทางซีกตะวันตกของแม่น้ำปิง ประวัติความเป็นมามีหลักฐานว่าเมื่อประมาณ ๑๒๐ ปีที่ล่วงมา (ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๕) บริเวณที่ตั้งอำเภอหรือชุมชนใหญ่ของอำเภอในปัจจุบันนี้ ได้มีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านพะหน่อแก” ต่อมามีคนไทยจากถิ่นอื่นหลายท้องถิ่นที่ทางภาคเหนือได้แก่ชาวอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง (ชาวอำเภอเถินยังอพยพไปอำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัยอีกด้วย) พวกนี้อพยพลงมาทำมาหากินในบริเวณหมู่บ้านนี้เป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเจ้าของถิ่นฐานเดิมซึ่งไม่ชอบอยู่ปะปนกับชนเผ่าอื่นต้องพากันอพยพไปอยู่ที่อื่น หมู่บ้านแห่งนี้ได้เจริญขึ้นตามลำดับ จนทางราชการได้ย้ายด่านเก็บภาษีอากรจากบ้านแม่ละเมา มาอยู่ที่หมู่บ้านพะหน่อแกแห่งนี้ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ทางราชการจึงได้ยกฐานะหมู่บ้านขึ้นเป็นอำเภอ เรียกชื่อว่า อำเภอแม่สอด ให้อยู่ในเขตปกครองของมณฑลนครสวรรค์ ต่อมาเมื่อมีการมีการปรับปรุงแก้ไขระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค อำเภอแม่สอดจึงได้เปลี่ยนมาขึ้นกับจังหวัดตาก^{๒๔๐}

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แม่สอดเป็นเมืองในหุบเขาตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบแม่สอด โดยเมื่อประมาณ ๒๐๐ ล้านปีมาแล้วเคยเป็นทะเลมาก่อน เนื่องจากมีการค้นพบฟอสซิลหอยชนิดแอมโมนไนต์ แอ่งที่ราบแม่สอดมีภูเขาล้อมรอบเหมือนอยู่ในก้นกระทะ แอ่งที่ราบมีลักษณะเป็นแนวยาวมีแม่น้ำเมยไหลผ่านทางยาวไปตามแนวเขา และมีลักษณะทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย ทั้งตามหุบเขาไม่ไกลนักจากตัวเมืองแม่สอดและบนสองฝั่งตามแนวยาวของแม่น้ำเมย อย่างไรก็ตาม แม่สอดมิใช่เมืองเดียวโดดเดี่ยวในแอ่งที่ราบแม่สอด ยังมีอีกหลายเมืองที่ตั้งอยู่บนริมฝั่งแม่น้ำเมย ทั้งพบพระ แม่สอด เมียวดี แม่ระมาด และท่าสองยาง

ตามหุบเขาไม่ไกลนักจากตัวเมืองแม่สอด ทั้งที่ดอยมะขามป้อมหนึ่งและสอง ดอยสระกุลี ดอยมณฑา และดอยส้มป่อย บนเส้นทางสายแม่สอด-ตาก มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีมากพอสมควร ทั้งเครื่องใช้ไม้สอยและอาวุธ สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและทำกิจกรรมของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และน่าจะเกี่ยวข้องกับเส้นทางเดินทัพของไทยกับพม่าในสมัยอยุธยา

กรุโบราณซึ่งพบที่บ้านพบพระ ก็เป็นแหล่งโบราณคดีอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญ วัตถุโบราณที่พบมีทั้งเครื่องไม้ใช้สอย ทั้งอาวุธและเครื่องประดับสำริด สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายของชนชาติไทยจากจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๓-๔^{๒๔๑}

สมัยประวัติศาสตร์ อำเภอแม่สอดเป็นอำเภอที่มีความเป็นมาในประวัติศาสตร์ เป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ในอดีตได้เสด็จมาชุมนุมกองทัพอันเมืองนี้แล้วถึง ๓ พระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกอบพิธีสถาปนา เมืองแครงและยกทัพกลับราชอาณาจักรไทยโดยผ่านดินแดนเมืองตากเป็นแห่งแรก และสมเด็จพระ

^{๒๔๐} กรมโยธาธิการและผังเมือง, ผังประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐.

^{๒๔๑} อนุรักษ์ พันธุ์รัตน์, บรรณาธิการแม่สอดหนึ่งร้อยปี, (ตาก : ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอแม่สอด, ๒๕๕๑).

พระเจ้ากรุงธนบุรี เคยได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองตากและเป็นผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทยจากพม่าครั้งที่ ๒

ในสมัยสุโขทัย มีซากเมืองโบราณอีกหลายแห่งบนทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเมย ทั้งในตัวเมืองแม่สอดและในเมียวดีฝั่งพม่า ที่ตำบลแม่ตั้นและตำบลสามหมื่นในอำเภอแม่ระมาด แต่ละแห่งที่พบนั้นสร้างขึ้นต่างยุคกัน บางแห่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย คำว่า เมืองฉอด ก็ปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยสุโขทัยเช่นกัน มีการกล่าวถึง เมืองฉอด ในศิลาจารึกหลายหลัก อาทิ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่หนึ่ง ศิลาจารึกวัดศรีชุม และศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ ๑ และ ๒ แต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถพิสูจน์แน่นอนได้ว่า เมืองฉอดอยู่ที่ไหนในแอ่งที่ราบแม่สอด ยังจะต้องอาศัยการสำรวจเพิ่มเติม ที่ว่า เมืองฉอดคือแม่สอดนั้นเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น^{๒๔๒}

ในสมัยอยุธยา คำว่า “เมืองฉอด” ไม่มีปรากฏในเอกสาร โดยมีการกล่าวถึงด้านแม่ละเมาซึ่งอยู่ในเขตแม่สอด และเป็นเส้นทางเดินทัพของกองทัพพม่า

ปัจจุบัน อำเภอแม่สอด ได้ถูกเสนอชื่อเพื่อยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดแม่สอดพร้อมกับสี่อำเภอข้างเคียง สำหรับประวัติความเป็นมาของชื่ออำเภอแม่สอด นั้น สันนิษฐานไว้เป็น ๓ นัย คือ กล่าวกันว่า อำเภอแม่สอด เป็นเมืองเดียวกันกับ “เมืองฉอด” ที่เป็นเมืองหนึ่งซึ่งตั้งประชิดชายแดนราชอาณาจักรสุโขทัย เมืองฉอดมีเจ้าเมืองการปกครองชื่อ “พ่อขุนสามชน” คำว่า เมืองฉอดเรียกกันนานเข้าอาจกลายมาเป็น “แม่สอด” ก็เป็นไปได้

อำเภอแม่สอดอาจได้ชื่อมาจากลำห้วยสายสำคัญคือ “ห้วยแม่สอด” ที่ไหลคดเคี้ยว (สอดไปสอดมา) ผ่านหมู่บ้านนี้

แม่สอด อาจมาจากคำว่า “เหมซ้อค” ในภาษามอญ ซึ่งแปลว่า พม่าตาย

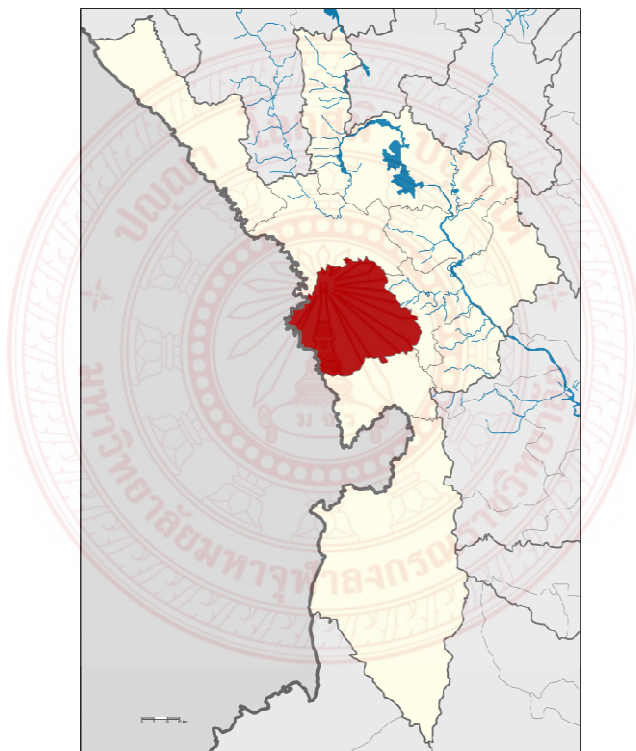
อำเภอแม่สอด (พม่า:ไทใหญ่:) เป็นอำเภอหนึ่งทางตอนกลางของจังหวัดตาก ได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ ตัวอำเภออยู่ในที่ราบระหว่างภูเขาระหว่างเทือกเขาถนนธงชัย ทิวเขาในฝั่งประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นทิวเขาฝั่งประเทศพม่า อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ประมาณ ๑๙๘๖ ตารางกิโลเมตร ประชากรมีทั้งชาวเขาและคนที่อพยพจากอำเภอเมืองตากเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่รวมทั้งชาวพม่าที่มีภรรยาและบุตรเป็นคนไทยด้วย อำเภอแม่สอดอยู่ห่างจากอำเภอเมืองตาก ๘๖ กิโลเมตร

แม่สอดเป็นอำเภอที่มีการค้าระหว่างประเทศไทยกับพม่า เนื่องจากเป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดน และเป็นที่ตั้งจุดผ่านแดนถาวรด่านพรมแดนแม่สอด เชื่อมโยงเมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยงประเทศพม่า ประวัติความเป็นมาของอำเภอแม่สอดนั้นยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าจะเป็นเมืองฉอดของขุนสามชนที่เคยยกทัพไปตีกรุงสุโขทัยหรือไม่ ยังไม่มีผู้ใดพิสูจน์ได้ เมื่อดูตามสภาพบ้านเมืองของอำเภอแม่สอดนั้น ไม่พบว่ามีสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่อายุอยู่ในยุคของสุโขทัยได้เลย ฉะนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่าไม่ใช่เมืองเดียวกัน และขณะนี้ได้มีนักโบราณคดีพบซากเมืองโบราณอยู่ในป่าที่บึงในท้องที่อำเภอแม่ระมาด ซึ่งอาจจะเป็นเมืองฉอดตามศิลาจารึกกรุงสุโขทัยได้

^{๒๔๒} เปลื้อง ณ นคร, พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพระนารายณ์มหาราช, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๗).

ที่ตั้งและอาณาเขต แม่สอดตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตาก ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๖ องศา ๔๒ ลิปดา ๔๗ พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๘ องศา ๓๔ ลิปดา ๒๙ พิลิปดาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๑๑๖.๒ เมตร ณ ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอแม่สอด อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ประมาณ ๑,๙๘๖.๑๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๒๔๑,๓๒๒.๕ ไร่ ใหญ่เป็นลำดับที่ ๓ ของจังหวัดตาก รองจากอำเภออุ้มผาง และอำเภอสามเงา^{๒๔๓}

อำเภอแม่สอดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่นในประเทศไทย ๓ อำเภอ และ ๑ รัฐในประเทศพม่า ดังนี้ ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก, ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอพบพระ จังหวัดตาก, ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก , โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยเป็นแนวกันเขต ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า โดยมีแม่น้ำเมยเป็นกันพรมแดน

ลักษณะภูมิประเทศ อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ทั้งสิ้น ๑,๙๘๖.๑๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๒๔๑,๓๒๒.๕๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๑๑ ของเนื้อที่จังหวัด (เนื้อที่จังหวัด ๑๖,๔๐๖,๖๕๐ ตารางกิโลเมตร) สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันซับซ้อนสลับกับหุบเขาแคบ ๆ ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเป็นที่ราบประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่อำเภอ และประมาณร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ปกครองไปด้วยป่าโปร่ง ป่าดงดิบและป่าสน ภูเขาบริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาถนนธงชัยที่ต่อลงมาจากทางตอนใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่ ทอดผ่านจังหวัดตากและ

^{๒๔๓} <https://www.maesot.go.th/> ที่ว่าการอำเภอแม่สอด อ.แม่สอด จ.ตาก (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม) ๒๕๖๑.

อำเภอแม่สอด ลงไปจนถึงเชื่อมต่อกับทิวเขาตะนาวศรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่ลาดเอียงลงไปทางทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำเมยซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอแม่สอด ตั้งอยู่ในภาคเหนือค่อนไปทางตะวันตกของประเทศไทยประกอบด้วยป่าไม้และเทือกเขาสูง มีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นทิวเขาถนนธงชัยสูงสลับซับซ้อนเป็นตัวแบ่งพื้นที่ออกเป็นฝั่งตากตะวันออก คือ อำเภอเมืองตาก อำเภอบ้านตาก อำเภอสามเงา และอำเภอวังเจ้า ส่วนฝั่งตากตะวันตก คือ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอพบพระ อำเภอท่าสองยาง อำเภออุ้มผาง

ส่วนที่เป็นที่ราบต่ำถึงเป็นลอนลาด มีความสูงอยู่ระหว่าง ๘๐-๒๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมเนื้อที่ร้อยละ ๑๖ ของจังหวัด บริเวณที่เป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนชันมีความสูงอยู่ระหว่าง ๒๐๐-๓๐๐ เมตร ครอบคลุมเนื้อที่ร้อยละ ๑๐.๕ ของจังหวัด

พื้นที่ที่เหลือเป็นเนินเขาเตี้ยไปจนถึงภูเขาสูง ซึ่งในกลุ่มนี้ มีพื้นที่ที่มีความสูงระหว่าง ๓๐๐-๗๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเลอยู่ร้อยละ ๓๔.๘ ของจังหวัด และมีความสูงมากกว่า ๗๐๐-๒,๒๐๐ เมตร อยู่ร้อยละ ๓๘.๔ ของจังหวัด ยอดเขาสูงสุดทางตะวันออกของอำเภอท่าสองยางที่เคยวัดได้ มีความสูง ๑,๗๕๒ เมตร และยอดเขาสูงสุด ทางตะวันออกของอำเภออุ้มผางที่เคยวัดได้มีความสูง ๑,๘๘๘ เมตรจากระดับน้ำทะเล

มีพื้นที่การเกษตร ๓๔๖,๑๑๖ ไร่ พื้นที่ป่าไม้ ๑,๓๙๐,๔๙๔ ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัย ๒๗,๖๗๐๑ ไร่

แหล่งน้ำ แม่น้ำเมย หรือแม่น้ำตองยิน นอกจากจะเป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างชายแดนตะวันออกของพม่ากับแนวชายแดนตะวันตกของไทย ที่มีความยาว ๓๒๗ กิโลเมตร มีต้นน้ำอยู่ที่บ้านมอเกอ ตำบลพบพระ อำเภอพบพระ และไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านอำเภอท่าสองยางไปถึงแม่ฮ่องสอน ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำสาละวิน ห้วยแม่สอด, ห้วยหัวฝาย, ห้วยแห้ง, ห้วยแม่ตาว, ห้วยม่วง, อ่างเก็บน้ำบ้านหัวฝาย, อ่างเก็บน้ำบ้านหัวยลิก.

การเมืองการปกครอง การปกครองปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๑ อำเภอ ๑๐ ตำบล ๘๘ หมู่บ้าน ๓ เทศบาล ๙ องค์การบริหารส่วนตำบล ๓๓ ชุมชน

การปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอแม่สอดเป็น ๑ ใน ๙ อำเภอที่อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดตาก อำเภอแม่สอดเป็นหน่วยการบริหารราชการ การปกครองส่วนภูมิภาค ที่มีฐานะเป็นอำเภอที่ได้รับการจัดตั้งมายาวนาน ซึ่งมีอายุ ๑๑๑ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น ๑๐ ตำบล ๘๘ หมู่บ้าน อำเภอแม่สอดแบ่งเขตการปกครองระดับท้องที่ในระดับตำบลออกเป็น ๑๐ ตำบล ประกอบด้วย

๑. ตำบลแม่สอด (Mae Sot) ๒. ตำบลแม่กุ (Mae Ku) ๓. ตำบลพะวอ (Phawo)
๔. ตำบลแม่ตาว (Mae Tao) ๕. ตำบลแม่กาษา (Mae Kasa)
๖. ตำบลท่าสายลวด (Tha Sai Luat) ๗. ตำบลแม่ปะ (Mae Pa)
๘. ตำบลมหาวัน (Mahawan) ๙. ตำบลด่านแม่ละเมา (Dan Mae Lamao)
๑๐. ตำบลพระธาตุผาแดง (Phra That Pha Daeng)

การปกครองส่วนท้องถิ่น

๑. เทศบาล ปัจจุบันอำเภอแม่สอดมีเทศบาล ๒ ขนาด รวมทั้งสิ้น ๔ แห่ง ประกอบด้วย
๒. เทศบาลนครแม่สอด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่สอดทั้งตำบล
๓. เทศบาลตำบลแม่กุ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบางส่วนของตำบลแม่กุ
๔. เทศบาลตำบลท่าสายลวด ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลท่าสายลวด
๕. เทศบาลตำบลแม่ตาว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ตาวทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอแม่สอดมีองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสิ้น ๘ แห่ง ประกอบด้วย

๑. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ปะทั้งตำบล
๒. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กุ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่กุ เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลแม่กุ
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุผาแดง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพระธาตุผาแดงทั้งตำบล
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลพะวอ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพะวอทั้งตำบล
๕. องค์การบริหารส่วนตำบลมทาว์น ครอบคลุมพื้นที่ตำบลมทาว์นทั้งตำบล
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่กาษาทั้งตำบล
๗. องค์การบริหารส่วนตำบลด่านแม่ละเมา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลด่านแม่ละเมาทั้งตำบล
๘. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสายลวด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าสายลวด เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลท่าสายลวด

โครงการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งใหม่ เป็นโครงการจัดตั้งเทศบาลตำบลใหม่ อีก ๑ แห่ง และโครงการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ๑ แห่ง

๑. เทศบาลตำบลพระธาตุผาแดง เป็นโครงการจัดตั้งแยกออกจากองค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุผาแดง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลพระธาตุผาแดง
๒. นครแม่สอด เป็นโครงการบูรรวมเทศบาลนครแม่สอด และเทศบาลตำบลท่าสายลวด เข้าไว้ด้วยกันเป็น อปท.รูปแบบพิเศษ

ประชากร อำเภอแม่สอดมีประชากร จำนวนทั้งสิ้น ๑๑๑,๙๕๔ คน เป็นชาย ๕๔,๕๖๕ คน หญิง ๕๗,๓๘๙ คน แยกเป็นรายตำบล ดังนี้^{๒๔๔}

ลำดับ	ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	จำนวน ชุมชน	ชาย(คน)	หญิง(คน)	รวม (คน)
๑	ตำบลแม่กุ (รวม ทต.)	๑๒	-	๕,๐๕๑	๕,๐๙๐	๑๐,๒๑๙
๒	ตำบลพะวอ	๙	-	๒,๐๓๕	๓,๒๒๒	๕,๒๕๗
๓	ตำบลแม่ตาว	๖	-	๓,๓๖๘	๓,๓๐๑	๖,๖๖๙
๔	ตำบลแม่กาษา	๑๖	-	๕,๖๖๘	๕,๖๓๑	๑๑,๒๙๙
๕	ตำบลท่าสายลวด (รวม ทต.)	๗	-	๓,๒๔๕	๔,๖๒๑	๗,๘๖๖
๖	ตำบลแม่ปะ	๑๑	-	๖,๒๐๕	๕,๗๘๗	๑๑,๙๙๒
๗	ตำบลมทาววัน	๑๒	-	๖,๗๗๓	๖,๗๘๙	๑๓,๕๖๒
๘	ตำบลด่านแม่ละเมา	๑๐	-	๓,๘๖๒	๓,๘๒๑	๗,๖๘๓
๙	ตำบลพระธาตุผาแดง	๗	-	๓,๐๑๘	๓,๐๒๗	๖,๐๔๕
๑๐	เทศบาลนครแม่สอด	-	๒๐	๑๕,๓๐๘	๑๖,๐๕๔	๓๑,๓๖๒
	รวมอำเภอแม่สอด	๙๐	๒๐	๕๔,๕๖๕	๕๗,๓๘๙	๑๑๑,๙๕๔

เศรษฐกิจ การเงินการคลังและการธนาคาร สถาบันการเงินและธนาคารในเมืองแม่สอดที่เปิดบัญชีกับผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) มีจำนวน ๒๒ แห่ง การค้าขายชายแดนไทย-พม่า ตลาดริมเมย

มูลค่าการค้าขาย: ภาพรวมเศรษฐกิจของ อ.แม่สอด เติบโตเฉลี่ย ๒๐% ทุกปี ถือเป็น การค้าชายแดนที่มีมูลค่าส่งออกสูงที่สุดทางภาคเหนือของไทย โดยมูลค่าส่งออก ปี ๒๕๕๔ มูลค่า ๒.๑ หมื่นล้านบาท ปี ๒๕๕๕ มูลค่า ๓.๗ หมื่นล้านบาท ปี ๒๕๕๖ มูลค่า ๔.๓ หมื่นล้านบาท และปีนี้ (๒๕๕๗) เฉพาะแค่เดือน ม.ค.-ก.พ. ยอดถึง ๘.๖ พันล้านบาท คาดสิ้นปีมูลค่าจะถึง ๕ หมื่นล้านบาท สินค้าส่งออกที่สำคัญ คือ น้ำมันเชื้อเพลิง และสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ

ส่วนการนำเข้าสูงขึ้นเช่นกัน ปี ๒๕๕๔ มูลค่า ๘ พันล้านบาท ปี ๒๕๕๕ มูลค่า ๑.๔ หมื่นล้านบาท ปี ๒๕๕๖ มูลค่า ๒.๗ หมื่นล้านบาท สินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็นวัตถุดิบจาก ทรัพยากรธรรมชาติ สินค้าเกษตร เป็นต้น นอกจากนั้น ในปัจจุบัน ภายใน อ.แม่สอด เกิดการเติบโตอย่างมีพลัง มีห้างค้าปลีกค้าส่งขนาดใหญ่ผุดขึ้น ๒ แห่ง คอนโดมิเนียมเพิ่มขึ้นเกือบ ๖๐๐ ยูนิต บางแห่ง แคตต็อกเสาะเช่า ก็ถูกจองหมดแล้ว อีกทั้งยังมีการเปิดโรงพยาบาล และร้านวัสดุก่อสร้าง ฯลฯ ทำให้ ราคาที่ดินของ อ.แม่สอด เพิ่มจากอดีต ๕-๑๐ ปีที่แล้ว ไม่ต่ำกว่า ๕ เท่าตัว เหล่านี้บ่งบอกได้ดีว่า เศรษฐกิจในพื้นที่แห่งนี้ กำลังบูมสุด ๆ

ประเพณีท้องถิ่น แหล่งสร้างล่อง (แห่ลูกแก้ว) “แห่ล” เป็นคำภาษาไทยใหญ่ แปลว่า แห่ ส่วน “สร้างล่อง” คือ ลูกแก้ว หมายถึง ลูกหลานของชาวไทยใหญ่ แห่ลสร้างล่องเป็นประเพณีการบวช

^{๒๔๔} <https://www.maesot.go.th/> ที่ว่าการอำเภอแม่สอด อ.แม่สอด จ.ตาก (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม) ๒๕๖๑.

เนรของชาวไทยใหญ่ผู้นับถือพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนในช่วงปิดภาคการศึกษาในช่วงเดือน มีนาคมถึงเดือนเมษายน มีความเชื่อกันว่า ผู้ที่บวชเนรลูกชายตนเองจะได้บุญหรืออานิสงส์มากถึง ๗ กัลป์ ถ้าบวชเนรลูกชายคนอื่นจะได้บุญ ๔ กัลป์ และถ้าบวชลูกชายตนเองเป็นพระภิกษุ จะได้บุญถึง ๑๖ กัลป์ ถ้าบวชลูกชายคนอื่นเป็นพระภิกษุจะได้บุญถึง ๘ กัลป์

ต่างขอมต่อไหลง (ตานข้าวพระพุทธ) เป็นประเพณีถวายเกสรชั่ง ๕ แต่พระพุทธเจ้า ประกอบด้วย ผลไม้ต่าง ๆ นม เนย น้ำตาล และน้ำมัน ดอกไม้รูปเทียน ประเพณีนี้จะเริ่มจัดขึ้นราว เดือน ๑๐ ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๐ วัดแม่สอดนำตานเป็นวัดแรกที่ริเริ่มประเพณีนี้ ปัจจุบัน วัดต่าง ๆ นำยึดถือปฏิบัติเช่นกัน

แล้ขุปัตตะกำ เป็นประเพณีของชาวไทยใหญ่ที่จัดขึ้นทุกวันโกนในช่วงเข้าพรรษา โดย คณะศรัทธาที่เป็นผู้ชายจะออกนำเครื่องหาบหามที่สามารถบรรจุปัจจัยต่าง ๆ ออกเดินรับสิ่งของที่ผู้มี จิตศรัทธาเพื่อส่งเสริมให้คนได้ทำบุญ

ตานกล้วยสลา เป็นประเพณีทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้ผู้ตาย โดยการจัดของไทยทาน บรรจุในชะลอมใบเล็ก ๆ ของ ไทยทานสานใหญ่เป็นพวกขนม ผลไม้ และของใช้ กระทำกันในเขต อำเภอสีกะวันตกของจังหวัดตาก ๕ อำเภอ บางส่วนกำหนดภายในเดือนสิบ (เดือนสิบสองเหนือคือ ก่อนออกพรรษา ๑ เดือน)

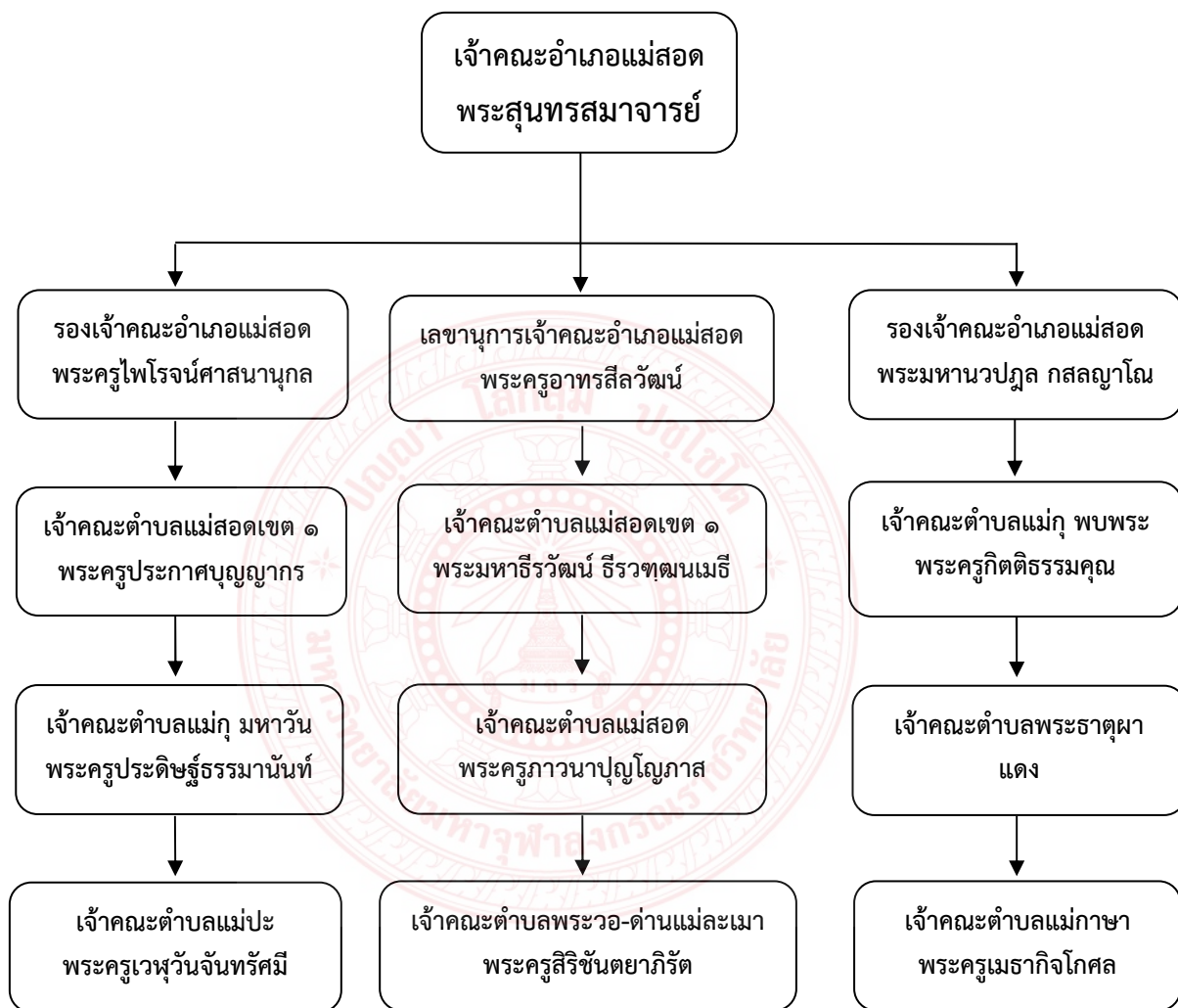
ขึ้นพระธาตุดอยดินจี่หรือพระธาตุดอยหินแก้ว โดยจะถือเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ เป็น วันขุมนุมเพื่อนมัสการพระธาตุและรอยพระพุทธบาท

ประเพณีกินวอ ประเพณีกินวอ คืองานปีใหม่ของชาวเขาเผ่าลีซอ จัดระหว่างเทศกาล ตรุษจีนของชาวจีนทุกปี ในวันแรกของพิธีกินวอ จะมีการเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ พอตอนบ่ายมี พิธีเต็นรำ เนื่องจากชาวลีซอนับถือผี ซึ่งมีผีหลวงประจำดอย ชาวลีซอจะขึ้นไปสร้างศาล มีกองหาง ว่าวเล็ก ๆ ไว้ มีรั้วรอบขอบชิด และผีเมืองซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ในประเพณีกินวอนี้จะมีการเลี้ยงผี ทั้ง ๒ ไปพร้อมกันในพิธีดังกล่าว ชาวลีซอโดยเฉพาะผู้หญิงจะใส่เสื้อผ้าใหม่ที่บรรจงเย็บมาเป็นแรมปี และใส่เสื้อผ้าชุดนี้ไปตลอดปี พอปีใหม่ปีหน้ามีพิธีกินวอครั้งต่อไป เขาจะใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ที่เตรียมเย็บ ไว้ระหว่างปีดังเช่นปีก่อน วันต่อมาจะร่วมรื่นเริงกันต่อที่บ้านของผู้ใหญ่ หรือบ้านของบุคคลที่ชาวลีซอ เคารพนับถือจากนั้นก็จะเป็นบ้านผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ

งานฉลองเจ้าพ่อพะวอ ทุก ๆ ปีระหว่างวันที่ ๑- ๑๐ ธันวาคม ชาวอำเภอแม่สอดจะจัดงานฉลองเจ้าพ่อพะวอ

งานเทศกาลปีใหม่ของชาวไทยภูเขา จัดขึ้นทุกปีบนดอยที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ ที่นิยมไปกันคือ บนดอยมูเซอ ที่อยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จ.ตาก ทั้งเผ่ามูเซอดำ ม้ง และ ลีซอ ส่วนใหญ่จัดในเดือน ม.ค. - ก.พ. แต่ละเผ่าจะจัดงานไม่พร้อมกัน แต่ในช่วงที่มีงานปีใหม่ของชาว มากที่สุด คือช่วงเทศกาลตรุษจีน ส่วนระยะเวลาของงานจะขึ้นอยู่กับผลผลิตที่ได้ในปีที่แล้ว ถ้าผลผลิตดีก็จะมีงานหลายวัน แต่ถ้าผลผลิตไม่ดีนักเวลาของงานก็จะลดลงเหลือเพียงสามวัน ชาว มูเซอดำจะจัดพิธี “กินวอ” ซึ่งจะมีกาฆ่าหมูเลี้ยงผีทุกวันจนกว่างานจะเลิก ทุกคนจะสวมเสื้อผ้าชุด ใหม่ มีกาจุดประทัด ยิงปืนแก๊ป เป่าแคน และตีตุง เพื่อต้อนรับคนต่างถิ่น มีการผลัดกับการเต็นรำ ตลอดเวลา ในวงเต็นรำที่เรียกว่า “จะคี” ส่วนงานวันขึ้นปีใหม่ของชาวลีซอก็มีการเซ่นไหว้บรรดาผี ต่าง ๆ และตอนบ่ายมีพิธีเต็นรำไปตลอดวันตลอดคืนเช่นกัน

๒.๓ ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก แบ่งเป็นเขตการบริหารจัดการ เป็น ๙ ตำบล และมีวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอแม่สอด จำนวน ๖๗ วัดด้วยกันดังจะเห็นได้จาก แผนผังที่ ๒.๓

แผนผังที่ ๒.๓ แสดงโครงสร้างการบริหารจัดการ คณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

๒.๙. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙.๑. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม

สมภาร พรหมทา^{๒๔๕} กล่าวในหนังสือ ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ศาสนากับปัญหาจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีหลายศาสนา การประยุกต์ศาสนาเข้ากับกายใจและสังคม การประยุกต์คำสอนของศาสนาเข้ากับชีวิต

^{๒๔๕} สมภาร พรหมทา, ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. (กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา, ๒๕๔๙).

การพัฒนาคุณภาพจิตใจผ่านความรักเพื่อนมนุษย์ การประยุกต์ศาสนธรรมเข้ากับชีวิตผ่านการสร้างจิตสำนึกในทางสังคม

ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ^{๒๕๖} ความรู้พื้นฐานทางศาสนา กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับศาสตร์อื่น ๆ การประยุกต์ศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต หลักคำสอนของศาสนา พุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย บทบาทและความสำคัญของศาสนาต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน ขบวนการทางศาสนากับปัญหาสังคมปัจจุบัน

พุทธทาสภิกขุ^{๒๕๗} กล่าวในหนังสือคริสตธรรมและพุทธธรรมว่า เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนานำมาซึ่งสันติภาพของโลก ความปรารถนาในความรักอันบริสุทธิ์ เป็นแสงสว่างที่จะสะท้อนให้ลูกหลานของพระพุทธเจ้า ได้ประสานดวงจิตแห่งธรรมชาติของความเป็นเพื่อน ร่วมเกิดแก่เจ็บตายเข้าด้วยกัน การดำเนินชีวิตโดยหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง ด้วยเหตุผล ด้วยสติปัญญา มีสัมมาทิฐิต่อกัน ช่วยให้ผู้เป็นเยาวยุวชนชาวคริสต์ ชาวพุทธ และเยาวยุวชนชาวอิสลาม ได้รับแสงสว่างในเบื้องต้นว่า “ความรักอันบริสุทธิ์ ระหว่างกันยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในคำสอนของท่านพุทธทาส” เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา^{๒๕๘} ได้รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี ศึกษาองค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชน ที่ตั้งลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคม เขตการปกครอง ศาสนา สถาบันการศึกษา สภาพทางกายภาพและสังคมของชุมชนในปัจจุบัน องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถานที่ และบุคคลสำคัญ

วิชา คลายนาทร ได้วิจัยเรื่อง ชุมชนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กรณีศึกษาชุมชนเมืองของสังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาชุมชนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่าง ในด้านเชื้อชาติ ศาสนา และชนชั้น รวมถึงผลของการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกที่ก่อให้เกิดพัฒนาการ ของสถาบันสังคมของไทยในชุมชนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นและเป็นชุมชนที่มีความสำคัญ ต่อการ แพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกอันก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแก่ สังคมไทยในสมัยต่อมา

จรรยา ศิริอรุณ และ พระปลัดสมชาย ปโยโค ได้วิจัยเรื่อง การจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนโดยพุทธสันติวิธี : กรณีทำอาภาศยานสุวรรณภูมิ พุทธสันติวิธีแก้ไขความขัดแย้งตามหลักสาราณิธรรม ๖ สามารถเป็นแนวทางในการนำไปใช้ปฏิบัติประกอบกับวิธีการจัดการความขัดแย้งที่การทำอาภาศยานสุวรรณภูมิได้ดำเนินการบ้างแล้วได้อย่างสอดคล้องและช่วยส่งเสริมให้การจัดการความขัดแย้งระหว่างการทำอาภาศยานสุวรรณภูมิในฐานะภาครัฐกับชุมชนในเขตพื้นที่โดยรอบที่ได้รับความเดือดร้อนจากการดำเนินงานเป็นไปตามหลักสันติวิธี คือ ปราศจากความรุนแรงและส่งผลให้เกิดความรักสามัคคีกลับคืนมาเป็นสังคมแห่งสันติสุข ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่

^{๒๕๖} ภัทรพร สิริกาญจน์และคณะ, **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๒๕๗} พุทธทาสภิกขุ, **คริสตธรรมและพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙).

^{๒๕๘} สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, **มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี**, ๒๕๕๐).

จะต้องนำหลักธรรมเข้ามาเสริมสร้างสันติสุข เพราะเนื่องจากมนุษย์ต้องการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอด เวลา ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจและความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ ความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆ คนควรที่จะตระหนักเอาใจใส่และสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด “สารานุกรมธรรม ๖” เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย ทุกๆ สังคมหากต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมทั้ง ๖ ประการไปใช้อยู่ตลอดเวลา^{๒๔๙}

สำราญ ท้าวเงิน ได้วิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ การอภิปรายผลการวิจัย

๑. ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์แบ่งได้เป็น ๗ กลุ่มที่แตกต่างกัน ในเวลาที่ต่างกัน ได้แก่ กลุ่มภาษาถิ่นไทยกลาง กลุ่มภาษาถิ่นไทยอีสาน กลุ่มภาษาไทยหล่ม กลุ่มภาษาลาว กลุ่มภาษาจีน ภาษากลุ่มชาวนน หรือญ้อกรู และภาษากลุ่มชาวเขา ซึ่งสอดคล้องกับสมศักดิ์ ศรีสันติสุข ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนแสดงให้เห็นถึงความเป็นลักษณะเฉพาะหรือความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ปัญหาและความต้องการในแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันไป การช่วยเหลือหรือชุมชนต้องการพึ่งพาตนเอง ย่อมแตกต่างกัน ไม่เหมือนกันทั้งหมด อาจจะมีลักษณะทั่ว ๆ ไปในสถาบันทางสังคมที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ความมีชีวิตทางวัฒนธรรมในสถาบันต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันไป ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาในด้านต่าง ๆ เช่น ความหมายของตัวอักษร เสียง ซึ่งจำเป็นต้องเปรียบเทียบกับภาษาอื่นที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย

๒. จากผลการวิจัยการจัดการความรู้ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำกระบวนการจัดการความรู้ ๗ ขั้นตอน มาประยุกต์ใช้ ผลการวิจัยพบว่า หลังจากการจัดการความรู้ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้จัดทำชุดความรู้ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ ยุทธนา แซ่เตียว ที่ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการสรรหาความรู้หรือกระบวนการในการนำความรู้มาถ่ายทอด แบ่งปันความรู้ไปยังบุคลากรเพื่อพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้มีการสร้าง รวบรวม จัดระบบ เผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ทันทิส่งผลให้การปฏิบัติงานขององค์กรมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๓. การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมโดยนำกระบวนการจัดการความรู้ ๗ ขั้นตอน ทำการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้จัดทำชุดความรู้ความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จัดทำฐานข้อมูล

^{๒๔๙} วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒

ทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับ
 วิจารณ์ พานิช กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ดำเนินร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กร
 หรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อ สร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นกว่าเดิม
 การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
 เป้าหมาย คือ พัฒนางานและพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือมีกระบวนการจัดการความรู้เป็น
 เครื่องมือ

ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ ความรู้ ซึ่งหมายถึง สารสนเทศผนวกกับทักษะ
 ประสบการณ์ของบุคลากร ความรู้จะเป็นตัวสร้างมูลค่าเพิ่มขององค์กร ที่พร้อมจะถูกนำไปใช้
 ประโยชน์ในองค์กร ในการบริหารความสำเร็จจำเป็นต้องขยายผลจากการทำให้ วิทยาลัยมีความ
 ชัดเจนขึ้น ซึ่งจะเพิ่มความกระตือรือร้นขององค์กรในการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้และเพิ่มพูน
 สมรรถนะที่จะก่อเกิดความก้าวหน้าในการดำเนินกิจการไปสู่เป้าหมายร่วมกันขององค์กร
 ประสิทธิภาพ ประสิทธิ ผลขององค์กร ขึ้นกับความสามารถของบุคลากรในองค์กรในการเรียนรู้ถึง
 สถานการณ์ แนวคิด เทคนิคการดำเนินงาน นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ และการเรียนรู้จาก
 ประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน ภายในองค์กร เราต้องสร้างตัวเร่งในขับเคลื่อนให้สามารถปรับปรุง
 เปลี่ยนแปลงองค์กรให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันซึ่งต้องตระหนักถึงความ
 สำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร หากแต่ระดับของ
 การลงมือเรียนรู้ อาจยังไม่เป็นระบบที่สมบูรณ์ เราไม่ควรริเริ่มที่จะพัฒนาองค์กรของเรา อย่าปล่อยให้
 ให้เหตุการณ์บางอย่างหรือกฎกติกาภาครัฐมาบีบบังคับให้เราต้องเรียนรู้เพื่อตัวเอง เพื่อกลุ่ม หรือ
 เพื่อองค์กร บุคลากรทุกระดับ ต้องตระหนักและร่วมมือกันพัฒนาองค์กร เราต้องร่วม กันเพิ่ม
 ศักยภาพความสามารถในการสร้างสรรค์อนาคตขององค์กรอย่างต่อเนื่อง^{๒๕๐}

นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุลและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรม
 ตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน ด้วยการสังเคราะห์งานวิจัยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓
 ประการคือ ๑) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์รายงานวิจัยในชุมชนเกาะหวายและชุมชนหนองหมาก
 ฝ้าย ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยและ ๓) เพื่อพัฒนา
 รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีการ
 วิเคราะห์ห่อภิมานงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ร่วมกับการสังเคราะห์งานวิจัยอย่างมีระบบการ
 วิเคราะห์ข้ามกรณีศึกษา การวิเคราะห์เมทริกซ์ไขว้ และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย ตามรูปแบบ
 ปฏิสัมพันธ์นิยม ประชากรของการวิจัยคือ รายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ ในรายวิชา วป ๗๗๓ จำนวน
 ๖ เล่ม เมื่อนำมาสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงเหตุตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม พบว่า
 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทย มีจำนวน ๓ กลุ่มปัจจัยได้แก่ ปัจจัยด้านจิต
 ลักษณะมีจำนวน ๒ ปัจจัยย่อยคือ ความเชื่อของชาวไทยพวน และค่านิยมของชาวไทยพวน ปัจจัย
 ด้านสถานการณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุ มีจำนวน ๖ ปัจจัยย่อยคือ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยพวน
 บรรทัดฐานทางสังคมของชาวไทยพวน ประเพณีของชาวไทยพวน วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การ
 พัฒนาทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนชาวไทยพวน ปัจจัยด้านจิตลักษณะ

^{๒๕๐} วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ๕๓ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑,
 (มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๙).

ตามสถานการณ์ มีจำนวน ๑ ปัจจัยย่อยคือ เจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทย และพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงผล มีจำนวน ๖ ปัจจัยย่อย คือ การรวมกลุ่ม การเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิม การเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การสืบทอดวัฒนธรรมของชาว^{๒๕๑}ไทยพวน และการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน คือ การส่งเสริมปัจจัยเชิงเหตุที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยพวนอย่างยั่งยืน จำนวน ๓ กลุ่มปัจจัย เพื่อนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยพวนอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืนต่อไป

พรอชญา ประสงค์วรรณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย ความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกสังคม มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์จากกันและกันชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ มีพื้นที่ ๐.๗๘๕ ตารางกิโลเมตร มี ๖ ชุมชน ประชากร ๑๐,๕๐๙ คน มีการพัฒนาชุมชนให้มีความเรียบร้อยสะอาด มีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน มีการอนุรักษ์อาคารสถานที่เก่า ๆ ไว้เป็นอย่างดี ประชาชนในพื้นที่มี ๓ กลุ่ม นับถือพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม ซึ่งต่างศาสนาต่างก็มีความรักความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ต่างช่วยกันพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีแต่สันติสุข

ทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุกคนมีความสำนึกในชาติ คือถือว่าตนเป็นคนไทย รักผืนแผ่นดินไทย คนไทยทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใด เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ถือเป็นเพื่อนร่วมชาติเป็นพี่น้องกัน อนึ่ง ทุกคนมีศาสนา แม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการเดียวกัน คือทุกศาสนาสอนให้ตนเป็นคนดี มีน้ำใจ มีเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่วิวาทบาดหมางกัน ประกอบอาชีพสุจริตเพื่อสร้างตน สร้างสังคม และประเทศชาติให้มั่นคง ทุกคนมีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ แม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนต่างศาสนาในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งหลักการและพฤติกรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมต่างศาสนาในที่อื่น ๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี^{๒๕๒}

สรุปได้ว่า สังคมไทยและองค์กร ชุมชน เป็นสังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา คำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการให้ทำความดี จะเว้นชั่วและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้นการ

^{๒๕๑} นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุลและคณะ, “การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประจำปี, ๒๕๕๖).

^{๒๕๒} พรอชญา ประสงค์วรรณะ “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๕๖).

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ ขั้นตอนการวิจัย

- การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- การสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย
- การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสัมภาษณ์
- การเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาสังเคราะห์
- การวิเคราะห์ข้อมูลผลการสัมภาษณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๑.๑ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมและการสังเกตการณ์ในการวิจัยครั้งนี้

๓.๒ พื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ พื้นที่เป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ทางศาสนา การอยู่ร่วมกัน โดยอาศัย กฎ กติกา ระเบียบ มติ ของชุมชนนั้น ๆ โดยอาศัยความความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ทางศาสนา ในมิติทางด้านศาสนา ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมาจากรากอดีตถึงปัจจุบัน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้งหมด ๒๐ รูป/คน โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้ศึกษาวิจัยจะใช้กับกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๒ กลุ่ม ดังกล่าวข้างต้น เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและเก็บข้อมูลทำการสรุปผลการวิจัยต่อไป

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร) เจ้าคณะอำเภอแม่สอด
๒. พระครูมณีรัตนานุกูล (ไพยน กตสาโร) เจ้าคณะตำบลแม่กุ
๓. พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวุฒนเมธี เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒
๔. พระครูสุนทรตันตริภักซ์ (สุนทร ตนตติปาโล,) เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนือ
๕. พระครูอินทเขมากร (อินทร์ ปิยวณฺเณ) เจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลข
๖. พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลสโร) เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด
๗. พระครูใบฎีกา อนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี
๘. พระอธิการเสาร์ ฆมมเสโน เจ้าอาวาสวัดใหม่หาวัน
๙. พระอธิการจำจ้อย กิติปาโล เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม
๑๐. พระอธิการสองเมือง จารูวิโส เจ้าอาวาสวัดดอยโตน
๑๑. พระอธิการศร จิตตปญโญ เจ้าอาวาสวัดเขตพน
๑๒. พระอธิการสวัสดิ์ จารุวณฺเณ เจ้าอาวาสวัดเจดีย์โคะ
๑๓. พระอธิการกมล กมโล เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม
๑๔. พระเดช เตะชวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต
๑๕. ผู้นำชุมชน ไวยาวัจกร กรรมการวัดและประชาชน ๖ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๓.๑ การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งคัมภีร์ หนังสือ ตำรา และงานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้อง

๓.๓.๒ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๒ กลุ่ม ดังกล่าว

๓.๔ ขั้นตอนการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ ตลอดจนจนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ

หลักการบริหาร การจัดการ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมทฤษฎีความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน
 มิติศาสตร์ของคณะสงฆ์ เพื่อการสังเคราะห์

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย

ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสตร์ของคณะ
 สงฆ์และกำหนดประเด็นและข้อคำถามการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ
 ศึกษาทั้ง ๖ ด้าน ๑. แนวคิดการอยู่ร่วมกัน ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิตและ
 การอยู่ร่วมกัน ๓. หลักคำสอนและวิธีการทำงานร่วมกันในชุมชน ๔. หลักคำสอนกับการนำไปใช้ใน
 ชีวิตประจำวัน ๕. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชน ๖. การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการ
 อยู่ร่วมกันของชุมชน ตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ในขั้นตอนที่ ๓ ต่อไป

ขั้นตอนที่ ๓ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)
 ที่เป็น เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยการ
 สัมภาษณ์หรือการตอบคำถามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นและข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดการ
 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสตร์ของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

ขั้นตอนที่ ๔ ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมก่อนสัมภาษณ์
๒. คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
๓. บันทึกข้อมูลผลการสัมภาษณ์แล้ว จัดระบบข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์อย่างเป็น
 ระบบต่อไป

ขั้นตอนที่ ๕ การวิเคราะห์ข้อมูลผลการสัมภาษณ์

๑. คณะผู้วิจัย ดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง
 ทุกรูป/คน ทุกหัวข้อ/ประเด็นคำถาม
๒. คณะผู้วิจัย สรุปประเด็นคำตอบที่สำคัญแต่ละข้อคำตอบ
๓. คณะผู้วิจัยสังเคราะห์ จัดระบบข้อมูลคำตอบ จากการสัมภาษณ์ เพื่อสรุปผลคำตอบ
 วัตถุประสงค์การวิจัย คือ การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสตร์ของคณะสงฆ์ตาม
 ความคิดเห็นของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชน ๖ ด้าน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลดังนี้

๑. วิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสตร์ของ
 คณะสงฆ์จังหวัดตาก โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และบรรยายเชิงพรรณนา
 มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

๒. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้
 เห็นชุดความรู้แนวทางการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสตร์ของคณะสงฆ์ในอำเภอ
 แม่สอด จังหวัดตาก

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินาของคณะสงฆ์ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” ลักษณะการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม คือ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้งหมด ๒๐ รูป/คน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้เป็นแนวทางการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินาของคณะสงฆ์ เพื่อทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชิงคุณภาพ ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังกล่าวข้างต้น เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและเก็บข้อมูลทำการสรุปผลการวิจัยต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยการศึกษาภาคสนาม ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้ง ๒๐ รูป/คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ทศนคติ เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน การอยู่ร่วมกัน การแก้ไข ปัญหาโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และเรียบเรียงตามหลักพรรณนาวิธี ซึ่งแยกตามประเด็นการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยเสนอผลข้อมูลแยกเป็น ๓ หัวข้อ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ ๑ ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ตอนที่ ๒ ศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา

๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

การอยู่ร่วมกันของประชาชนของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีหลักคำสอนของแต่ละศาสนาที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตประจำวัน มีแนวทาง การปฏิบัติของแต่ละศาสนา ที่ทำให้บุคคล อยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างสันติสุขซึ่งแนว ทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่คำสอนของทุกศาสนาก้สอนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญคือศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อเป็น การสำรวมกายวาจาใจ ให้เรียบร้อย สังคหวัตถุ ๔ คือหลักธรรม ๔ ประการที่จะช่วยเหลือ เกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคม ช่วยเหลือบุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วย สारณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคี มีความจริงใจต่อกัน ไม่ทะเลาะวิวาท สปักริสรธรรม ๗ หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรม ของสัตว์บุรุษ ๗ ประการ ที่เป็นข้อปฏิบัติของคนดี ความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ คือมีพฤติกรรมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือเรียบร้อยดี ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ ได้รับความเดือดร้อน

๑. ประชาชนของชุมชนในอำเภอแม่สอดอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ^๑ สิ่งที่เชื่อมโยงประชาชนของชุมชน ชนเผ่าต่าง ๆ ทั้งชาวไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม ทุกคนเปรียบเสมือนญาติกันถึงแม้จะมีวัฒนธรรมแตกต่างกันบ้าง มีกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชน มีความรักความสามัคคีก็เป็นเหมือนสายสัมพันธ์ความเป็นญาติพี่น้อง แม้กระทั่งคน ที่เข้ามาทำมาหากินยังมีความสัมพันธ์เป็นเสมือนญาติที่มีความคุ้นเคยกันไม่จำเป็นทางสายเลือด เวลา มี กิจกรรมร่วมกันญาติโยมทุกศาสนาก็ได้มาร่วมกันก่อเกิดเป็นความกลมกลืนกันไปในตัว

๒. เวลาที่มีกิจกรรมในชุมชนทางวัดจะแจ้งข่าวสาร^๒ ติดป้าย ไว้นิล เปิดเครื่องขยายเสียงตามสาย แจ้งผู้นำชุมชน การมีงานเทศน์การประจำปี ชาวชุมชนจะคุ้นชินก็จะบอกต่อมาร่วมงานกันโดยไม่จำกัดว่าเป็นศาสนาไหนก็มาร่วมกันหมด เทศกาลปีใหม่ ที่ว่าการอำเภอแม่สอด เทศบาลนครแม่สอด มาร่วมกันกับชุมชนในการมาเปิดงาน มาร่วมกันทำความสะอาด มา เติร์มงานร่วมกัน และชุมชนมีระเบียบปฏิบัติที่ชาวชุมชนยึดถือร่วมกันมาโดยตลอด ทำให้ชุมชน นำอยู่และอยู่กันได้อย่างสันติ

๓. ความขัดแย้งชุมชนในอำเภอแม่สอดแทบไม่เคยเห็นเลย ถ้าเป็นเรื่องของความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันส่วน^๓ บุคคลก็ต้องมีบ้างเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ก็พูดคุยกันก็จบลงไม่ลูกกลม อย่างเช่นตอนที่ สถานการณ์ทางชายแดนใต้ที่มีความรุนแรงมาก ๆ ก็ยังมีองค์กรทั้งในและนอกมาศึกษาสอบถามว่า ทำไมชุมชนในอำเภอแม่สอดถึงอยู่ร่วมกันได้ดี ก็บอกเสมอว่าความขัดแย้งรุนแรงไม่ได้มาจากเรื่องของศาสนาโดยตรง เพราะศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนในการที่จะให้เราอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติขอให้เราเปิดใจยอมรับ ซึ่งกันและกันเรียนรู้ข้อปฏิบัติข้อห้ามของแต่ละศาสนาอย่างถูกต้องเราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข^๔

๔. การอยู่ร่วมกันชุมชนในอำเภอแม่สอดนั้น^๕ ตามวัฒนธรรมไทยที่สืบสานกันมายาวนานนั้นเราควรเคารพยกย่องผู้ อาวุโสกว่า มีมารยาท อ่อนน้อมถ่อมตนมีสัจจะเชื่อถือได้กตัญญูต่อบิดามารดา มีความรักใคร่ สามัคคีต่อพี่น้อง คือ หลักการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคม และกฎหมายของประเทศการรู้จักประนีประนอม โดยคำนึงถึง ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่

๕. หลักศาสนาที่หล่อหลอมอันได้แก่^๖ หลักธรรมาธิปไตย การให้อภัยซึ่งกันและกัน หยุดยอม เย็น การเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้ในทุกศาสนาอย่างสันติไม่มี ความขัดแย้งกัน ที่มีเจ้าพ่อพะวอ เป็นศูนย์รวมใจเป็นที่เคารพนับถือของชาวแม่สอด ตั้งอยู่บนเนิน

^๑ สัมภาษณ์ พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร), เจ้าคณะอำเภอแม่สอด, เจ้าอาวาสวัดดอนมูล, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูอาทรศีลวัฒน์ (สีมา สีลส่วโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ พระอธิการกมล กมล, เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระอธิการกมล กมล, เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถ, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

เชิงเขาพะวอ และการมีศาสนสถานที่เปิดกว้างรับทุกศาสนา ในการอยู่ร่วมกันของทุกศาสนาแทรกเข้าไปในจิตใจไม่ มากก็น้อยฟังกันบ่อย ๆ เรื่อย ๆ ความแตกต่าง ทางศาสนาจึงไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันเลย ศาสนสถานของทุกศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคน ในแม่สอดนี้

สรุปการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดแห่งนี้ มีการสืบทอดกันระหว่างประชาชนในชุมชนและเยาวชนเด็กนักเรียนที่เป็นแบบนี้^๗ เพราะว่า เวลาที่มีการจัดกิจกรรมของชุมชนได้รับความร่วมมือกันเป็นอย่างดี อย่างเช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันลอยกระทง ปีใหม่ คริสต์มาส ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า (เครือไต) ประเพณีทิ้งกระจาด และสถานศึกษาต่าง ๆ โรงเรียนการกุศลของวัดดอนมูลเป็นศูนย์รวมของเพื่อนทุกศาสนาจากชุมชนต่าง ๆ ก็มาเรียน ร่วมกันในห้องเรียนเดียวกันเกี่ยวกันเป็นเพื่อนกันพอโตขึ้นเป็นรุ่นต่อรุ่นความสัมพันธ์ บ้าน วัด โรงเรียน ที่ว่าบวร พอโตขึ้นมาความเป็นเพื่อนก็ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องตลอด มีการพูดคุยเจอ กันบ้างมีการติดต่อกันตลอด ถึงแม้บางคนทีออกไปทำงานที่อื่นกลับมาเยี่ยมบ้านก็มีโอกาสได้เจอกันมี เครือข่ายกัน โดยไม่ได้มองว่าเป็นศาสนาไหนความเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เด็กทำให้กลมกลืนกันมากเป็น ปมที่มัดกันไว้อย่างเหนียวแน่น เราก็อยู่ร่วมกันได้ไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำชุมชนหรือประชาชนต่าง ๆ

๔.๒ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ใน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

๔.๒.๑ แนวคิดในการอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชน

การอยู่ร่วมกันของประชาชนชาวอำเภอแม่สอดจะเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกันเวลา มีกิจกรรมกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ทางศาสนาโดยตรงจะไปร่วมงานแต่ถึงตอนพิธีกรรมต่าง ๆ^๘ ของแต่ละศาสนาเราก็ต้องรู้ข้อห้าม ข้อจำกัดของแต่ละศาสนาที่มีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันและเคารพตามนั้นเสมอ เป็นการแสดงถึงการ เคารพซึ่งกันและกัน ทำให้ความแตกต่างระหว่างศาสนาไม่มีผลในการอยู่ร่วมกันเลย เวลาในงาน กิจกรรมของชุมชนก็มาร่วม อย่างวันลอยกระทง ปีใหม่ คริสต์มาส มีการ ออกร้านขายของร่วมกันมี อาหารของแต่ละชุมชนมาร่วม พิธีเปิดที่มีการนั่งร่วมกันของผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม เป็นภาพที่ชาวอำเภอแม่สอดที่อยู่ในชุมชนมีความภูมิใจในการได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แห่งนี้มีการร่วมมือของผู้นำชุมชน^๙ ผู้นำทางศาสนาและประชาชน การจัดงานจัดรวมกันในสถานที่เดียวกันเป็นงานใหญ่ที่ประชาชน ร่วมกันในทุกศาสนาทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในอำเภอแม่สอดมากมาย

^๗ สัมภาษณ์ พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร), เจ้าคณะอำเภอแม่สอด, เจ้าอาวาสวัดดอนมูล, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพรสณฑ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

หลักคำสอนเชื่อว่าศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนทำดีทั้งนั้นแต่จะมีวิถีปฏิบัติและความเข้มงวดอาจต่างกัน^{๑๐} สำหรับการนับถือพุทธศาสนาคิดว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักทางสายกลางศีล ๕ สำคัญที่สุด ศีลข้อที่ ๑ ป้องกันความโหดร้าย ศีลข้อที่ ๒ ป้องกันการมัวเมา ศีลข้อที่ ๓ ป้องกันความใจเร็ว ศีลข้อที่ ๔ ป้องกันการพูดปด ศีลข้อที่ ๕ ป้องกันการขาดสติ ถ้ามีศีล ๕ ประจำใจกันทุกคนแล้ว ก็จะป้องกันให้ชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ใ้อำเภอแม่สอด มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการให้อภัยต่อกันอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

อย่างไรก็ตามคิดว่าความต่างศาสนาไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันแน่นอนแต่ปัจจุบันที่มี^{๑๑} ความขัดแย้งมาจากสาเหตุอื่น เช่นการเข้ามาของแรงงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ผลประโยชน์ต่าง ๆ แต่ชอบเอาความแตกต่างของ ศาสนามาอ้าง ศาสนาทุกศาสนาสอนให้เราทำความดีให้เราช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันอยู่แล้วถ้ามอง เรื่องศาสนาทุกศาสนาเราอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก

ตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบันประชาชนในอำเภอแม่สอดทุกศาสนาหล่อหลอมด้วยกัน ได้อยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันมีการแบ่งปันกันโดยไม่ได้เอาศาสนาเป็นที่ตั้ง ใช้วิถีชีวิตเป็นตัวตั้งตั้งแต่ก่อนการดำเนิน ชีวิตลุ่มแม่น้ำ การประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีการแลกเปลี่ยนระหว่างคนพื้นเมืองและคนชนเผ่าต่าง ๆ มีอะไรก็มีการมาแลกเปลี่ยนกัน ถึงปัจจุบันไม่ว่าจะมีงานอะไร ประชาชนในอำเภอแม่สอดก็จะไปร่วมกัน^{๑๒} เช่น ที่จัดกิจกรรมที่ใช้ชื่องานว่า ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า (เครือไต) ที่ผ่านมา เป็นการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีชนเผ่าต่าง ๆ ได้แก่ ชนเผ่าไทยใหญ่ชนเผ่าปะโอ ชนเผ่ากะเหรี่ยง ชนเผ่าพม่า ชนเผ่าปะหล่อง ชนเผ่าลาวชนเผ่าไทย และชนเผ่าเยะไซ “นครแม่สอด” เมืองที่มีชนเผ่าและวัฒนธรรมที่หลากหลาย

พื้นฐานดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสืบทอดวิถีทางในการอยู่ร่วมกัน^{๑๓} การช่วยเหลือ กันในเรื่องของอาหาร ที่อยู่อาศัยมีการเกื้อหนุนกันมาตลอดโดยไม่ว่าใครจะเป็นประชาชนในแม่สอดหรือชนเผ่าต่าง ๆ นับถือศาสนาอะไรเราก็เป็น เหมือนพี่น้องเป็นเพื่อนกัน เกิดมาอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันต้องเคารพซึ่งกันและกันต้อง เข้าใจการ ปฏิบัติของแต่ละศาสนา ข้อห้ามต่าง ๆ เราจะได้อยู่กันดีโดยไม่มี ความขัดแย้งที่รุนแรง การมีกิจกรรมร่วมกันของประชาชน และชนเผ่าต่าง ๆ ในศาสนาต่าง ๆ ร่วมกันมาตลอด ทำงานร่วมกัน เช่น การจัดงานวัฒนธรรมชนเผ่าเครือไต นั้นสืบเนื่องมาจาก ปัจจุบันมีคนไทยเชื้อสายไทยใหญ่ ที่เรียกตัวเองว่า “คนไต “หรือ”เงี้ยว” ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ตาว เทศบาลตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ชายแดนไทย เมียนมาร์ โดยคนไทยเชื้อสายไทยใหญ่เหล่านี้เป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้อพยพมาจากรัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์^{๑๔} เมื่อประมาณ ๑๕๐

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูอินทเขตเมฆาร (อินทร์ ปิยวงฺโณ), เจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลข, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไพยน กตสาโร), รองเจ้าอาวาสวัดเกศแก้วบูรพา, เจ้าคณะตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถณ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา, กรรมการวัดแม่กุเหนือ, ตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการจำจ้อย กิตติปาโล, เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ปีที่แล้วมีวิถีชีวิตมีภาษามีการแต่งกาย มีขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นของตนเอง สมควรที่ต้องอนุรักษ์และส่งเสริมสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่เหล่านี้ให้คงสืบต่อไป การมาร่วมกันจนกลายเป็นเพื่อนกันมองข้าม ความแตกต่างเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม^{๑๕} เปิดโอกาสให้ประชาชนและชนเผ่าต่าง ๆ ทุกคนได้ร่วมกิจกรรม ด้วยกันจึงมีความกลมกลืนเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ให้ความเคารพซึ่งกันและกันเสมอมา ตลอดถึงการดำรงวิถีชีวิตประจำวัน มาเผยแพร่ผสมผสานใช้ด้วยกันได้อย่างกลมกลืนและทุกชนเผ่าอยู่ด้วยกันอย่างสามัคคีและสันติสุข

การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน^{๑๖} เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบ ข้อบังคับของสังคมส่วนรวม เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่น เช่นเมื่อมีผู้พูดเสนอความคิดเห็น ควรฟังด้วยความตั้งใจและใช้ วิจารณ์ญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวความคิดที่ดี มีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเองก็ควร ยอมรับและปฏิบัติตาม การยึดมั่นในกฎระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคม และกฎหมายของประเทศการรู้จักประนีประนอม โดยคำนึงถึง ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่^{๑๗} ในการทำงาน ต่างต้องรู้จักเป็นผู้หน้าที่ดี เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้อง ในการตัดสินใจปัญหา ทั้งปวง เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้นหรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจต้องตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

สรุปได้ว่า การอยู่ร่วมกันของประชาชนและชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ยึดแนวปฏิบัติสืบทอด มาแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน มีความรู้สึกทุกคนว่าเสมือนญาติ แม้ว่าจะต่างขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมศาสนาและบางครั้ง ก็มีการแต่งงานข้ามศาสนาทุกคนมีความรัก ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และต่างก็ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและศาสนาของตน รักและเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือกันและกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันนั้น ต้องมีความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการอยู่ในสังคมไทยนั้นทำให้สังคมมีความสงบ สุข และก่อให้เกิดความสามัคคี โดยมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ พระองค์เดียวกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกัน

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

สังคมไทยเปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่าง ๆ^{๑๘} ได้โดยอิสระนอกจากศาสนา พุทธแล้วยังยอมให้ศาสนาสำคัญทั้งปวงตั้งอยู่ในประเทศไทยได้ เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม แต่ ศาสนาพุทธเป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ จึงได้ยึดหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานของชีวิต นอกจากศาสนาพุทธแล้ว ยังนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาผสมผสานกับหลักของศาสนาพุทธด้วย การเข้าร่วมทำ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา, กรรมการวัดแม่กุเหนือ, ตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ แม่ชี นิตยา กำเนิดคุณธรรม, วัดหนองบัว, ตำบลแม่ป่า, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

กิจกรรมกับศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป^{๑๙} ยอมรับการแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัว และยังให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

หลักคำสอนของศาสนาทุกศาสนามุ่งสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคม เป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง^{๒๐} มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือ สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้น ๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใดจะต้องยึด หลักคำสอนในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ และเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิต ความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละศาสนาก็กลายมาเป็น ประเพณี วัฒนธรรมที่ทำสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน^{๒๑}

การจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษา^{๒๒} ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทางประชาชนในเทศบาลแม่สอด โดยได้รับความร่วมมือจากข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า และประชาชนในเทศบาลเป็นอย่างดี ได้จัดพิธีจุดเทียนชัยถวายพระพรขึ้นทุกปี ซึ่งจัดในเทศบาลแม่สอด จะมีผู้ร่วมงานที่อาศัยอยู่ในเทศบาลทุกชนชาติศาสนามาร่วมงานเป็นประจำทุกปี^{๒๓} เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นการแสดง ความจงรักภักดี^{๒๔} และความเป็นสิริมงคลของประชาชนในชุมชน อีกทั้งเพื่อเป็นการแสดงพลัง ความสมัครสมานสามัคคีของคนในเทศบาลแม่สอดที่นับถือศาสนาพุทธศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

งานประเพณีและงานวันสำคัญทางศาสนา^{๒๕} ของประชาชนในชุมชนเทศบาลแม่กุ มีงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีตลอดทั้งปี เช่น งานทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ งานทำบุญแห่เทียนจำนำพรรษา วันเข้าพรรษา งานทำบุญวันออกพรรษา งานทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และงานประจำปีของประชาชนในชุมชนเทศบาลแม่กุให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพรสณฑ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา, กรรมการวัดแม่กุเหนือ, ตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไผ่น กตสโร), รองเจ้าอาวาสวัดเกศแก้วบูรพา, เจ้าคณะตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพรสณฑ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระเดช เตะวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต ตำบลแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไผ่น กตสโร), รองเจ้าอาวาสวัดเกศแก้วบูรพา, เจ้าคณะตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

งานประเพณีทิ้งกระจาด^{๒๖} มูลนิธิสามัคคีการกุศล ร่วมกับ คณะกรรมการศาลเจ้าปู่เจ้าย่า กง มา คณะกรรมการแม่สอดมูลนิธิสามัคคีการกุศล ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และอำเภอใกล้เคียง ร่วมจัดงานประเพณีทิ้งกระจาด แจกทาน ซิโกว ประจำปี โดยการนำข้าวสาร อาหารแห้ง เครื่องอุปโภคบริโภค กล้วยไข่พื จำนวนหลายหมื่นถุง นำมามอบให้กับผู้ยากไร้ ชาวไทย ชาวกระเหรี่ยง และชาวเมียนมา ที่อยู่อาศัย ประกอบอาชีพทำกิน อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน

ภายในงานพิธี มีกิจกรรม การแสดงงิ้ว อุปรากรจีน คณะสวดมนต์จีน ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พิธีแจกทาน คณะกรรมการ ออกเดินทางไปการบสักการบูชา ท่านเจ้าพ่อพะวอ และท่านเจ้าพ่อขุนสามชน ณ ศาลใหญ่ ถนนสาย แม่สอด ตาก ประเพณี ซิโกว หรือการทิ้งกระจาด แจกทาน เป็นประเพณีที่คนไทยเชื้อสายจีน ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จัดขึ้น เป็นประจำทุกปี^{๒๗} เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติ บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งวิญญูณไร้ญาติทั่วไป เป็นการเสริมส่งวิญญูณทั้งหลาย ให้ไปสู่สุคติ เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้ร่วมงาน และครอบครัว ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่าง ๆ^{๒๘} แม้กระทั่งรุ่นปู่ ย่า ตาทวด มีลูกหลานก็ยังมีสืบทอดอย่างเหนียวแน่น มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ความเชื่อ และศรัทธา ไม่ว่าจะเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม หรือลัทธิแบบจีน ไม่อาจเป็นอุปสรรค ในการอยู่ร่วมกัน^{๒๙} ที่มีความใกล้ชิด และเอื้ออาทรถือเป็นกิจกรรมการที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาในชุมชน เพื่อสร้างความผูกพัน ความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของ คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และส่งเสริมให้นักปราชญ์ และกลุ่มผู้นำ ชุมชน ได้ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกิจกรรม โดยเชื่อมโยงกับความ หลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม กับวิถีของชุมชนที่อยู่ร่วมกันมา อย่างสันติสุข^{๓๐}

สรุปได้ว่า การศึกษาการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและประเพณีของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด ต่อเนื่องกันทุกปีนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน องค์กรทางศาสนา และเครือข่ายชุมชน ได้มีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นการส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ถึง

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถณ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถณ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา, กรรมการวัดแม่กุเหนื่อ, ตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร), เจ้าคณะอำเภอแม่สอด, เจ้าอาวาสวัดดอนมูล, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถณ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ปัจจุบัน และเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อ ประเทศชาติ ศาสนา และสร้างจิตสำนึกรักสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีการแบ่งแยกทั้ง ด้านเชื้อชาติ และ ศาสนา

๔.๒.๓ หลักคำสอนและวิธีการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

การอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามของชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอแม่สอด ซึ่งทั้งสามศาสนานี้ มีหลักคำสอนของแต่ละศาสนาที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๓๑} มีแนวทาง การปฏิบัติของแต่ละศาสนา ที่ทำให้บุคคล อยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างสันติสุขซึ่งแนว ทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่คำสอนของทุกศาสนาก้สอนให้อยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข

ในสังคมใดก็ตามเรื่องของการเคารพซึ่งกันและกัน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เราต้องการ เป็นคนที่มีค่า เราก็ต้องให้ค่าผู้อื่นด้วยการ ให้เกียรติผู้อื่นโดยแสดงความเคารพ อย่างเหมาะสม รับฟัง ความคิดเห็นผู้อื่นโดยปราศจากอคติ และใส่ใจต่อผู้อื่น ทั้งยามทุกข์ และสุข โดยร่วมดีใจ หรือให้ กำลังใจ และเสนอแนวทางการแก้ปัญหา มีความจริงใจต่อผู้อื่น ทั้งในการให้บริการ และการดูแล ปกป้องสิทธิประโยชน์ มีกาลเทศะ ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ และเคารพ กฎระเบียบของสังคม

หลักคำสอนของศาสนาพุทธหลักธรรมที่ส่งเสริมความเคารพได้แก่ สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพกัน ช่วยเหลือกัน และสามัคคี พร้อมเพรียงกัน สามารถนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในสังคม ย่อมมีส่วนช่วยแก้ปัญหา สังคม อันจะส่งผลให้ สังคมมีความเจริญก้าวหน้าและผาสุกมั่นคงสืบต่อไป^{๓๒}

การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน^{๓๓} เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบ ข้อบังคับ ของสังคมส่วนรวม เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังความคิดเห็น^{๓๔} ของผู้อื่น เช่นเมื่อมี ผู้พูดเสนอความคิดเห็น ควรฟังด้วยความตั้งใจและใช้ วิจารณ์ญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอ แนวความคิดที่ดี มีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเองก็ควร ยอมรับและปฏิบัติตาม การยึดมั่น ในกฎระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคม และกฎหมายของประเทศการ รู้จักประนีประนอม โดยคำนึงถึง ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่

หลักคำสอนของศาสนาพุทธคือสังคหวัตถุ ๔^{๓๕} หมายถึง หลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ คนในสังคม ให้มีความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน เป็นหลักธรรมสำหรับ การผูกมิตรไมตรี ระหว่าง

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวทฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรตันตริรักษ์ (สุนทร ตนตปาล,) เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนือ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระอธิการกมล กมโล, เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ แม่ชี นิตยา กำเนิดคุณธรรม, วัดหนองบัว, ตำบลแม่ป่า, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระอธิการสวัสดิ์ จารุวณโณ, เจ้าอาวาสวัดเจตีย์โคะ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

กันได้แก่ทาน คือ การช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปิยวาจา พุดจาอ่อนหวาน สุภาพ ไพเราะน่าฟัง พุดแต่คำสัตย์คำจริง พุดแต่สิ่งที่เป็นสาระ มีประโยชน์ พุดประสานความรักความสามัคคี ไม่พุดส่อเสียด ให้อภัยจนเกิดความแตกแยกใน สังคม อุตถจริยา การช่วยเหลือสังคม ทำงานสาธารณะประโยชน์^{๓๖} เช่น เมื่อประสบปัญหา อุทกภัย ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างช่วยกันบรรจกระสอบทรายทำคันกันน้ำ ป้องกันน้ำท่วม โดยไม่ต้องรอคำเรียกร้อง สมานัตตตา การรู้จักกาลเทศะ ปฏิบัติตน ได้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย

หลักธรรมของพุทธศาสนาคือพรหมวิหาร ๔ คือ^{๓๗} ที่อยู่ พรหม แปลว่า ประเสริฐ ซึ่งมีคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา หมายถึง ความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี โดยไม่หวัง ผลตอบแทนใด ๆ กรุณา หมายถึง ความปรานี สงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา หมายถึงมีจิตอ่อนโยน จิตที่ไม่มี ความอิจฉาริษยาเจือปน มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา คิดยินดี โดยอารมณ์พลอยยินดีนี้ไม่เนื่อง เพื่อผลตอบแทน การแสดงออกถึงความ ยินดีในพรหมวิหาร อุเบกขา หมายถึงความวางเฉย นั่นคือ มีการวางเฉยต่ออารมณ์ ที่มากระทบความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึง เฉยโดยธรรม คือทรงความ ยุติธรรม ไม่ลำเอียงต่อผู้ใด

การอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นควร^{๓๘} มีความเมตตา มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ทำร้ายใคร มีความยุติธรรม มีความเมตตาต่อผู้อื่น มีคุณธรรม ให้อภัยซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทุกชนชาติ ศาสนา เช่น กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ไม่มีการกีดกันในทุกชนชาติศาสนา มาร่วมงานกันได้เพื่อแสดงความจงรักภักดี

สรุปได้ว่า แนวคิดและหลักการในการทำงานอรวรรณ ของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดนี้นั้น ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ไม่มีการแบ่งแยก ไม่รังเกียจ ในความแตกต่างทั้งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนาและเชื้อชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า คนในชุมชนที่นับถือ ศาสนาต่างกันนั้น ไม่มีข้อห้าม หรือข้อจำกัด ให้คนที่นับถือ ศาสนาต่างกัน ทำกิจกรรมร่วมกันคบหากัน อาศัยอยู่ในสถานที่เดียวกัน หรือไปไหนมาไหน ด้วยกัน ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ ของวัฒนธรรมในความเป็นไทย ที่ทำให้ประชาชนในชุมชนแห่งนี้ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔.๒.๔ หลักคำสอนกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

หลักคำสอนของศาสนาทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการกระทำความชั่วและทำแต่ความดี^{๓๙} ทั้งสิ้น ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาอาจมีข้อแตกต่างกันไป เช่น พระพุทธศาสนามีศีล ๕ เป็นหลักธรรมพื้นฐานของศาสนาพุทธ เพื่อการสำรวมรักษากายวาจาใจทำให้สังคมมีความ สงบ

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลส่วโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระอธิการจำจ้อย กิตติปาโล, เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ แม่ชี นิตยา กำเนิดคุณธรรม, วัดหนองบัว, ตำบลแม่ป่า, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระอธิการศร จิตตปญโญ, เจ้าอาวาสวัดเขตพน, ตำบลแม่ตาว, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

เรียบง่าย มีความรัก ความเมตตา ในแต่ละศาสนา กล่าวถึงความรักความเมตตาไว้มากมายทั้งหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ ในแต่ละตอนของคำสอนนั้น ๆ ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหาก มนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีหลักคำสอนในการดำเนินชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึง และ สอดคล้องกับหลักทางศาสนา ดังนี้^{๕๐}

ศาสนาพุทธศาสนาสอนให้ละเว้นจากการทำชั่วและให้ทำความดี ศาสนาพุทธ เช่น ศีล ๕ ศาสนาคริสต์ มีบัญญัติ ๑๐ ประการ ศาสนาอิสลามสอนให้ยึดหลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ

การให้ความรัก ความเมตตาพระพุทธรูปศาสนามีคตินิยมที่ยึดถือ^{๕๑} เช่น เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลกและพึงเอาชนะความชั่วด้วยความดี ในศาสนาคริสต์พระเยซูทรงสอนว่า จงรักพระเจ้าอย่างสุดใจสุดความคิด และสุดกำลัง และจงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาอิสลาม ศาสดามุฮัมมัดก็ทรงกล่าว ผู้ใดขาดความเมตตาเพื่อนมนุษย์ผู้นั้นไม่ได้รับเมตตาจิต เช่นกัน ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรัก ความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การเสียสละหรือการสังคมสงเคราะห์ เมื่อมนุษย์มีความรักความเมตตาแล้ว^{๕๒} ก็จะมี ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ศาสนาต่าง ๆ จึงสอนให้ สงเคราะห์กันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทน แต่เน้นการเสียสละด้วยความ บริสุทธิ์ใจ เช่น พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาคริสต์จะเน้นให้มนุษย์เสียสละ ให้อภัย เอื้อเฟื้อ โดยไม่หวัง ผลตอบแทนศาสนาอิสลามได้มีการกำหนดหลักการให้ชาวมุสลิมมีการบริจาคทาน (ซากาต) แก่ผู้ยากจนหรือสมควรรได้รับความช่วยเหลือ

หลักคำสอนของศาสนาพุทธนั้น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต^{๕๓} สอนการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา สอนให้เจริญพรหมวิหารธรรม ๔ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันทำ ละเว้นความชั่วสร้างความดีทำให้ชีวิตที่มีความปรกติสุข ไม่มีเรื่องเดือดร้อน ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

ศาสนาคริสต์มีหลักในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน คือพระบัญญัติ ๑๐ ประการ ที่พระเยซูทรงมอบให้กับชาวคริสต์^{๕๔} เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ทรงสอนให้รู้จักรักผู้อื่น รักทุกคน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลสวโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวิฑฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระเดช เตะวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต ตำบลแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

รักแม้กระทั่งศัตรูให้ความช่วยเหลือ ให้อภัย ซึ่งคำสอนเหล่านี้ไม่ใช่เพียงแต่จะเรียนรู้เท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติตามด้วย จึงจะทำให้สังคมชุมชนอยู่กันอย่างสันติสุข

หลักคำสอนของศาสนาอิสลามมีหลัก ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๕๕} ที่พระอัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการ ปฏิบัติต่อกัน โดยมีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ มีทั้งหลักศรัทธาและหลัก ปฏิบัติ หลักศรัทธาถือเป็นยอดแห่งความดี และหลักปฏิบัติที่สำคัญที่ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติ เพื่อสืบทอด วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ชาวมุสลิมต้องทำละหมาด เพื่อขอบคุณ เพื่อสรรเสริญ และขอขมาพระอัลลอฮ์ เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดอยู่เสมอ และเพื่อเป็นการฝึกให้มีความอดทน มีความเป็นระเบียบวินัย รู้จักการแบ่งปัน ให้กับผู้ที่ยากจน หรือผู้ที่ด้อยโอกาส เพื่อเป็นการลดความเห็นแก่ตัว อยู่ร่วมกันกับทุกสังคมชนชาติศาสนาอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า จากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในชุมชนที่นับถือ ศาสนาต่างกัน แต่หลักคำสอนของแต่ละศาสนานั้นสอนให้ดำเนินชีวิตมีความสอดคล้อง และมีแนวทางเดียวกันคือให้อยู่ในสังคมร่วมกันด้วยความความเข้าใจกัน และก่อให้เกิด ความสงบสุขในชุมชน ทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรัก ความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข

๔.๒.๕ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชน กิจกรรมการพัฒนาโครงการในชุมชน

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

การจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษา^{๕๖} สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ หลายหน่วยงานในเขตเทศบาลนครแม่สอด ทั้งภาครัฐ และเอกชน ต่างร่วมแสดงความจงรักภักดี ถวายพระพรแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้พระองค์ทรงพระเจริญ พร้อมทั้งถวายเครื่องราชสักการะ พานพุ่มดอกไม้ ต่อหน้าพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันแม่แห่งชาติ รวมทั้งโรงเรียนในสังกัดกองการศึกษาเทศบาลนครแม่สอด ประกอบด้วย โรงเรียนเทศบาลวัดชุมพลคีรี^{๕๗} โรงเรียนเทศบาลวัดมณีไพโรสถ์ โรงเรียนเทศบาลวัดดอนแก้ว โรงเรียนเทศบาลวัดบุญญาวาส โรงเรียนเทศบาลเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้นำเด็กนักเรียน และชมรมเครือข่ายผู้ปกครอง ร่วมจัดกิจกรรมวันแม่แห่งชาติ

ในโอกาส วันมหามงคลในครั้งนี้ ประชาชนในเขตเทศบาลนครแม่สอด ทุกหมู่เหล่า พร้อมด้วยคณะศรัทธาวัดวาอารามต่าง ก็ได้จัดกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรม^{๕๘} ช่วงเวลา ๐๙.๐๐ น.ถึงเวลา ๑๓.๐๐ น. ของวันที่ ๑๒ สิงหาคม ประจำปี มี การเปิดโรงทานคนบุญ นำอาหารกล่อง ข้าวแกง

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรตันติรักษ์ (สุนทร ตนติปาโล,) เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนื่อ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวุฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ก่วยเตี้ยว และ ขนมจีน ออกมามอบให้กับประชาชนและผู้ที่ยากไร้^{๔๙} เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สร้างความรัก ความสามัคคี ให้กับองค์กร ชุมชน และ สถานศึกษา เพื่อร่วมถวายความจงรักภักดีแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และ เพื่อให้นักเรียนได้ร่วมแสดงออกถึงความรัก ความกตัญญูต่อแม่และผู้มีพระคุณ เพื่อให้นักเรียนได้ แสดงความรู้สึก ความรักและความผูกพันระหว่างแม่กับลูก ให้พระองค์ท่านทรงมีพระชนมายุยืน นาน เป็นมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทยสืบไป

งานประเพณีและงานวันสำคัญทางศาสนา^{๕๐} ของประชาชนในชุมชนตำบลแม่กุ มีงาน วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีตลอดทั้งปี เช่นงานทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ งานทำบุญวันเข้าพรรษา งานทำบุญวันออกพรรษา งานทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน เป็นอย่างดีเสมอมา

งานประเพณี “ปอยสังลอง ปอยข้ามล่าง “บรรพชาสามเณร” จอแง่มดาว” ประชาน ชมรมผู้ใหญ่นบ้าน พร้อมด้วยพี่น้องชนเผ่าในเขตพื้นที่ ร่วมจัดงานประเพณี “ปอยสังลอง ปอยข้าม ล่าง” งานบรรพชาสามเณร “ จอแง่มดาว “ ที่วัดไทยวัฒนาราม^{๕๑} ที่หาชมได้ยาก ๓ ปี มีเพียงครั้ง เดียวเท่านั้น จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒-๔ เมษายนของทุกปี เพื่อร่วมสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและเจริญพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบ

ผู้นำชุมชน กล่าวว่า ประเพณีปอยสังลอง^{๕๒} หรือปอยข้ามล่าง เป็นประเพณีวัฒนธรรม ดั้งเดิมของชาวไทยใหญ่ บ้านแม่ตาวริมเมย ที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เพื่อให้ บุตรหลานได้มีโอกาสบวชเรียน ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู เผยแผ่ ประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ชนเผ่า เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่ สดุด จังหวัดตาก ด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้คงอยู่สืบต่อไป

ประเพณีไหว้สา เปลี่ยนผ้าจีวร “นักบุญลุ่มแม่น้ำเมย” ได้จัดทำพิธีเปลี่ยนผ้าครองจีวร ให้กับ หลวงปู่ครูบาภิญไชย กาญจน เทพเจ้าแห่งลุ่มแม่น้ำเมย พระเกจิชื่อดัง โดยมีศิษยานุศิษย์คณะ ศรัทธาสาธุชน ในพื้นที่จังหวัดตากและจังหวัดใกล้เคียง^{๕๓}

เนื่องแน่นด้วยสาธุชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา^{๕๔} นอกจากนี้ยังทางวัด ได้นิมนต์ พระสงฆ์ มาเจริญพุทธมนต์ในพิธีเปลี่ยนผ้าในครั้งนี้ หลังจากนั้นลูกศิษย์ได้นำสร้อยระย้า หลวงปู่ครูบา ภิญไชย กาญจน ที่มีอายุ ๑๐๔ ปี มรณภาพร่างกายกลายเป็นหินไม่เน่าเปื่อยมาแล้ว ๒๐ ปี ลงมาจาก

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลส่วโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล, เลขานุการเจ้าคณะ อำเภอแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไผ่น กตสาโร), รองเจ้าอาวาสวัดเศกแก้วบูรพา, เจ้าคณะตำบล แม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระอธิการจำจ้อย กิตติปาโล, เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพรสณฑ์, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสองเมือง จารูวิโส, เจ้าอาวาสวัดดอยโตน, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระอธิการจำจ้อย กิตติปาโล, เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

แทนประดิษฐานในโรงศพแก้วไม้สักทอง เพื่อจะมาเปลี่ยนผ้าครองจีวรให้กับ หลวงปู่ครูบาภัญไชย กายูจโน ภายในโบสถ์ ประเพณีไหว้สา เปลี่ยนผ้าจีวร นี้ได้รับความร่วมมือจากศิษยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่อำเภอแม่สอด เพื่อแสดงความกตัญญู แต่ หลวงปู่ครูบาภัญไชย กายูจโน และถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้คงอยู่สืบต่อไป

ชุมชนมีความแตกต่างทางด้านขนบธรรมเนียมความหลากหลายทางวัฒนธรรม^{๕๕} ทางด้านศาสนา ความเชื่อ และศรัทธา ไม่ว่าจะเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม หรือลัทธิแบบจีน ไม่อาจเป็นอุปสรรค ในการอยู่ร่วมกัน “สามศาสนา สี่ ความเชื่อ” ที่มีความใกล้ชิด และเอื้ออาทรถือเป็นกิจกรรม การที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาในชุมชน^{๕๖} เพื่อสร้างความผูกพัน ความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของประชาชนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข และส่งเสริมให้นักปราชญ์ และกลุ่มผู้นำ ชุมชน^{๕๗} ได้ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกิจกรรม โดยเชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีของชุมชนที่อยู่ร่วมกันมา อย่างสันติสุขตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า จากการศึกษาการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชนที่จัดกัน ต่อเนื่องกันทุกปีนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน องค์การทางศาสนา และเครือข่ายชุมชน ได้มีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นการส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบันและเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนและศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ศาสนา และสร้างจิตสำนึกรักสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีการแบ่งแยกทั้งด้าน เชื้อชาติ และศาสนา

๔.๒.๖ ปัญหาอุปสรรค

จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นการศึกษาดังนี้

๑. การมีสัจจะต่อกัน ความซื่อสัตย์สุจริตการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นความซื่อสัตย์สุจริต^{๕๘} เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นไม่ว่าจะซื่อสัตย์ต่อตนเองหรือผู้อื่นดังนั้นการที่เราจะมีความซื่อสัตย์สุจริตนั้นเราจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตอย่างถูกต้อง

๒. ความพร้อมเพียงในหมู่คณะหรือที่เรียกกันว่า ความสามัคคี^{๕๙} ความสามัคคีจะเกิดได้ มีหลัก มีระเบียบ มีแบบแผน มีจารีต ประเพณี สามารถรวมอยู่กันได้อย่างสามัคคี

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระอธิการเสาร์ ธมมเสโน, เจ้าอาวาสวัดใหม่มหาวัน, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา, กรรมการวัดแม่กุเหนือ, ตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร), เจ้าคณะอำเภอแม่สอด, เจ้าอาวาสวัดดอนมูล, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระเดช เตะวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต ตำบลแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

๓. การอยู่ร่วมกันต้องมีระเบียบ มีวินัย ความรู้จักกฎ รู้จักวินัย เช่นอยู่ในครอบครัวที่มีระเบียบในครอบครัว^{๖๐} อยู่ในสังคมชุมชนก็มีระเบียบในสังคมชุมชนต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ทำให้ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ อยู่กันอย่างสันติ

การเคารพการยอมรับความแตกต่างทางด้านขนบธรรมเนียม^{๖๑} ประเพณีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติและศาสนา หลักธรรมคำสั่งสอน ของศาสนาทุกศาสนามุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นศาสนิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึง ความเป็นศาสนานั้น ๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะบทบาทใดจะต้อง ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศาสนาอื่นโดยไม่ถือว่าเป็นการ เสื่อมเสียหรือเป็นบาป

การที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดอยู่กันอย่างสงบสุขนั้น^{๖๒} ควรปฏิบัติตนดังนี้ เสียสละต่อส่วนรวม และยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน มีระเบียบ วินัยและความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่าง สงบสุข ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญ เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ก็จะทำให้ชุมชนมีความเจริญประชาชนมีแต่ความสุขมีความสามัคคี มีความรักใคร่กลมเกลียวปรองดองและร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความละเอียดและเกรงกลัว ในการทำชั่ว ไม่เห็นแก่ประโยชน์พวกพ้อง โดยต้องเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนใน ชุมชนเป็นสำคัญ

การอยู่ร่วมกันประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด^{๖๓}ให้มีความสุขนั้นควรให้ความรักความเอ็นดู ความเอาใจใส่ ความเมตตา และการให้ความช่วยเหลือ มีคุณธรรม พัฒนาให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้นให้ ยึดผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักคือทำให้ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด^{๖๔}ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่ค่อยมีปัญหาอาจจะมีเถียงกันนิด ๆ หน่อย ๆ ทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีสามศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขรักใคร่กันดี ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน สนับสนุน กลมเกลียวกันยึดผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนทุกคนมีอาชีพ มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดู ตนเองและครอบครัวได้ และช่วยเหลือกันตามอัธยาศัย

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถ, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไพยน กตสโร), รองเจ้าอาวาสวัดเกษตรแก้วบูรพา, เจ้าคณะตำบลแม่กุ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวทฒนเมธี, เจ้าอาวาสวัดดอนไชย, เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} พระครูสุนทรตันตริภักษ์ (สุนทร ตนตติปาโล), เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนือ, วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด^{๖๕}อยู่ร่วมกันโดยยึดหลักและนโยบายบ้านเมืองเป็นหลัก ก่อน ไม่ทำให้ผิดหลักบ้านเมือง ไม่ขัดกับหลักศาสนา ผู้นำชุมชน องค์กรต่าง ๆ จะคุยกันและทำในทิศทางเดียวกัน ก็จะไม่เกิดปัญหา ยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักโดยไม่กระทบหรือสร้างปัญหากับคนอื่น คนในชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะรู้จักกันหมด จะใช้การพูดคุยกัน ถ้าเกิดเด็ก ๆ มีปัญหาที่จะคุยกับผู้ปกครองก่อนถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ให้อภัยกันและกัน

ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด^{๖๖}ไม่มีการขัดแย้ง เนื่องจากนับถือศาสนา ความแตกต่างทางศาสนาไม่สามารถก่อให้เกิดความแตกแยก ทั้งสามศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เนื่องจากมีความสนิทสนมกัน และยึดผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชน ให้ทุกคนมีอาชีพ มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัวได้ในชุมชน ปัจจุบันจึงไม่มีความขัดแย้งเรื่องศาสนา

สรุปได้ว่า จากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด พบว่ามีปัญหาและ อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของชุมชน สรุปได้ ดังนี้

ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความแตกต่างทางขนบธรรมเนียมความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านเชื้อชาติ และศาสนา อีกทั้งมีผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรต่าง ๆ และผู้นำทางศาสนาแต่ละศาสนาที่ ปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด ความแตกต่างทางศาสนา ไม่ก่อให้เกิดการแตกแยก แต่ความต่างนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่จุดมุ่งหมายของแต่ละศาสนานั้นไปในทางเดียวกัน คือความดีสูงสุดยึดผลประโยชน์ของ ส่วนรวมเป็นหลัก คือทำให้ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา

สรุป จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด แห่งนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ นับถือศาสนาอิสลามและ นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งแต่ละชุมชนได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ตนเองนับถือ และยังมีวัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบสานมาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา องค์กรต่าง ๆ ประชาชนในชุมชน และ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม การนับถือศาสนาความเชื่อ ของศาสนาที่ต่างกัน อาจมีความแตกต่างกับศาสนาที่ตนเองนับถือ หลักธรรมที่เป็น พื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนานั้นมีความ สอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำ ความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรม แต่คำสอนของศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลสวโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล, เลขานุการเจ้าคณะ อำเภอแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายพิสูตร แก้วคำ, กรรมการวัดมณีไพโรสถ, เทศบาลนครแม่สอด, วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สอนให้มนุษย์มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ให้เบียดเบียนกัน ต้องเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรักและเข้าใจกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันมีความเอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรีต่อกัน มีความเมตตากรุณา เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน เห็นอกเห็นใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน

ตารางที่ ๔.๑ หลักการและวิถีปฏิบัติแห่งการอยู่ร่วมกัน

๑	หลักการปฏิบัติของศาสนา	เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๕ ศาสนาคริสต์มีพระบัญญัติบัญญัติ ๑๐ ประการและศาสนาอิสลามมี หลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการ
๒	หลักการสังคมสงเคราะห์	หลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเพื่อเอื้อแก่ ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาตแก่ผู้ขัดสน
๓	หลักความเมตตา	หลักพรหมวิหารธรรมของศาสนาพุทธ หลักความรักของศาสนาคริสต์ศาสนาอิสลาม หลักความศรัทธา การปฏิบัติ และจริยธรรม

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรม การนับถือศาสนาความเชื่อ ของศาสนาที่ต่างกัน อาจมีความแตกต่างกับศาสนาที่ตนเองนับถือ หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนานั้นมีความ สอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำ ความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรม แต่คำสอนของศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้มนุษย์มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ให้เบียดเบียนกัน ต้องเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรักและเข้าใจกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันมีความเอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรีต่อกัน มีความเมตตากรุณาเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน เห็นอกเห็นใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน

หลักการและวิถีปฏิบัติแห่งการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนที่ตนเองนับถือ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางสรุปเป็นประเด็นได้มีดังนี้

๑. คำสอนของศาสนาทุกศาสนามีแนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๕ ศาสนาคริสต์มีพระบัญญัติบัญญัติ ๑๐ ประการและศาสนาอิสลามมี หลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการ

๒. การเสียสละและการสังคมสงเคราะห์ศาสนาต่าง ๆ คำสอนของศาสนาทุกศาสนาสอนให้มีความเสียสละเอื้อเพื่อเอื้อแก่และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตา กรุณา ไม่ใช่หวังผลตอบแทน ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเพื่อเอื้อแก่ ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาตแก่ผู้ขัดสน

๓. ความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความเมตตา เพราะการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ หลักพรหมวิหารธรรมของศาสนาพุทธ หลักความ

รักของศาสนาคริสต์ ส่วนหลักคำสอนของศาสนาอิสลามนั้นครอบคลุมทั้งด้านความศรัทธา การปฏิบัติ และจริยธรรม คำสอนของอิสลามจึง กล่าวถึงทั้งสิ่งที่เป็นคุณงามความดี และสิ่งที่เป็นบาปกรรมทั้งหลาย และมีคำสอนที่ต้องห้าม ปฏิบัติอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นข้อห้ามอันเป็นบาปให้ศาสนิกต้องละเว้นมากมาย รวมทั้งข้อห้าม ด้านหลักศรัทธา ข้อห้ามด้านหลักปฏิบัติ และข้อห้ามด้านจริยธรรม

ตารางที่ ๔.๒ แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

๑	การไม่ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม	ความไม่เข้าใจ ความลำเอียง ความอคติ
๒	การศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม	เข้าใจความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก
๓	การให้เกียรติและศักดิ์ศรี	ไม่เหยียดหยามกันทางเชื้อชาติศาสนาและวัฒนธรรม
๔	การเคารพและการยอมรับ	มองกันในแง่ดี พิจารณาสິ่ที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม
๕	การเผยแผ่ศาสนธรรมทางศาสนา	สอนให้มีสติในการตามรู้ ภาย วาจา ใจ เสริมสร้างการดำเนินชีวิต ยึดมั่นในหลัก สงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกัน

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า แนวทางแก้ไขความขัดแย้ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาของประชาชนในชุมชนที่มี ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาต่างกันอาจมี ปัญหา ความขัดแย้งในชุมชนซึ่งที่มาแห่งความขัดแย้งทาง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา อาจมาจากการศึกษาศาสนาที่ไม่ถ่องแท้ ความสำคัญของการศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนาอย่างจริงจัง และหาแนวทางป้องกันความขัดแย้ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาอันจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างหลายประการ โดยมีวิธีที่พอจะหาแนวทางป้องกัน ความขัดแย้งทาง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาได้ดังนี้

๑. การไม่ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาด้วยความลำเอียง การศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทางศาสนาโดยมีอคติเข้าไปเกี่ยวข้อง ย่อมจะไม่เห็น แก่นแท้ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนานั้น ๆ อคติในที่นี้คือ ฉันทาคติ ความลำเอียง เพราะชอบ เข้าข้างทางวัฒนธรรมและศาสนาตัวเองโทสาคติ ความลำเอียงเพราะไม่ชอบ มองเขาในแง่ไม่ดี โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ มีแต่ความเชื่ออย่างเดียวขาดปัญญา ภายาคติ ความลำเอียงเพราะความ กลัวขาดการไตร่ตรองที่ดี

ทุกความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี คำว่า เมตตาธรรม หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี คำว่า มุสลิม แปลว่า ผู้รักสันติหรือผู้นำสันติ มาใช้ในการดำเนินชีวิต คริสต์ศาสนาก็เช่นกันก็เป็นผู้รักสันติ ไม่ต้องการมีเรื่องกับใคร ดังคำที่ว่า “เมื่อเขาตบแก้มขวา จงเอียงแก้มซ้ายให้เขาตบอีกข้าง” แต่อย่างไรก็ดีถ้าเราศึกษา จริยธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนาจะเห็นได้ว่าแทบจะไม่มี ความแตกต่างกันเลยดังเช่น บัญญัติ ๑๐ ประการกับศีล ๕ เป็นสิ่งไปด้วยกันได้ เป็นหลักประกันได้เป็นอย่างดีดังนี้คือ ห้ามเบียดเบียน ฆ่าสัตว์ เป็นหลักประกันชีวิต ห้ามลักขโมยของที่เจ้าของเขาไม่อนุญาตเป็น หลักประกันทรัพย์สิน ห้ามประพฤติผิดในกามเป็น

หลักประกันความสามัคคี ห้ามพุดต กล่าวเท็จ เป็นหลักประกันศักดิ์ศรี ห้ามดื่มสุรายาเสพติด เป็นหลักประกันสุขภาพโดยจริยธรรมขั้นพื้นฐานแล้วจะสามารถโยงหากันได้เป็นอย่างดี

๒. ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อรู้และเข้าใจความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก แน่นอนที่สุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมศาสนามีความแตกต่างกัน ทางด้านพิธีกรรมก็ดี ทางด้านคำสอน แต่ถ้าเราศึกษาเพื่อความเข้าใจและถึงแม้เราจะเห็นความแตกต่าง แต่เราไม่แสดงความแตกแยกในความต่างย่อมมี ความเหมือนอยู่เสมอ เพราะที่สุดของคนเราก็คือ ต้องการความสุข รังเกียจทุกข์ไม่ต้องการให้ใครดูถูกตัวเอง ดูถูกวัฒนธรรมและศาสนาที่ตัวเองเคารพ แม้กระทั่งในสนามรบก็ให้ความเคารพกับวัฒนธรรมและศาสนาอื่น เช่นบัญญัติในการรบของผู้ที่ได้รับชัยชนะชาวมุสลิมเขียนไว้ว่า “จะต้องไม่เปียดเบียนพระหรือนักบวชในศาสนาอื่นใดก็ตาม และจะต้องไม่ทำลายศาสนสถานของ ศาสนาอื่น” ขอเราท่านทั้งหลายอย่าได้คิดแม้แต่บ่อยเลย ว่า หากเราศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาของผู้อื่นแล้ว จะทำให้เราเสื่อมความเชื่อทางวัฒนธรรมและศาสนาของเรา แต่นั่นคือการเปิดกว้างสำหรับการยอมรับสิ่งที่มีอยู่ จริงอีกมิติหนึ่ง ผู้ใดที่เข้าถึงหัวใจของวัฒนธรรมและศาสนาของตนเองได้ ผู้นั้นย่อมจะเข้าถึงหัวใจของวัฒนธรรมและศาสนาอื่นได้ เช่นเดียวกัน

๓. การให้เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกผิวพรรณ วรรณะ เพราะปัจจุบันคนบางกลุ่มที่แบ่งแยกผิวพรรณ วรรณะ วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา แต่ความจริงศักยภาพความเป็นมนุษย์ ของเราไม่ได้อยู่ที่ผิวพรรณวรรณะ วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา แต่อยู่ที่การกระทำและเจตนาที่แสดงออกมา คือความสามารถที่แท้จริงของเขา ไม่เหยียดหยามกันทางวัฒนธรรมและศาสนา ใครจะเกิดในตระกูล ต่ำสูงอย่างไรก็ตามถ้าทำดีก็เป็นคนดี ถ้าทำความชั่วก็เป็นคนชั่ว

ดังในสุนทรภู่สูตร ว่า “ไฟย่อมเกิดได้จากไม้ทุกชนิด ผู้รู้แม้เกิดในตระกูลต่ำ เป็นผู้มีความพากเพียร เป็นผู้กั้นความชั่วด้วยความละอาย มีสัจย์ ผิดคน ก็เป็นคนอาชาไนยได้”

๔. การเคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา คือเรามองกันในแง่ดี พิจารณาข้อที่จะเป็น ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ทุกวัฒนธรรมและศาสนาควรจะมีมองถึงปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม อันเป็นสาเหตุทำลายความมั่นคงความสงบสุขในสังคมชุมชน การนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาต่าง ๆ มาให้เยาวชนในชุมชนต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ได้รู้ถึงโทษภัยของยาเสพติด น้อมนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ มาประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม ชุมชน มีน้ำใจไมตรี ในการอยู่ร่วมกัน

๕. การเผยแพร่ศาสนธรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง คือไม่ไปแย่งชิงศาสนิกของศาสนาอื่น โดยวิธีการบังคับ ชูเชิญ และแบบมีกลอุบายก็หมายความว่า ศาสนาที่เสียศาสนิกไป ย่อมเกิดความไม่พอใจ แต่ควรสอนให้ศาสนิกเห็นหลักธรรมคำสอนของศาสนาจริง ๆ แต่ถ้าเป็นการเผยแพร่ โดยเอาผลประโยชน์ทางการศึกษา ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม เข้ามาเป็นปัจจัยในการเผยแพร่ก็ไม่ควร กระทำ เพราะไม่ใช่เป็นการประกาศศาสนาอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการใช้ปัจจัยเครื่องสนับสนุนอย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนล่อปลา ตัดเบ็ด เท่ากับเป็นการล่อลวงโดยตรง

การมีสัมมาทิฐิเสมอกัน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีเป้าหมายเดียวกัน เมื่อทุกคนมีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เชื่อมั่นว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้จริง คำสอนของพระพุทธเจ้า คือ

ความจริง ผู้ที่บรรลุนิยามตามพระพุทธเจ้ามีจริง นโยบายต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน จะเป็นที่ยอมรับของทุกคน เมื่อทุกคนเห็นด้วยว่าชีวิตดีงามเกิดจากการพัฒนากาย วาจา ใจ ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา วิธีชีวิตของทุกคนต้องเข้ากันได้ และทุกคนมีโอกาสนี้เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน สรุปว่าประชาชนในชุมชน จะเจริญรุ่งเรืองก็ด้วยมีความเชื่อถือค่านิยม อุदारการณ์อันเดียวกัน การกระทำทางกาย วาจา ที่ถูกต้อง ตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม และประกอบด้วยเมตตาธรรม

ศาสนาพุทธ สอนให้มีสติในการตามรู้ กาย วาจา ใจ ฉะนั้นพื้นฐานของชาวพุทธต้องมีศีล ๕ ประจําใจ การรักษาศีลช่วยให้มีความเรียบร้อยดีงาม เพื่อความสะดวกในการเจริญสมาธิ ภาวนาศีลเป็น สารณียธรรม เพราะประชาชนในชุมชนมีศีลจะมีบรรยากาศแห่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพนับถือกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ประชาชนใน ชุมชน จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ศาสนาคริสต์ เสริมสร้างการดำเนินชีวิตและการทำพันธกิจตามพระประสงค์ของพระเจ้า การสามัคคีธรรมจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับชีวิตคริสเตียนประกอบด้วยกรกระทำ ๒ ประการ คือ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การเข้าร่วมการนมัสการพระเจ้าคือความหมายที่แท้จริงของการสามัคคีธรรม ดังนั้นหากเราเป็นคนหนึ่งที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน แต่ยังไม่ได้ให้ผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตของเรา หรือไม่มีส่วนร่วมในชีวิตของผู้อื่น ก็หมายความว่าเรายังขาดการสามัคคีธรรมที่แท้จริง

ศาสนาอิสลาม ยึดมั่นในหลักสงเคราะห์ช่วยเหลือกันและกัน ทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน เคารพสิทธิหน้าที่ของกันและกัน ถือชุมชนว่าเป็นของส่วนรวม การเสียสละ การบริจาคเรามีควรจะออกมา ของที่เรามีจ่ายชะกาตให้บุคคล ๘ จำพวก คนเช่นคนที่ขัดสน ญาติพี่น้อง คนนอกศาสนาที่เข้าศาสนาใหม่ ๆ เป็นการแสดงน้ำใจให้เขา เป็นการให้ และให้ในบุคคลที่ระบุไว้ว่าคนที่มีความสนิทสนม เพราะฉะนั้นก็สามารถให้ได้ทุกคนทุก ศาสนา ไม่มองความแตกต่างของศาสนา ห้ามทำอาชีพเงินกู้ ดอกเบี้ยของธนาคารรับได้ แต่ต้องบริจาคต่อโดยการทำประโยชน์ต่อ ๆ ไป ถ้า ใครขัดสนให้ยืมได้แต่ต้องไม่คิดดอกเบี้ย และห้ามเอาเปรียบเอาของเด็กกำพร้าเด็กขาด ประชาชนในชุมชน จึงอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีข้อขัดแย้ง

ตารางที่ ๔.๓ วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

๑	การมีสัจจะ ซื่อสัตย์ สุจริต	ความจริงใจ ความเที่ยงตรง ความปรารถนาดี
๒	บทบาทหน้าที่การรับผิดชอบ	การเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็น
๓	การพร้อมเพียงในหมู่คณะ	ให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน
๔	การมีระเบียบวินัย	การอยู่ร่วมกัน ต้องมีระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท
๕	การไม่มีอคติ ๔	ลำเอียงเพราะชอบ เพราะโกรธ เพราะหลง ไม่รู้ความจริง เพราะกลัวมีภัย
๖	การเคารพในสิ่งที่แตกต่าง	ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ชนชาติ ศาสนา

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การเคารพรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและศาสนาอื่น ๆ ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ในสังคมไทยของเรามีความหลากหลายขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและทางศาสนาไม่ว่าจะเป็น ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวมุสลิม ถ้าเปิดใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สิ่งเดียวที่จะเกิดขึ้นได้ในสังคมก็คือความสันติสุขซึ่ง ประกอบด้วยแนวความคิดดังนี้

๑. การมีสัจจะ ซื่อสัตย์ สุจริตให้ความไว้วางใจต่อกัน พุดคุยเมื่อมีปัญหาพร้อมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน และปรารถนาดีต่อกัน

๒. บทบาทหน้าที่การรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือกับชุมชน เช่น การเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็นข้อเสนอต่อการบริหารงาน การออกกฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน

๓. การพร้อมเพียงสร้างความสามัคคี ให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จใน กิจการต่าง ๆ ความสามัคคีก่อให้เกิดพลัง การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนให้สำเร็จจะต้อง อาศัยพลังอันเกิดมาจากความสามัคคี

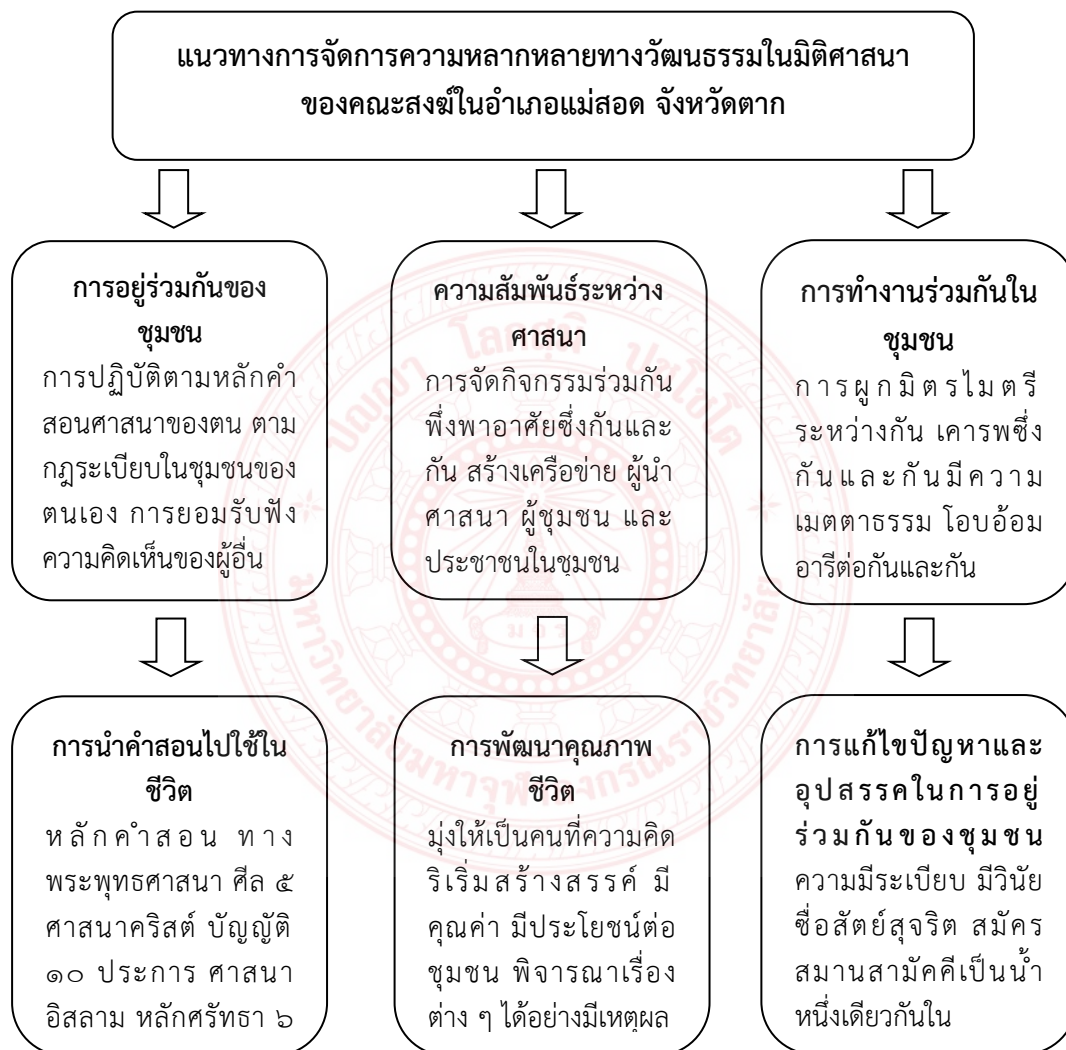
๔. การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท การปฏิบัติตามระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท ที่ร่วมกันวางไว้อย่างเคร่งครัด อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนมีความสงบสุข

๕. การไม่มีอคติ ๔ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชอบพอ ลำเอียงเพราะโกรธไม่ชอบ ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้ความจริง ลำเอียงเพราะกลัวมีภัย ต่าง ๆ ต้องมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม การไม่เอาวัดเอาเปรียบ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๖. ต้องรู้จักการเคารพในสิ่งที่แตกต่างในขนบธรรมเนียม ประเพณี ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชนชาติศาสนาต่าง ๆ และความแตกต่างทางความคิด ค่านิยม ยอมรับตามความจริง การรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน การให้เกียรติกันและกัน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีอยู่เสมอ

๔.๔ วิเคราะห์ แนวทางการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินิติศาสนาของ คณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

จากการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการศึกษา ดังแสดงใน แผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตินิติศาสนาของคณะสงฆ์ใน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก^{๖๗}

^{๖๗} จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ ผู้วิจัยได้อิงค้ความรู้จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์แนวทางการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จากการศึกษาเห็นได้ว่า ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด แห่งนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ นับถือศาสนาอิสลามและนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งแต่ละชุมชนได้ปฏิบัติ ตามกฎ กติกา ระเบียบ มติ ของชุมชนและตามหลักคำสอนที่ตนเองนับถือ ทั้งยังมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบสานมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา องค์กรต่าง ๆ ประชาชนในชุมชน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน อาจมีการขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็เป็นเพียงในรายละเอียดบางอย่างเท่านั้น คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งความขัดแย้งนั้นนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุง การจัดการ การพัฒนา ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การอยู่ร่วมกัน คำสอนของศาสนาทุกศาสนามีแนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนา แตกต่างกันไป แต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๕ ศาสนาคริสต์มีพระบัญญัติบัญญัติ ๑๐ ประการและศาสนาอิสลามมี หลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งการอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท การปฏิบัติตามระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท ที่ร่วมกันวางไว้อย่างเคร่งครัด การยอมรับ ความฟังความคิดเห็น คือเรามองกันในแง่ดี พิจารณาข้อที่จะเป็น ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ทุกวัฒนธรรมและศาสนาควรจะมีมองถึงปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา การจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาและการจัดกิจกรรมด้าน วัฒนธรรมและประเพณีของประชาชน ต่อเนื่องกันทุกปีนั้น ประชาชนในชุมชน มีผู้นำศาสนา ผู้นำ ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเครือข่ายชุมชน ได้มีส่วนร่วมกันจัดงาน ก่อให้เกิดความสมัครสมาน สามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นการส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ถึง ปัจจุบัน และเป็นส่งเสริมสนับสนุนให้ ศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อ ประเทศชาติ ศาสนา และสร้างจิตสำนึกรักสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีการแบ่งแยกทั้ง ด้านเชื้อชาติ และ ศาสนา

การทำงานร่วมกันในชุมชน หลักการในการทำงานร่วมกัน ของประชาชนในชุมชนนั้น ประชาชนในชุมชนมีความเคารพซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านบทบาทหน้าที่และทางความคิดเห็นต่าง ๆ เป็นการอยู่แบบพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ไม่มีการแบ่งแยก ไม่รังเกียจ ในความแตกต่างทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและเชื้อชาติ แสดงให้เห็นชัดเจน ว่า คนในชุมชนที่นับถือ ศาสนาต่างกันนั้น ไม่มีข้อห้าม หรือข้อจำกัด ให้คนที่นับถือ ศาสนาต่างกัน ทำ กิจกรรมร่วมกันคบหากัน อาศัยอยู่ในสถานที่เดียวกัน หรือไปไหนมาไหน ด้วยกัน ซึ่งแสดงความเป็น เอกลักษณะ ของวัฒนธรรมในความเป็นไทย ที่ทำให้ประชาชนในชุมชนแห่งนี้ ทำงานร่วมกันได้อย่างมี ความสุข

การนำคำสอนไปใช้ในชีวิตร หลักคำสอนของศาสนาทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการกระทำ ความชั่วและทำแต่ความดี ทั้งสิ้น ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาอาจมีข้อแตกต่างกันไป

การสำรวมรักษากายวาจาใจทำให้สังคมนีมีความสงบเรียบร้อย มีความรัก ความเมตตา ในแต่ละศาสนา กล่าวถึงความรักความเมตตาไว้มากมายทั้งหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ ในแต่ละตอนของคำสอนนั้น ๆ ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา มีแนวทางเดียวกันคือให้อยู่ในสังคมร่วมกันได้ด้วย ความเข้าใจกัน และก่อให้เกิด ความสงบสุขในชุมชน เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข

การพัฒนาคุณภาพชีวิต ชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ สมหวัง รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางอารมณ์ ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้ สติปัญญาความรู้สึนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียน หรือให้โทษแก่บุคคลอื่น เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดค้นหา ที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่าชีวิตนี้มีคุณค่า ความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีความรู้ความสามารถและนำไปพัฒนาชีวิตที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า

การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของชุมชน การอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน จำเป็นต้องมีระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท การปฏิบัติตามระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท ที่ร่วมกันวางไว้อย่างเคร่งครัด อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้สังคม ชุมชนนั้น ๆ มีความสงบสุข ความซื่อสัตย์ สุจริตให้ความไว้วางใจต่อกัน พุดคุยเมื่อมีปัญหาพร้อมทุกข์ร่วมสุขกัน และปรารถนาดีต่อกัน การสร้างความสามัคคี ให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จ ในกิจการต่าง ๆ ความสามัคคีก่อให้เกิดพลัง การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนในสังคม ชุมชนให้สำเร็จจะต้องอาศัยพลังอันเกิดมาจากความสามัคคี จึงจะทำให้ประชาชนในสังคม ชุมชนนั้น อยู่กันอย่างสันติสุข

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ (๑) เพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน (๒) เพื่อศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ (๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและจากการศึกษาภาคสนาม โดยการศึกษาภาคสนาม ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ และประชาชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รวมทั้งหมด ๒๐ รูป/คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ทศนคติ เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน การอยู่ร่วมกัน การแก้ไข ปัญหาโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และเรียบเรียงตามหลักพรรณนาวิธี สรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีการนำเสนอผลงานวิจัยเชิงพรรณนา ซึ่งผู้วิจัยสรุปสาระตามประเด็นการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยมีประเด็นค้นพบจากการวิจัยที่น่าสนใจซึ่งนำมาสรุป ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน พบว่าการอยู่ร่วมกันของประชาชนของชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีหลักคำสอนของแต่ละศาสนาที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตประจำวัน มีแนวทาง การปฏิบัติของแต่ละศาสนา ที่ทำให้บุคคล อยู่ร่วมกันในสังคม ระหว่างประชาชนในชุมชน และเยาวชนเด็กนักเรียนที่เป็นแบบนี้ เพราะว่า เวลามีการจัดกิจกรรมของชุมชนได้รับความร่วมมือกัน อย่างดี อย่างเช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันลอยกระทง ปีใหม่ คริสต์มาส ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า (เครือไต) ประเพณีทิ้งกระจาด และสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น โรงเรียนการกุศลของวัดดอนมูลเป็น ศูนย์รวมของเพื่อนทุกศาสนาจากชุมชนต่าง ๆ ก็มาเรียน ร่วมกันในห้องเรียนเดียวกันเกี่ยวกับเป็นเพื่อนกันพอโตขึ้นเป็นรุ่นต่อรุ่นความสัมพันธ์ บ้าน วัด โรงเรียน ที่ว่า บวร พอโตขึ้นมาความเป็นเพื่อน ก็ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องตลอด มีการพูดคุยเจอ กันบ้างมีการติดต่อกันตลอด ถึงแม้บางคนก็ออกไปทำงานที่อื่นกลับมาเยี่ยมบ้านก็มีโอกาสได้เจอกันมี เครือข่ายกันโดยไม่ได้มองว่าเป็นศาสนาไหน ความเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เด็กทำให้กลมกลืนกันมากเป็น ปมที่มัดกันไว้อย่างเหนียวแน่น เราก็อยู่ ร่วมกันได้ไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำชุมชนหรือประชาชนต่าง ๆ

๕.๑.๒ จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ศึกษาการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติ ศาสนาของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดในการอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชน การอยู่ร่วมกันของประชาชนและชุมชนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ยึดแนวปฏิบัติสืบทอด มาแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน มีความรู้สึกทุกคนว่าเหมือนญาติ แม้ว่าจะต่างชนบทรวมประเพณีวัฒนธรรมศาสนาและบางครั้ง ก็มีการแต่งงานข้ามศาสนา กัน ทุกคนมีความรัก ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และต่างก็ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและศาสนาของตน รักและเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือกัน และกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันนั้น ต้องมีความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการอยู่ในสังคมไทยนั้นทำให้สังคมมีความสงบ สุขและเอื้อให้เกิดความสามัคคี โดยมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกัน การศึกษาการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและประเพณีของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด ต่อเนื่องกันทุกปีนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน องค์กรทางศาสนา และเครือข่ายชุมชน ได้มีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นการส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน และเป็น การส่งเสริมสนับสนุนให้ศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อ ประเทศชาติ ศาสนา และสร้างจิตสำนึกรักสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีการแบ่งแยกทั้ง ด้านเชื้อชาติ และศาสนา

หลักคำสอนและวิธีการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน แนวคิดและหลักการในการ อยู่ร่วมกัน ของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดนั้น ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ ไม่มีการแบ่งแยก ไม่รังเกียจ ในความแตกต่างทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและเชื้อชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า คนในชุมชนที่นับถือ ศาสนาต่างกันนั้น ไม่มีข้อห้าม หรือข้อจำกัด ให้คนที่นับถือ ศาสนาต่างกัน ทำกิจกรรมร่วมกันคบหากัน อาศัยอยู่ในสถานที่เดียวกัน หรือไปไหนมาไหน ด้วยกัน ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ ของวัฒนธรรมในความเป็นไทย ที่ทำให้ประชาชนในชุมชนแห่งนี้ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

หลักคำสอนกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ชุมชนที่นับถือ ศาสนาต่างกัน แต่หลักคำสอนของแต่ละศาสนานั้นสอนให้ดำเนินชีวิตมีความสอดคล้อง และมีแนวทางเดียวกันคือให้อยู่ในสังคมร่วมกันได้ด้วยความความเข้าใจกัน และก่อให้เกิด ความสงบสุขในชุมชน ทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรัก ความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชน กิจกรรมการพัฒนาโครงการในชุมชน การจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชนที่จัดกัน ต่อเนื่องกันทุกปีนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน องค์กรทางศาสนา และเครือข่ายชุมชน ได้มีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เป็นการส่งเสริมการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบันและเป็น การส่งเสริมสนับสนุนให้

ประชาชนในชุมชนและศาสนิกชนได้ร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อ ประเทศชาติ ศาสนา และสร้างจิตสำนึกรักสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีการแบ่งแยกทั้ง ด้านเชื้อชาติ และศาสนา

ปัญหาอุปสรรค ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมนิยมความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านเชื้อชาติ และศาสนา อีกทั้งมีผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรต่าง ๆ และผู้นำทางศาสนาแต่ละศาสนาที่ ปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด ความแตกต่างทางศาสนาไม่ก่อให้เกิดการแตกแยก แต่ความแตกต่างนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่จุดมุ่งหมายของแต่ละศาสนานั้นไปในทางเดียวกัน คือความดีสูงสุดยึดผลประโยชน์ของ ส่วนรวมเป็นหลัก คือทำให้ประชาชนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๕.๑.๓ จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา **ผลการวิจัยพบว่า**

หลักการและวิถีปฏิบัติแห่งการอยู่ร่วมกัน ของศาสนิกชนที่ตนเองนับถือ สามารถนำมาใช้ เป็นแนวทางสรุปเป็นประเด็นได้มีดังนี้

๑. คำสอนของศาสนาทุกศาสนามีแนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๕ ศาสนาคริสต์มีพระบัญญัติบัญญัติ ๑๐ ประการและศาสนาอิสลามมี หลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการ

๒. การเสียสละและการสังคสมงเคราะห์ศาสนาต่าง ๆ คำสอนของศาสนาทุกศาสนาสอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตา กรุณา ไม่ใช่หวังผลตอบแทน ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาตแก่ผู้ขัดสน

๓. ความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความเมตตา เพราะการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ หลักพรหมวิหารธรรมของศาสนาพุทธ หลักความรักของศาสนาคริสต์ และหลักคำสอนของศาสนาอิสลามนั้นครอบคลุมทั้งด้านความศรัทธา การปฏิบัติ และจริยธรรม คำสอนของอิสลามจึงกล่าวถึง คุณงามความดี และบาปกรรมทั้งหลาย และมีคำสอนที่ต้องห้าม ปฏิบัติอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นข้อห้ามอันเป็นบาปให้ศาสนิกต้องละเว้นอีกมากมาย

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาของประชาชนในชุมชนที่มี ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาต่างกันอาจมี ปัญหา ความขัดแย้งในชุมชนซึ่งที่มาแห่งความขัดแย้งทาง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา อาจมาจากการศึกษาศาสนาที่ไม่ถ่องแท้ ความสำคัญของการศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาอย่างจริงจัง และหาแนวทางป้องกันความขัดแย้ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาอันจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างหลายประการ โดยมีวิธีที่พอจะหาแนวทางป้องกัน ความขัดแย้งทาง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาได้ดังนี้

๑. การไม่ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการนับถือศาสนาด้วยความลำเอียง การศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทางศาสนาโดยมีอคติเข้าไปเกี่ยวข้อง ย่อมจะไม่เห็นแก่นแท้ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนานั้น ๆ อคติในที่นี้คือ ความลำเอียงเพราะชอบ

เข้าข้างทางวัฒนธรรมและศาสนาตัวเอง ความลำเอียงเพราะไม่ชอบ มองเขาในแง่ไม่ดี ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ มีแต่ความเชื่ออย่างเดี๋ยวดาตปัญญา ความลำเอียงเพราะความกลัวขาดการไตร่ตรองที่ดี

๒. ศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อรู้และเข้าใจความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก แน่นนอนที่สุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมศาสนามีความแตกต่างกัน ทางด้านพิธีกรรมก็ดี ทางด้านคำสอน แต่ถ้าเราศึกษาเพื่อความเข้าใจและถึงแม้เราจะเห็นความแตกต่าง แต่เราไม่แสดงความแตกแยกในความต่างย่อมมี ความเหมือนอยู่เสมอ เพราะที่สุดของคนเราก็คือ ต้องการความสุข รังเกียจทุกข์ไม่ต้องการให้ใครดูถูกตัวเอง ดูถูกวัฒนธรรมและศาสนาที่ตัวเองเคารพ แม้กระทั่งในสนามรบก็ให้ความเคารพกับวัฒนธรรมและศาสนาอื่น ๆ

๓. การให้เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกผิวพรรณ วรรณะ เพราะปัจจุบันคนบางกลุ่มที่แบ่งแยกผิวพรรณ วรรณะ วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา แต่ความจริงศักยภาพความเป็นมนุษย์ ของเราไม่ได้อยู่ที่ผิวพรรณวรรณะ วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา แต่อยู่ที่การกระทำและเจตนาที่แสดงออกมา คือความสามารถที่แท้จริงของเขา ไม่เหยียดหยามกันทางวัฒนธรรมและศาสนา ใครจะเกิดในตระกูล ต่ำสูงอย่างไรก็ตามถ้าทำดีก็เป็นคนดี ถ้าทำความชั่วก็เป็นคนชั่ว

๔. การเคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา คือเรามองกันในแง่ดี พิจารณาข้อที่จะเป็น ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ทุกวัฒนธรรมและศาสนาควรจะมีมองถึงปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม อันเป็นสาเหตุทำลายความมั่นคงความสงบสุขในสังคมชุมชน การนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาต่าง ๆ มาให้เยาวชนในชุมชนต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ได้รู้ถึงโทษภัยของยาเสพติด น้อมนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ มาประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม ชุมชน มีน้ำใจไมตรี ในการอยู่ร่วมกัน

๕. การเผยแพร่ศาสนธรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง คือไม่ไปแย่งชิงศาสนิกของศาสนาอื่น โดยวิธีการบังคับ ชูเชิญ และแบบมีกลอุบายก็หมายความว่า ศาสนาที่เสียศาสนิกไป ย่อมเกิดความไม่พอใจ แต่ควรสอนให้ศาสนิกเห็นหลักธรรมคำสอนของศาสนาจริง ๆ แต่ถ้าเป็นการเผยแพร่ โดยเอาผลประโยชน์ทางการศึกษา ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม เข้ามาเป็นปัจจัยในการเผยแผ่ก็ไม่ควร กระทำ เพราะไม่ใช่เป็นการประกาศศาสนาอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการใช้ปัจจัยเครื่องสนับสนุนอย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนล่อปลา ตัดเบ็ด เท่ากับเป็นการหลอกลวงโดยตรง

วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน การเคารพรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนิยมวัฒนธรรมและศาสนาอื่น ๆ ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ในสังคมไทยของเรามีความหลากหลายวัฒนธรรมนิยมวัฒนธรรมและทางศาสนาไม่ว่าจะเป็น ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวมุสลิม ถ้าเปิดใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สิ่งเดียวที่จะเกิดขึ้นได้ในสังคมก็คือความสันติสุขซึ่ง ประกอบด้วยแนวความคิดดังนี้

๑. การมีสัจจะ ซื่อสัตย์ สุจริตให้ความไว้วางใจต่อกัน พุดคุยเมื่อมีปัญหาพร้อมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน และปรารถนาดีต่อกัน

๒. บทบาทหน้าที่การรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือกับชุมชน เช่น การเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็นข้อเสนอต่อการบริหารงาน การออกกฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน

๓. การพร้อมเพียงสร้างความสามัคคี ให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จใน กิจการต่าง ๆ ความสามัคคีก่อให้เกิดพลัง การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนให้สำเร็จจะต้อง อาศัยพลังอันเกิดมาจากความสามัคคี

๔. การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท การปฏิบัติตามระเบียบ วินัย กฎ กติกา มารยาท ที่ร่วมกันวางไว้อย่างเคร่งครัด อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนมีความสงบสุข

๕. การไม่มีอคติ ๔ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชอบพอ ลำเอียงเพราะโกรธไม่ชอบ ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้ความจริง ลำเอียงเพราะกลัวมีภัย ต่าง ๆ ต้องมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม การไม่เอาวัดเอาเปรียบ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๖. ต้องรู้จักการเคารพในสิ่งที่แตกต่างในขนบธรรมเนียม ประเพณี ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชนชาติศาสนาต่าง ๆ และความแตกต่างทางความคิด ค่านิยม ยอมรับตามความจริง การรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน การให้เกียรติกันและกัน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีอยู่เสมอ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยมีประเด็นค้นพบจากการวิจัยที่น่าสนใจซึ่งนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ จากผลการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและความสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทาง ศาสนา และขนบธรรมเนียม ประเพณี แต่ภายใต้ภาวะความต่างต่างนั้น กลับเป็น การหลอมรวม และผสมผสานวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ของประชาชนในชุมชน ศาสนาในอำเภอแม่สอดมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรม ประเพณี ต่าง ๆ ได้ซึมซับและหลอมรวมกัน โดยไม่มีความเป็นเชื้อชาติหรือศาสนา มาแบ่งกัน ประชาชนในชุมชนนี้ มีการดำเนินชีวิตและอาศัยอยู่ในชุมชนถ้อยที่ถ้อยอาศัย ทั้งยังมีการจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่นแล้วตั้งแต่ อดีต อีกทั้งผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร ผู้นำทางศาสนา ตลอดจนประชาชนในชุมชนต่างไปมาหาสู่มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน มีการ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันมาตลอด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหามงคลกานต์ ฐิติธมโมและคณะ, ๒๕๖๒) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (๒) เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ตามหลักการของแต่ละศาสนา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่าง

เป็นรูปธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตู่ท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสร้างให้ประชาชนในชุมชนประตู่ท่าแพเข้าใจ และยอมรับซึ่ง ความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิ ความเชื่อ ๒) ความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ตาม หลักการของแต่ละ ศาสนา คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การรักษาศีล ๕ พุดจาที่ไพเราะ ไม่สร้างความแตกแยก ให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมให้มีการ พัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชน สู้สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมใน ประเทศไทย : กรณีศึกษาสังคม พหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอรูปแบบ และวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม คือ ในชุมชนชาวพุทธ ส่งเสริมเยาวชนและ ประชาชนที่อยู่รอบวัด ชุมชนชาวคริสต์ คือ ส่งเสริมการ ยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอด จนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้ การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๒.๒ จากผลการศึกษารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะ

สงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชน อย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ ร่วมกันหลายวัฒนธรรม ชนชาติ ศาสนา มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คง ไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคน ๆ เดียวก็อาจมีความ ขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมดาอันเป็น ธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชน ซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัด ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่อง ธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งที่เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใด ๆ ที่ เหมาะสมกับชุมชน และสังคมนั้น ๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกัน เป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือ กฎหมาย และมี คุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของ สังคม เช่น การมี ส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติ ตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้ ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกัน อย่างปกติสุข

ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดผู้ศึกษาวิจัยการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขระหว่างความ หลากหลายทางวัฒนธรรมและทางศาสนาทั้ง ๓ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม ได้แก่ประชาชน ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางมรดกวัฒนธรรมของ ๓ ศาสนา และอยู่ร่วมกันมาอย่างปกติสุข ตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบันในความต่างนี้กาลเวลานับร้อยปีตั้งแต่สมัยโบราณ กลับประสาน

ยึดโยงความต่าง สร้างความกลมเกลียวในความต่าง ทำให้ประชาชนในชุมชน พึ่งพาและถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อยู่ร่วมกัน ยอมรับในความต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา รวมทั้ง สิ่งปลูกสร้างในชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นศาสนสถานี่ประชาชนในชุมชนนี้เคารพนับถือเป็นศูนย์รวมจิตใจ และมีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาและยกระดับจิตใจ ด้วยคำสอนของแต่ละศาสนาที่ล้วนแล้วแต่สอนให้ศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือนั้นเป็นคนดี ทำแต่สิ่งดีงาม แสวงหาสันติสุข มีความสงบสุข ดังนั้นไม่ว่าจะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติศาสนาใด ๆ ก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความปกติสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จรรยา ศิริอรรรถและคณะ, ๒๕๕๙) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องการจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน โดยพุทธสันติวิธี : กรณีท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี ๒) เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีระหว่าง ชุมชนกับท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจาก ตำรา เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ความขัดแย้ง คือ ลักษณะของความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่าง สมาชิกหรือกลุ่มในองค์การที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะ สะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรง หรือรุนแรงก็ได้ การจัดการความขัดแย้งมีแนวทางในการจัดการที่แตกต่างกันออกไป ทั้งกระบวนการที่ไม่เป็นทางการและเป็นส่วนตัว แต่มีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ บุคคลที่จะนำวิธีการที่ได้นำเสนอไปประยุกต์ใช้ได้ถูกต้อง จากการวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีระหว่างชุมชนกับท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ พบว่า การจัดการตามหลักสราณียธรรม ๖ สามารถช่วยส่งเสริมความเข้าใจที่ดีงามของประชาชนต่อท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ สามารถดำเนินชีวิต หรือพักอาศัยอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความสุข โดยอาศัยความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา ใจ ความประพฤติที่ เรียบร้อย มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และ เกื้อกูลในสิ่งที่ขาดแคลน สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างปกติสุข

๕.๒.๓ จากผลการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิตศาสนา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของคณะสงฆ์มีรูปแบบในการจัดการและแนวทางการ ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอด ที่หลากหลายวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชนชาติพันธุ์และที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฯ ต่างมีความภาคภูมิใจในศาสนาของตนและในขณะเดียวกัน ต่างก็ยกย่องให้เกียรติแก่ศาสนิกชนของอีกศาสนาหนึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ของบุคคลคนนี้นับถือศาสนาต่างกัน มิได้บังเกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่าง ตั้งใจ ทั้งนี้หมายความว่ากลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร ผู้นำศาสนาและประชาชนต่างยึดมั่นในความเชื่อและปฏิบัติมั่นอยู่นั้น แสดงให้เห็นถึง ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันช่วยเหลือแบ่งปัน อีกทั้งอยู่ด้วยกัน อย่างปกติสุข มีการปรับตัวเข้าหากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และได้รับการขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนไว้ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี ไม่มี การแบ่งแยกศาสนา ทำให้ประชาชนในชุมชนอำเภอแม่สอดอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุริยนต์ น้อยสงวน, ๒๕๖๐) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์แนว

พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ วิธีการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ราชสังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม สาราณียธรรม สปัจริยธรรม เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางาน สังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง ๒ นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไป พร้อม ๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนา คุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ย่อมนำไปประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่สังคมไทยสืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อสรุปที่สามารถเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปได้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

หน่วยงานราชการและสถาบันองค์กรทางศาสนา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่าง ๆ ควรมีการศึกษาวิจัยในสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชนชาติพันธุ์ ในอดีตนั้นไม่ยอมรับในความหลากหลายจึงมีการใช้นโยบายผสมผสานระหว่างเชื้อชาติเพื่อให้ เกิดความกลมกลืนเป็นไทย โดยมิได้คำนึงถึงแนวคิดของกลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ ส่งผลให้เกิด ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในกรณีพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนชาวไทย ส่วนใหญ่ของประเทศ รัฐบาลในอดีตได้เคยดำเนินนโยบายให้มีการผสมกลมกลืนให้เกิด ความเป็นไทย ทำให้ชาวไทยมุสลิมเกิดความรู้สึกขัดแย้ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด เหตุการณ์บานปลายดังที่เห็นในปัจจุบัน ในปัจจุบัน ภาครัฐมีการยอมรับในความหลากหลาย และได้ตระหนักแล้วว่า การที่แต่ละเชื้อชาติดำรงอัตลักษณ์เดิมของตนนั้นเป็น แนวทางเชิงบวก เนื่องจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความหลากหลายของภูมิปัญญา ซึ่งจะกลายเป็นทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำผลการวิจัยดังกล่าวเป็น แนวทางในการกำหนดนโยบายการแก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่อง “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” มีข้อจำกัดทั้งตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการวิจัยและระยะเวลา ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้ผู้สนใจได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

๑. ควรทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับรูปแบบ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประชาชนในชุมชนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กรมโยธาธิการและผังเมือง, ผังประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **วัดพัฒนา ๔๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

กรมศิลปากร. **๑๐๐ ปี พระยาอนุนามราชชน รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม**, กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ. **สรุปเนื้อหาวิชาทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ศาสนาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

โคทม อารียา. การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้. **สันติวิธีจากมุมมองศาสนา**. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.

จรรยา จันทศิริ. การบริหารธุรกิจไทยในกระแสโลกาภิวัตน์. **สาขาการศึกษาทั่วไป**. คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๖๐.

จรัญ มะลูลีม. **ไทยกับโลกมุสลิม: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จำนง อติวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ. **ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชีย, ๒๕๓๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์**. ใน วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒, ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๘.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “หน่วยที่ ๙ การใช้ความรุนแรง” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา **สันติศึกษา หน่วยที่ ๘-๑๕**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๓.
- ไชยันต์ รัชชกุล, “หน่วยที่ ๒ ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา”, ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่๑-๗**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ทวี ธีระวงศ์เสรี. **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.
- ทองหล่อ เดชไทย. **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข**. นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ศาสนาสำคัญของโลก**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๑.
- ธงชัย สันติวงศ์. **องค์การและการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.
- ธนจรัส พูนสิทธิ์. **การจัดการองค์การและการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เณลิมจิระรัตน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔.
- ธีระพงษ์ มีธสง. **มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.
- ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. **เอกสารการสอนวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒.
- นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุลและคณะ. “**การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน**”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖.
- นิตยา บุญสิงห์. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- นิเทศ ติณณะกุล. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. ผศ. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาบรรณาการ, ๒๕๔๓.
- ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.
- เปลื้อง ณ นคร. **พอขุนรามคำแหงมหาราชและพระนารายณ์มหาราช**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๗.
- จงจิตต์ อธิคมนันท์. **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒.
- พระครูภัคยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม). ผศ. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **ประวัติมหาดมคะธานี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๓.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ตามทางพุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **วิสัยธรรมเบิกนำวิสัยทัศน์**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, ๒๕๔๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). **คนสำราญงานสำเร็จ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินติ้งแอนด์พลัส ลิซซิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.
- พลเอกสายหยุด เกิดผล. “สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย”, ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อารุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พุทธทาสภิกขุ, **คริสต์ธรรมและพุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- ฟื้น ดอกบัว. **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ๒๕๔๒.
- ภัทรพร สิริกาญจน์และคณะ. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.
- มนต์ ทองซึ้ง. **ศาสนาสากล**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๖.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ศาสนาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- โยฮัน กัลดุง. **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**. สมชัย เย็นสบาย ผู้แปล, กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘.
- วัชร บุนนาคสิงห์. **การบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี. **TQM คู่มือสู่องค์กรคุณภาพยุค 2000**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทีพีเอพี ลิซซิ่ง, ๒๕๔๑.
- วิทยากร เชียงกุล. **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะ คานธี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑.
- วินัย สมมิตร สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๙.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**. กรุงเทพมหานคร : โพรเพซ, ๒๕๔๕.
- วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทาง การศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

- วิโรจน์ สารรัตน์. **ผู้บริหารโรงเรียน : สามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ**, กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสิทธิ์, ๒๕๔๘.
- วีระ อापันสุข. **พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : เอราวันการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- ศจี อนันต์นพคุณ. **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**. สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย**. ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโภดม และ เอกวิทย์ ณ ถกลาง. **มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖.
- ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน. **“การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”**, ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อารุณี บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- ศาสตราจารย์ ปวย อึ้งภากรณ์. **สันติประชาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๘.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- สนิท สมัการ. **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. **โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ**, ๒๕๔๒.
- สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สารานุกรม, ๒๕๑๔.
- สมภาร พรหมทา. **ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา, ๒๕๔๙.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารตามสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. แนวทางศึกษาวิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา, ๒๕๓๖.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **คู่มือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. หลักการและการประยุกต์ใช้. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓.
- สมาน รังสิโยภุชงค์. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พัทธ์ชัยอักษร, ๒๕๔๒.
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. **มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี**, ๒๕๕๐.
- สิริภพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภักษ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ. ๒๕๓๖.

สุพิน เกชาคุปต์. **การจัดการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

หอศิลปวัฒนธรรม. **มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ๒๕๔๔.

อนรรักษ์ พันธุ์รัตน์. **บรรณาธิการแม่สอดหนึ่งร้อยปี**. ตาก : ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอแม่สอด, ๒๕๔๑.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. พิมพ์ลักษณ์, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๕๕๑.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. พิมพ์ลักษณ์ มหาสารคาม : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๑๕๕๑.

อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคม วัฒนธรรม และประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๕.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **แนวความคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม**. บทความเสนอในการประชุมประจำปีของสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พรอุษา ประสงค์วรรณะ. “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัด กัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๕๖.

พระครูบวรสิกขการ (บุญเสริม ชนะฤทธิ์). “พุทธจริยาวัตรกับพระจริยาวัตรของพระเยซูคริสต์: การศึกษาเปรียบเทียบในมหาปรินิพพานสูตรกับพระวรสารลูกา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ. เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

วิสากุล กองทองนอก. “การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๓.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดตาก. เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐.

จังหวัดตาก : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดตาก. ๒๕๖๐. หน้า ๙/๕. (เอกสารเย็บเล่ม)

(๔) ภาษาอังกฤษ :

Henri Fayol. **Industrial and General Administration**. New York : Mc-Grew Hill, 1930.

James O'Connell. "Meanings Strategies and Structures : Another Look at Nonviolence. Force and Violence". Unpublished Paper. School of Peace Studies. Bradford University U.K., 1987.

Johan Galtung. "Violence Peace and Peace Research". in **Journal of Peace Research**. Vol. 6, 1996.

M.K. Gandhi. **Non-Violence in Peace & War**. Vol.1. Ahmedabad : Navajivan Publishing House, 1948.

William Ouchi. **Organization and Managemen**. Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971.

(๕) อินเทอร์เน็ต

<http://www.otoptoday.com/wisdom/6569> ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอแม่สอด เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

<https://www.baanjomjut.com/76province/north/tak/04.html> ประวัติศาสตร์ส่วนภูมิภาค จังหวัดตาก ฯ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

<https://www.maesot.go.th/> ที่ว่าการอำเภอแม่สอด อ.แม่สอด จ.ตาก เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา
ของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

.....

คำชี้แจง :

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” ซึ่งเป็นอำเภอที่มีเอกลักษณ์ที่น่าศึกษา ผู้วิจัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อที่จะได้นำองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักคำสอน มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”

๒. แบบสอบถามมีทั้งหมด ๗ ตอน

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ชื่อ/ฉายา/สกุล
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์เวลา.....สถานที่.....
 เพศ.....อายุ.....ปี พรรษา.....ศาสนา.....อาชีพ.....
 ระดับการศึกษา.....ชุมชนที่อาศัยอยู่.....
 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในวัด/ชุมชน.....พรรษา.....ปี.....ตำแหน่งหน้าที่.....

ตอนที่ ๒ แนวคิดในการอยู่ร่วมกันของชุมชน

๑. กิจกรรมใดที่ท่านมีส่วนร่วมในการจัดในชุมชนของท่าน เช่น กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ

.....

.....

.....

๒. ท่านมีหลักในการปฏิบัติตนต่อชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่อย่างไร

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีความขัดแย้งกันหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่าการอยู่ร่วมกันในชุมชนของท่านใช้หลักทางกฎหมายหรือหลักทางศาสนาอย่างไร

.....

.....

.....

๕. หลักทางศาสนาที่ทำให้คนในชุมชนของท่านอยู่ร่วมกันอย่างมีความปรกติสุข

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกัน

๑. ท่านมีความคิดอย่างไรในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกัน

.....

.....

.....

๒. ในชุมชนของท่านมี การพึ่งพาอาศัย การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อกันช่วยเหลือกันอย่างไร

.....

.....

.....

๓. ในชุมชนของท่าน มีประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญอะไรบ้างที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมของชุมชน

.....

.....

.....

๔. กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกศาสนาไปร่วมกันมีข้อจำกัดหรือไม่

.....

.....

.....

๕. ศาสนาสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนของท่านมีเป้าหมายอะไรในการจัดกิจกรรมทางศาสนา

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ หลักคำสอนและวิธีการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

๑. ท่านมีหลักคำสอนใดที่นำมาใช้ทำงานร่วมกันในชุมชนของท่าน

.....

.....

.....

๒. ถ้ามีความขัดแย้งกันในการทำงานร่วมกันท่านใช้หลักธรรมใดแก้ไขปัญหา

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ หลักคำสอนกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๑. ท่านมีหลักการนำคำสอนใดใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพราะอะไร

.....

.....

.....

๒. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรในการนำหลักคำสอนของศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต

.....

.....

.....

ตอนที่ ๖ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชน กิจกรรมการพัฒนาโครงการในชุมชน

๑. ในชุมชนของท่านได้มีการร่วมกันในการทำพิธีกรรมทางศาสนาอย่างไร

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่ากิจกรรมในศาสนาที่ท่านนำมาใช้มีส่วนพัฒนาชุมชนของท่านอย่างไร

.....

.....

.....

๓. ท่านมีโครงการใดที่นำมาใช้พัฒนาในชุมชนของท่านบ้าง

.....

.....

.....

๔. งานในโครงการใดที่ท่านมีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติมากที่สุด เพราะอะไร

.....

.....

.....

ตอนที่ ๗ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่ความเชื่อต่างกัน

๑. ในชุมชนของท่านมีปัญหาในการอยู่ร่วมกันหรือไม่

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าความแตกต่างของความเชื่อมีข้อจำกัดและก่อให้เกิดความแตกแยกหรือไม่

.....

.....

.....

๓. ท่านยึดผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

๔. ท่านมีแนวทางการแก้ปัญหาในชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณ เจริญพร ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

สัมภาษณ์ พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร) เจ้าคณะอำเภอแม่สอด
เจ้าอาวาสวัดดอนมูล วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลส่วโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดอนมูล
เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูอินทเขมากร (อินทร์ ปิยวณฺโณ), เจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลข
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุนทรตันติริภักษ์ (สุนทร ตนตฺติปาโล,) เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนือ
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูมณีรัตนานุกูล (ไผ่น กตสโร) รองเจ้าอาวาสวัดเกษตรแก้วบูรพา
เจ้าคณะตำบลแม่กุ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาอนุวัฒน์ อนุตตโร รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอธิการจำจ้อย กิติปาโล เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอธิการกมล กมโล เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอธิการสวัสดิ์ จารุวณฺโณ, เจ้าอาวาสวัดเจตีย์โคะ
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอธิการเสาร์ ธรรมเสโน เจ้าอาวาสวัดใหม่มหาวัน
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอธิการสองเมือง จารุวิโส เจ้าอาวาสวัดดอยโตน
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระเดช เตะวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระลูกวัดดอนไชย
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ แม่ชี นิตยา กำเนิดคุณธรรม, วัดหนองบัว ตำบลแม่ป่า
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายกวัน ใจสา กรรมการวัดแม่กุเหนือ
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายพิสูตร เก้าคำ กรรมการวัดมณีไพรสณฑ์
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายสมบัติ วงษา ประชาชนในอำเภอแม่สอด
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พลทหาร ปฏิบัติหน้าที่ริมแม่น้ำเมย ในอำเภอแม่สอด
วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระสุนทรสมาจาร (สะอาด ปิยาจาโร)	เจ้าคณะอำเภอแม่สอด
๒. พระครูมณีรัตนานุกูล (ไผ่น กตสาโร)	เจ้าคณะตำบลแม่กุ
๓. พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวุฒนเมธี	เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต ๒
๔. พระครูสุนทรตันตริภักซ์ (สุนทร ตนติปาโล,)	เจ้าอาวาสวัดแม่กุเหนือ
๕. พระครูอินทเขมากร (อินทร์ ปิยวงฺโณ)	เจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลข
๖. พระครูอาทรสีลวัฒน์ (สีมา สีลสวโร)	เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอแม่สอด
๗. พระครูใบฎีกา อนุวัฒน์ อนุตตโร	รองเจ้าอาวาสวัดชุมพลคีรี
๘. พระอธิการเสาร์ ฆมฺมเสโน	เจ้าอาวาสวัดใหม่มหาวัน
๙. พระอธิการจำจ้อย กิติปาโล	เจ้าอาวาสวัดไทยรัตนาราม
๑๐. พระอธิการสองเมือง จารุวิโส	เจ้าอาวาสวัดดอยโตน
๑๑. พระอธิการศร จิตตปญฺโญ	เจ้าอาวาสวัดเขตพน
๑๒. พระอธิการสวัสดิ์ จารุวงฺโณ	เจ้าอาวาสวัดเจดีย์โคะ
๑๓. พระอธิการกมล กมโล	เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม
๑๔. พระเดช เตชวโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรัญเขต
๑๕. แม่ชี นิตยา กำเนิดคุณธรรม	ประชาชนตำบลแม่ปะ
๑๖. นายก้วน ใจสา	ประชาชนตำบลแม่กุเหนือ
๑๗. นายพิสูตร เก้าคำ	ประชาชนเทศบาลนครแม่สอด
๑๘. นายสมบัติ วงษา	ประชาชนตำบลมหาวัน
๑๙. พลทหาร	หน่วยเฉพาะกิจราบ ๔ แม่สอด

ภาคผนวก ฉ
ประวัติผู้วิจัยและคณะ

หัวหน้าโครงการผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล พระครูวินัยธร ปัญญา ปญญาวโร (ศรีสมุท)
Phrakhruwinaiton Panya Panyawaro (Srisamut)
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก
เจ้าอาวาส วัดหนองหญ้าปล้อง
๓. ที่อยู่ทำงาน หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก
โทร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓ โทรสาร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓
มือถือ ๐๘ ๒๔๐๗ ๐๒๗๔ E-mail panya.1979@hotmail.com
๔. การศึกษา นักรธรรมชั้นเอก
หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มจร.
พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ร.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
กำลังศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การบริหารและการพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
วัดหนองหญ้าปล้อง ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอบ้านด่านลานหอย
จังหวัดสุโขทัย ๖๔๑๔๐ โทร. ๐๘ ๒๔๐๗ ๐๒๗๔
๕. ที่อยู่ปัจจุบัน

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล นายบุญเตือน ทรัพย์เพชร
Mr. Boonteun Sapphet
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก
๓. ที่อยู่ทำงาน หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก
โทร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓ โทรสาร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓

๔. การศึกษา

เมื่อถือ ๐๘ ๘๑๕๖ ๘๑๙๑ E-mail boontaun_7@hotmail.com

ป.ธ.๙ สำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

ศศ.ม. (การบริหารองค์กร) มหาวิทยาลัยเกริก

๕. ที่อยู่ปัจจุบัน

หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดท่านา จังหวัดตาก

โทร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓ โทรสาร. ๐๕๕-๘๙๖๐๘-๓

